

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MAI 2004

magazin istoric

Anul XXXVIII – serie nouă – nr. 5 (446)
mai 2004

<http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm>
e-mail: mistoric@itcnet.ro

I În Coreea, budismul, mișcare spirituală ce răspunde dorinței omului de a se mântui prin efort individual, a pătruns în secolul IV, devenind religie de stat în timpul Regatului Unit Shilla (668-935). În imagine: unul dintre cei patru protectori ai lumii budiste

2-3 Acuarelele lui Carol Szathmari rămân, în absența clișeelelor fotografice, singurul document ilustrativ al Serbărilor încoronării din 1881. Iată câteva dintre ele (de sus în jos): Alaiul regelui Carol I; Țărul alegoric al Căilor Ferate Române; Cortegiul Agriculturii; Cortegiul reginei Elisabeta; Țărul alegoric al ceasornicarilor, giuvaergiiilor și argintarilor; Cortegiul artiștilor

4 Afișele celor patru ediții ale Jocurilor Olimpice, moderne din perioada 1912 – 1928; imagini reproduse din lucrarea *România la Jocurile Olimpice*, apărută în anul 2002

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician **VIRGIL CÂNDEA**,
academician
DINU C. GIURESCU

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:
Ioan Lăcustă,
Irina Sălăvăstru,

Theo Stănescu-Stanciu,
Marian Ștefan

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doița Pascu

Documentare
Mădălina Geambașu

Corectura
Georgeta Apreoteses

Secretariat:
Constanța Avram,

Daniela Singuran

Difuzare
Constantin Mușat

Consilieri:
Ioana Ursu,

Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau Intrarea Dr. Alexandru Marcovici (fostă
Victor Eftimiu), etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 010155, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu;
director comercial M. Vlădeanu; director
M. Soare

SUMAR

mai

2004

4 Dacă țara ar fi
o Societate pe acțiuni...
P. ȘEICARU

5 Din sfera mea
venii cu greu...
*După 122 ani, Venus
trece prin fața Soarelui*
M. STAVINSCHI

10 Uzina pruncilor
*Victimele decretului
antiavort din 1966*
L. BETEA

CHIPURI UITATE

16 Vasile Stroescu,
basarabeianul
care a construit
pentru ardeleni
I. COLESNIC

ENIGME ALE ISTORIEI

21 Cum perit-a Tudor
din Vladimiri?
I. ZĂNESCU

24 Și iartă-le lor
păcatele
*Divizia
„Tudor Vladimirescu“*
P. OTU

31 Ilustrate
de la mare
*Neștiut album fotografic
al Dobrogei de la
începutul secolului trecut*
M. IONIȚĂ

33 Călătorind
în viață cu Al. Rosetti
M. SALA

40 Pagini
din istoria lingușirii
*Vizite oficiale în Egiptul
ptolemaic și roman*
GH. CEAUȘESCU

43 O ceremonie
pentru un regat
*Serbările încoronării
din 1881*
M.C. SĂVULESCU

46 Familia Cajal
Repere pentru o cronică
T. WEXLER

48 Povestea
unor acte mici
*Gratuități C.F.R.
pentru elevi merituosi*
S. CÂLȚIA

49 În România,
acum 100 de ani
G. FILITTI

53 Licurici la Seul
*Festivalul lampioanelor
la ziua de naștere
a lui Buddha*
E. URIAN

55 Aliatul
supraveheat
Primele contacte
E. MATEI

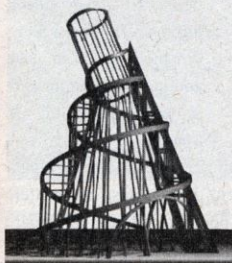
60 Vocația Rusiei,
între Occident
și Orient
AL. S. STÎKALIN

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

**HOOVER
INSTITUTION**

66 Adriana
Georgescu: depoziție
anticomunistă

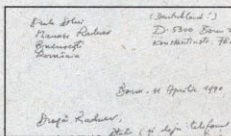
**ATUNCI, ROMÂNIA
PUTEA DISPĂREA**

67 Un Lenin
al României
Cristian Racovski
S. TĂNASE

73 Iași-Chișinău-
Odessa, triumfiul
cu patru laturi
Amintiri din refugiu
de la Iași. 1918
GH. GH. MĂRZESCU

**MICROARHIVA
MAGAZIN ISTORIC**

75 Corespondență
pe marginea Cronicii
de familie
M. RADNEV

78 Drumul
către Atena
România
la Jocurile Olimpice
M. PENEȘ

81 De la
România Mare
la România ciuntită
A doua zi
după entuziasm
L. BARBUL

**SCENARIU
TRANSLUCID**

86 Povestea
unui film
Al treilea om

IUBIRI CELEBRE

90 Diderot-
Sophie Volland
T. STĂNESCU-
STANCIU

RUBRICI

30 Concurs: Ștefan
cel Mare și Sfânt

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

59; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

PARADA PROGRAMELOR

Ce utilitate mai are azi un program? Poporul acestei țări este conștient de această stare de lucruri: și de aici lipsa lui de interes pentru programul partidelor; de aici eclipsa acestor programe.

De la un capăt la altul al țării, mocnește o abia stăpânită durere, gata de a izbucni, vulcanică: durerea programelor ce se ofilesc în umbră.

Pentru țară, programele formează doar momeala învârtirii electorale și este suficient să pomenești de programe ca să provoci grindina unor pomeneli de mame, sfinți și alte obiective ale unor înjurături.

Nu știu dacă poporul e conștient sau nu: dar de oftat după programe nu oftează, ci înjură de foc pe oamenii politici.

Deci nu o eclipsă de programe, ci o eclipsă de încredere în oamenii politici. Ceva mai grav decât lipsa de încredere: o vijeliosă pornire împotriva oamenilor politici. De aici și primejdia aventurilor extremiste, prin tot ce se poate improviza la periferia insurecției ca valori de preluare a succesului partidelor.

Nu știu dacă poporul acestei țări e conștient sau nu; dar știu că a fost mereu nedumerit de unele moravuri ale vieții politice. Nu s-a izbutit niciodată să se strângă laolaltă, într-un guvern național, toate presupusele vrednicii ale vieții noastre

PAMFIL ȘEICARU

politice; dar nu este Consiliu de administrație al unei bănci, al unei fabrici sau întreprinderi comerciale, care să nu aibă aspectul unei mari totalizări politice, impozanta fizionomie a unui guvern național.

Poate să fie țara la grea cumpănă, poate să se clatine amețită pe marginea prăpastiei, și nici un om politic, nici un partid nu va trece peste orice deosebire de program, nu-și va înăbuși resentimentele, nu-și va călca ambiția spre a se integra într-o echipă de salvare a țării.

Atunci se flutură programele, se exaltă orgoliul de partid, se regăsesc diferențele peste care nu se poate trece fără o umilitoare abdicare.

Adesea m-am gândit să fie țara transformată într-o societate anonimă pe acțiuni, cu un foarte numeros Consiliu de administrație; și sunt sigur că ar izbuti să strângă laolaltă, într-o duioasă armonie, pe năpraznicii inimițiilor de azi.

Căci dacă ar fi cu toții în Consiliul de administrație al societății anonime pe acțiuni „Statul Român“, ce grijuli ar fi de prosperitatea societății și cum ar supraveghea pe celelalte societăți anonime să nu le păgubească cuvenitele tantieme.

(Editorial în ziarul *Curentul*,
19 ianuarie 1935; fragmente)

DUPĂ 122 ANI, VENUS ÎN FATA SOARELUI

La 8 iunie 2004 are loc un fenomen cunoscut pe care nimeni dintre noi nu a mai avut șansa să îl vadă vreodată: după 122 de ani, Venus va trece din nou prin fața Soarelui, lăsând timp de câteva ore o pată călătoare peste discul său.

Este un eveniment așteptat cu nerăbdare de

întreaga comunitate astro-

nomică, dar și de cei care mai au

răgazul să-și ridice privirea spre înaltul cerului pentru a admira un spectacol unic.

De la prima utilizare a unei lunete (1609) și până acum s-au înregistrat doar șase evenimente de acest gen (în anii 1631, 1639, 1761, 1769, 1874 și 1882), iar următoarele două vor avea loc la 8 iunie 2004 și 6 iunie 2012 (cea din 2012 în condiții mai puțin avantajoase, deoarece va începe înainte de răsăritul Soarelui). Următoarea pereche de tranzituri venusiene se va produce peste mai bine de un secol: la 11 decembrie 2117 și 8 decembrie 2125.

Dr. MAGDA STAVINSCHI, directorul Institutului Astronomic

● A șaptea întâlnire în cinci secole ● Kepler, legiuitorul cerului, prezice, dar nu mai apucă să vadă ● Cazul Venus – un semnal de alarmă pentru pericolele efectului de seră ● Luceafărul lui Ștefan Micle

La 8 iunie se va petrece un fenomen asemănător celui care a avut loc la 7 mai 2003, când Mercur a trecut prin fața Soarelui. Mercur fiind prea mic în comparație cu Venus, trecerea a rămas aproape neobservată pentru cei mai mulți dintre noi.

Dacă vă mai amintiți câte ceva din lecțiile de astronomie, știți că doar două dintre cele nouă planete ale

sistemului solar se află între noi și Soare: Mercur și Venus. Cea de-a doua, Venus, este de altfel cel mai apropiat obiect cunoscut de noi (cu excepția Lunii) și este și cel mai important, tocmai datorită vecinătății și asemănării. În cazul interpușierii Lunii, are loc o eclipsă de Soare, fenomen cu care ne-am obișnuit deja (dacă ar fi să ne amintim doar de eclipsa totală de

Soare de la 11 august 1999 sau de cea inelară de la 31 mai 2003, vizibile din țara noastră).

Spre deosebire de acestea, trecerile lui Mercur sau Venus între noi și Soare sunt fenomene rare, dar și mult mai puțin spectaculoase decât o eclipsă de Soare.

Prevederea tranzitului celor două planete prin fața Soarelui necesită o bună cunoaștere a mișcărilor

planetelor interioare pe orbitele lor. Aceasta a început să se facă destul de precis, din secolul XVII, datorită lui Johannes Kepler (1571-1630), care a publicat în 1627 celebrele sale *Table Rudolphine*, numite astfel ca omagiu pentru vechiul său protector, împăratul german Rudolf II de Habsburg (1576-1612).

Kepler, supranumit și *legiitorul cerului*, a prezis trecerea lui Mercur din 7 noiembrie 1631 și pe cea a lui Venus din 7 decembrie 1631, pe care nu a mai apucat însă să o observe.

Trecerea lui Venus prin dreptul Soarelui din 1874 se făcea deja în condițiile unor progrese tehnice remarcabile, în special prin contribuția fotografiei la astronomie. Fenomenul a fost observat din China, Japonia și din nord-estul Asiei. Sub conducerea lui Sir George Airy, de la Royal Greenwich Observatory, englezii au organizat opt expediții, dintre care una în Egipt, iar alta în Noua Zeelandă. În Rusia, fenomenul a fost observat din 24 stații, răspândite de la Marea Japoniei până la Marea Neagră. Francezii au organizat trei expediții, în China, Japonia și Indochina, și trei în emisfera australă. Cu această ocazie, Jules Janssen – unul dintre astronomii francezi desemnați să observe fenomenul – a

Johannes Kepler,
legiitorul cerului

inventat un fel de „revolver fotografic”, cu care a luat pe o placă circulară 48 de clișee ale trecerii lui Venus, de tip dagherotip.

Numărul expedițiilor din 1882 a fost desigur și mai mare: cele din America de Sud, Hađti, Mexic, Martinica, Florida, Santa-Cruz, din Patagonia sau Chile au fost doar câteva.

Dar Venus ne interesează nu numai pentru aceste informații atât de riguroase și de importante, ce nu pot fi obținute decât în acele momente, nu numai pentru fascinația cu care-i admirăm splendoarea luminii sale care domină întunericul nopții, fie ca Luceafăr de dimineață, fie ca Luceafăr de seară, ci pentru că ceea ce se întâmplă la suprafața sa ar trebui să ne îngrijoreze cu adevărat. Privind-o, ar trebui să ne gândim la modul în care ne vom conserva atmosfera planetei noastre, căreia îi sporim în ritm uluitor efectul

de seră. Dacă nu o vom face la timp, vom avea și noi destinul dramatic al planetei vecine, unde nimic nu poate supraviețui.

Am spus că nimeni dintre cei în viață nu a mai văzut așa ceva, pentru că ultimul tranzit al lui Venus prin fața Soarelui a avut loc în decembrie 1882. Dacă ar fi doar pentru atât și tot am aștepta cu emoție un astfel de fenomen. Dar pentru noi, momentul este important și pentru că atunci, la sfârșitul secolului XIX, doi savanți români au participat la ceretări în cadrul unei echipe internaționale.

Într-adevăr, la 8 decembrie 1874, tranzitul lui Venus a fost observat de la Iași, în prezența unor străluciți astronomi străini, Theodor von Oppolzer și Edmund Weiss, dar și a unor mai puțin cunoscuți, din păcate, astronomi români, profesorii Ștefan Micle și Neculai Culianu.

Pentru a afla despre cine este vorba, ar fi bine să ne amintim mai întâi că, la puțină vreme după Unirea Principatelor, una dintre primele măsuri menite să contribuie la prosperitatea noului stat a fost înființarea universităților în cele două foste capitale de principate: la Iași în 1860, adică la numai un an de la Unire, și la București în 1864 (*Magazin istoric*, nr. 3/2004).

Theodor Ritter von Oppolzer (Praga, 26 octombrie 1841-Viena, 26 decembrie 1886) figurează în pleiada astronomilor secolului XIX. După ce a început să studieze medicina, s-a consacrat cu totul astronomiei, având de altfel chiar și un observator particular. El și-a făcut studiile doctorale în astronomie la Leiden, pe care le încheie în 1871 cu un strălucit doctorat, după care, în 1875, devine profesor de mecanică cerească și geodezie la Viena (unde era de altfel încă din 1866 conferențiar de astronomie). În 1873 a fost numit și director al Rețelei Geodezice a Austriei. A fost ales în 1882 membru al Academiei Imperiale de Științe de la Viena, iar în anul următor membru al Academiei Naționale Americane de Științe.

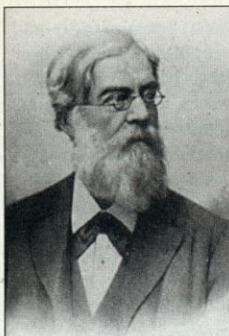
A fost unul dintre cei mai talentați astronomi ai secolului XIX. A scris peste 300 de lucrări, o performanță și în zilele noastre. Cele mai multe s-au referit la orbitele cometelor și asteroizilor. A fost autorul unei noi tehnici de corectare a orbitelor acestor corpuri. Era și un reputat matematician, datorită cu o memorie fabuloasă (știa aproape 14.000 de logaritmi pe dinafară!). În 1868 a participat la o expediție de observare a unei eclipse de Soare, după care s-a decis să calculeze momentele și trecerile oricărei eclipse pe o perioadă cât se poate de lungă. Rezultatul acestei munci laborioase a fost faimosul său *Catalog al eclipselor (Canon der Finsternisse)* din 1887, în care a reușit să adune informații privind 8.000 eclipse de Soare și 5.200 de Lună, din perioada 1207 î.Hr.-2161 d.Hr. (Soare), respectiv, 1206 î.Hr.-2163 d.Hr. (Lună). Această operă poate fi considerată una dintre cele mai elaborate lucrări de calcul din acea epocă, rămânând și astăzi o sursă de referință. Moartea prematură nu i-a permis să-și finalizeze noua teorie asupra mișcării lunare. Lucrările îi vor fi continuate de fiu, Egon Ritter von Oppolzer, care va deveni și el un astronom remarcabil (o scrisoare a acestuia se află la Observatorul din București al Institutului Astronomic).

Printre primele discipline științifice care vor fi predate în noua Universitate ieșeană, astronomia își va avea locul ei de cinste. Cel dintâi care a predat această materie a fost Nicolae (Neculai) Culianu (1832-1915), membru al unei strălucite familii de aristocrați și intelectuali: Culianu-Nanu-Zarifopol, alături de criticul Paul Zarifopol (1874-1934) sau Ioan Petru Culianu (Iași, 1950-Chicago, 1991), autor a peste 15 volume de știință

și ficțiune, figură unică în istoria religiilor.

Neculai Culianu era în primul rând matematician, venind de pe băncile vechii Academii Mihăilene. Cum în acea vreme ramura de bază a astronomiei era mecanica cerească, aceasta avea să fie slujită în primul rând de matematicieni. N. Culianu va străbate, începând cu anul 1863, toate treptele ierarhiei universitare, până la cea de

rector al Universității din Iași, între 1880 și 1898, rămânând apoi decan al Facultății de Științe până în 1906, anul pensionării. A fost autorul primului curs de analiză matematică publicat în limba română: *Lecțiuni de calcul diferențial și integral* (1870-1874), dar și al unui *Curs de cosmografie* (1893). A fost membru fondator al revistei *Recreații științifice*, membru al cenaclului „Junimea”, fiind unul dintre prietenii apropiați ai lui Titu

Austriacul Edmund Weiss s-a născut la 26 august 1837, la Fryvaldov. Tatăl său, medicul veterinar Josef Weiss, s-a ocupat de hidroterapie, înființând și un institut de specialitate. În 1842, Edmund pleacă cu familia în Anglia, unde va rămâne până în 1845, iar în 1847 își începe studiile la liceul din Opava, localitate în Cehia de azi. Aici îl atrag mai mult științele naturii – matematica, fizica și astronomia. În 1855 termină liceul cu calificativul de excelent și continuă în același an cursurile la Facultatea de Filosofie a Universității din Viena. Încă din timpul studiilor (1858) i se oferă postul de asistent la Observatorul astronomic cezaro-crăiesc, iar în 1860 își încheie studiile printr-un doctorat în filosofie. În anul următor, i se decernează titlul de docent în științe matematice, iar în 1862 devine asistent titular la Observatorul

din Viena. A participat și la observarea eclipsei totale de Soare din 1868, probabil alături de Oppolzer. Tot în 1868 a formulat teoria asupra mișcării meteoriților observați în constelația Andromeda și a calculat că roiul meteoritic va apărea pe bolta cerească în jur de 28 noiembrie 1872. Exact în această zi, în Moncalieri din Italia, de exemplu, s-au numărat, timp de 6 ore și jumătate, 33.400 de meteoriți din radiantul din dreptul stelei Lambda din Andromeda. A fost un mare triumf al lui Weiss, care a câștigat astfel considerația comunității astronomice.

Pentru meritele sale, Weiss este numit în 1875 profesor titular la Universitatea din Viena. Printre studenții săi se va afla și Thomas Masaryk, primul președinte al Republicii Cehoslovace. În 1878 Weiss este numit director al Observatorului Universității din Viena. Participă la câteva expediții de observare a unor fenomene astronomice. A fost membru de onoare al Royal Society din Londra, doctor onorific al Universității din Dublin și cavaler al Crucii Franz Joseph (fiind și consilier la curtea împăratului). A murit la 21 iunie 1917, la Viena.

Maiorescu, președinte al *Ligii culturale*, secțiunea ieșeană, și membru al Academiei Române. A mai fost și președinte al Senatului, între 1892 și 1896. A făcut parte și din francmasoneria română.

Un alt profesor care a predat astronomia la Iași va rămâne celebru mai degrabă prin numele pe care îl va da celei alese ca soție, Veronica Micle. Profesorul Ștefan Micle (1820-1879) face parte dintr-o serie de

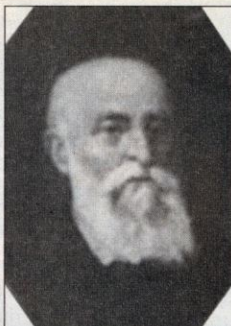
profesori români veniți din Transilvania (S. Bărnuțiu, P. Suciuc sau I. Pop), care contribuie, în felul lor, la reînnoirea vechilor legături dintre membrii obștii românești. Va ajunge chiar rector al Universității din Iași.

Așadar, două personalități remarcabile ale Universității ieșene, din păcate puțin cunoscute în cultura românească. Se pare însă că

ele erau nume în străintătate. Așa se explică colaborarea pe care au avut-o cu doi austrieci remarcabili, Theodor von Oppolzer și Edmund Weiss.

Oppolzer și Weiss au venit la Iași să observe tranzitul lui Venus peste discul Soarelui, la 8 decembrie 1874. Rezultatele observațiilor au fost consemnate în celebra revistă a vremii (care apare și astăzi) *Astronomische Nachrichten*.

Câteva date asupra acestei observații de la Iași merită amintite: dimineața zilei de 8 (civil 9) decembrie era de o claritate admirabilă, iar imaginile stelelor erau liniștite până la orizont. La puțin timp înainte de răsăritul Soarelui, s-au ridicat însă din valea Bahluiului ceturi groase, care au umplut rapid tot Iașul. Cum a răsărit, Soarele a împrăștiat ceața destul de repede, dar din păcate nu suficient pentru a observa momentul primului contact interior între discul Soarelui și cel al planetei. Venus putea fi văzută trecând peste discul Soarelui și fără vreun instrument de observație. Când era gata să părăsească discul solar, ceața s-a împrăștiat tot mai mult, așa că la momentul contactului

Nicolae Culianu, între „Junimea” și astronomia ieșeană

exterior mai era doar un văl foarte subțire, dar imaginile au continuat să fie instabile.

Alegerea locului de observație s-a făcut cu greutate, pentru că orașul are coline și văi, iar Soarele era destul de jos în acea zi de

iarnă. A fost desigur nevoie de mai multe zile de recunoaștere, când au primit ajutorul consulului austriac și al profesorilor Ștefan Micle și Neculai Culianu, ca și al autorităților române, în special al prefectului de poliție Lațescu. În cele din urmă s-a decis amplasarea instrumentelor în grădina de la fațada de sud a Prefecturii.

Nu este aici locul de a menționa meticulozitatea cu care s-au făcut toate aceste determinări și modul în care au fost prelucrate. Important este că un eveniment atât de rar, cum este trecerea lui Venus, a însemnat nu numai un eveniment științific rarism, dar și o pagină de istorie, din păcate atât de puțin cunoscută. ■

RADIO ROMÂNIA CULTURAL

	MHz	kHz		MHz	kHz
București	104,1	603	Oradea	96,1	
Arad	106,8		Pitești	104,1	
Bacău	103,1		Ploiești	104,1	603
Brașov	105		Rm. Vâlcea	102,5	
Călărași	66,92	1593	Satu Mare	96,1	
Constanța		1314	Sibiu	66,44	1404
Craiova	101,1		Suceava	101,6	
Deva	105		Tg. Jiu	89,5	
Focșani	102,8		Tulcea	103;	1530
Iași	103,1		Zalău	105	

Din memoria colectivă a românilor pare a se fi șters amintirea femeilor decedate din cauza complicațiilor medicale apărute după avorturile provocate ilegal, în urma adoptării Decretului 770/1966. Au fost aproape 10.000, arată statisticile.

Ceaușescu folosește ocazia unei sărbători oficiale ca să prezinte „viitorul țării” și să promoveze politica demografică

Și nu măsurile antiavort au reprezentat tragedia în sine, ci interzicerea mijloacelor contraceptive și măsurile represive contra celor care încercau să se sustragă prevederilor decretului, care a avut putere de lege 23 de ani.

Ce a însemnat să fii femeie în epoca Ceaușescu?

Femei judecate pentru întrerupere ilegală de sarcină

VICTIMELE DECRETULUI ANTI-ABORT

LAVINIA BETEA

Regimul comunist s-a lăudat cu faptul că a schimbat statutul femeii, propaganda făcând și pe acest plan permanente comparații cu „societatea burgheză”. Au fost adoptate noi drepturi sociale: obligația de a munci – presupunea și asigurarea locului de muncă –, dreptul la educație și asistență medicală gratuite. Cea mai spectaculoasă schimbare în statutul femeii a decurs din accesul și

gratuitatea educației la toate nivelurile. Viața femeilor, devenite „producători de bunuri materiale și spirituale”, nu a fost însă mai ușoară.

Dacă egalitatea între sexe s-a realizat prin dreptul și obligația constituțională a femeilor de a fi tovarășele de muncă ale bărbaților, în familiile de muncitori sau intelectuali de primă generație s-au menținut cu predilecție relațiile patriarhale din familiile ță-

rănești. Rezultatul cel mai evident a fost participarea disproporționată a femeilor la muncile casnice, responsabilitatea îngrijirii și educației copiilor rămânând, în spiritul tradiției rurale, sarcina femeii. Dezvoltarea economică însemnând prioritar industria metalurgică și cea a construcțiilor, producția bunurilor de consum a fost întotdeauna deficitară, astfel că la celelalte responsabilități tradiționale

ale femeii, s-a adăugat povara „aprovizionării”.

Avortul a fost interzis în România de la începutul instaurării regimului comunist până la abolirea lui în U.R.S.S. Articolul 482 al Codului Penal a fost revizuit în 1948, astfel că întreruperea cursului unei sarcini normale a fost transformată într-un delict penal. Cum înainte de 1944 puține femei recurgeau la chiuretaje, metodele tradiționale de planificare familială și întrerupere a sarcinii nu se schimbaseră prea mult. Nici activitățile de încălcare a respectivului articol nu erau urmărite, în mod expres, în anii '50.

În 1955, când avortul a fost legalizat în Uniunea Sovietică, majoritatea țărilor satelit a copiat măsura respectivă. Fără campanii de presă și fără vreun preambul care să specifice motivele, în septembrie 1957, în România a fost legalizat avortul la cerere, cu precizarea că vor fi sancționate „numai întreruperile de sarcină efectuate în afara unor instituții medicale sau sanitare ori de către o persoană care nu are calificarea necesară”.

Ce anume l-a determinat pe Nicolae Ceaușescu ca la numai un an după preluarea puterii să ia măsura interzicerii avorturilor, după ce sovieticii

și predecesorul său, Gheorghe Gheorghiu-Dej, renunțaseră la ea? Conform mărturiei unuia dintre apropiații lui Ceaușescu, decretul antiavort a fost adoptat pentru că liderul român se voia conducătorul unei mai mari mulțimi de oameni. Creșterea natalității – cu o rată anuală anunțată de 18-20% – implica mecanisme asemănătoare cu planificarea din domeniul economic.

La nivelul grupului de decizie nu s-au studiat consecințele legislației antiavort. Măsura a fost propusă în timpul unei vacanțe pe litoral a membrilor C.P.Ex. (Comitetul Politic Executiv al Comitetului Central). Într-o seară, aceștia au fost convocați la o ședință în vila lui Ceaușescu. „Nu mai țin minte ordinea de zi a ședinței, dar la un moment dat Ceaușescu a ridicat pe neașteptate problema avorturilor; susținea că trebuia interzise – a relatat peste ani Al. Bârlădeanu (1997), unul dintre participanți. A adus și cifre de la Ministerul Sănătății, din care reieșea căți copii pierduse națiunea din cauza avorturilor. Eu îmi dădeam seama că interdicția va aduce implicații sociale, dar el se grăbea să ajungă conducătorul unei țări cu 30 milioane

de locuitori. I-am spus atunci să nu ne pripim, să studiem ce urmări va avea o astfel de măsură. Nicolae Ceaușescu mi-a închis gura spunându-mi: «Să mai termine tovarășul Bârlădeanu cu încurajarea prostituției!» [...] Primul a luat cuvântul Patilinet, ce era, atunci, ajutorul lui, cântându-i în strună. L-a pedepsit pentru asta Dumnezeu: fata lui a murit, dintr-un avort provocat, la câțiva ani după aceea! Maurer [primul ministru – n.n.] a propus să mai studiem. «Ce să mai studiem?», s-a opus Ceaușescu. Nu ne-a susținut nimeni. Și s-a adoptat propunerea lui. Așa au apărut «decrețele».”

Prin *Scănteia*, oficiosul partidului, au fost făcute cunoscute noile măsuri și interdicții, ce vizau realizarea „planului” de minimum patru copii de către fiecare familie. Decretul – promulgat în numele Consiliului de Stat la 2 octombrie 1966 – menționa în preambul că întreruperea cursului sarcinii reprezintă „un caz cu grave consecințe asupra sănătății femeii și aduce mari prejudicii natalității și sporului natural al populației”. Decretul preciza excepțiile, precum și sancțiunile pentru încălcarea lui.

*Un întreg popor
Nenăscut încă,
Dar condamnat la naștere,
Foetus lângă foetus,
Un întreg popor
Care nu vede, n-aude, nu înțelege,
Dar înaintea
Prin trupuri zvârcolite de femei,
Prin sânge de mame
Neîntrebate.*

(Ana Blandiana – *Cruciada copiilor*)

Copii dintr-un azil, în 1990

Decretul antiavort și consecințele lui tragice, o temă despre care românii au preferat să uite cât mai repede, după 1989. Subiectul face parte din acele oglinzi în care nu ne face nici o plăcere să ne uităm

„Excepțiile“ care beneficiau de posibilitatea întreruperii cursului sarcinii erau specificate în Articolul 2: sarcina pune viața femeii într-un pericol ce nu poate fi înlăturat printr-un alt mijloc; unul dintre părinți suferă de o boală gravă, care se transmite ereditar sau care determină malformații congenitale; femeia însărcinată prezintă invalidități grave fizice, psihice sau senzoriale; femeia este în vârstă de peste 45 de ani; femeia a născut patru copii și îi are în îngrijire; sarcina este urmarea unui incest sau a unui viol.

Pentru a fi încadrată însă într-una dintre aceste categorii, gravida trebuia să străbată un drum lung și greu. Instituțiile medicale profilate pe problemele reproducerii se aflau sub supravegherea miliției și a procuraturii. Pedepsele variau de la amenzi la condamnări la locul de muncă sau închisoare de la 1 la 3 ani, cu interzicerea exercitării unor drepturi civile, în respectiva perioadă. Prin cumularea mai multor infracțiuni, mai ales în cazul medicilor, sentințele puteau ajunge la ani mulți de închisoare.

Editorialul *Scântei*, din numărul ce a publicat decretul, a fost intitulat *Copiii noștri* –

copiii patriei noastre. În finalul articolului, în limbajul propagandistic cunoscut, se lansa „chemarea”: „Comitetul Politic Executiv al Comitetului Central al Partidului Comunist Român adresează în același timp un apel întregii populații, muncitorilor de la orașe și sate, pentru a înțelege bine că asigurarea unei creșteri demografice normale este o înaltă onoare și o obligație pentru fiecare familie și pentru întregul nostru popor, care s-a mândrit întotdeauna cu familii durabile, cu mulți copii, pe care i-a crescut în dragoste, asigurând în acest fel vitalitatea, tinerețea și vigoarea întregii națiuni. Astăzi mai mult ca oricând, avem înaltă obligație de a asigura patriei noastre noi și noi generații care să contribuie la înflorirea națiunii noastre socialiste, la triumful socialismului și comunismului în România.” Limitarea libertății individuale era motivată, așadar, prin „datoria patriotică”.

După publicarea decretului antiavort, în discursul public, femeia era adesea desemnată prin sintagma „izvorul vieții”; copilul devenea „împlinirea destinului

de femeie”, iar nașterea – „minune a naturii”.

De altfel, apariția decretului fusese pregătită propagandistic, folosindu-se aceeași schemă de manipulare pentru amorsarea reacțiilor mulțimii. Însuși Zaharia Stancu, președintele Uniunii Scriitorilor, publicase un articol despre „întrecerile” familiilor de țărani în a avea cât mai mulți copii. La întrebarea câți copii aveți, un țăran răspundea, după caz, „numai șapte” sau „numai nouă”.

În 1966 rata natalității a fost de 14,3 nașteri vii la mia de locuitori (după ce în 1960 fusese de 19,1 la mie). Ca urmare a politicii demografice legitimate, în 1967 rata fertilității totale s-a dublat față de anul precedent, ajungând la 3,7 copii născuți în medie de o femeie. În 1973 însă, rata fertilității totale a revenit la nivelul de 2,4 copii născuți în medie de o femeie, în anii ce au urmat menținându-se aceste cote scăzute.

Cum rezultatele decretului antiavort se dovediseră nesatisfăcătoare, pe termen lung, s-a recurs la măsuri suplimentare. S-au înființat noi instituții: Comisia Națională de Demografie, în 1971; au intrat în funcțiune alte mecanisme de

supraveghere și constrângere. Începând din anii '80 s-a hotărât ca femeile să fie supuse periodic unor controale ginecologice. Semestrial, instituțiile medicale de profil aveau obligația să raporteze numărul „gravidelor depistate”. Și unele licee au introdus practica efectuării controlului ginecologic obligatoriu anual al elevelor, cum a fost cazul Liceului Pedagogic din Arad, încă din perioada 1974-1978.

Consecința cea mai zguduitoare a Decretului a fost, desigur, moartea a mii de femei. Numai în anul 1989 sunt menționate 1.193 decese, iar pentru întreg intervalul 1966-1989, 9.452. Cu toate acestea, statisticile – relevă ginecologii intervievați – sunt departe de adevăr. Acești specialiști primeau indicația ca, în caz de deces, să fie trecute complicațiile finale, cel mai adesea „blocaj renal” sau „septicemie”, astfel că numărul femeilor decedate în urma avorturilor provocate depășește 10.000.

Interzicerea avortului nu a însemnat eradicarea practicii lui. Pentru a împiedica ducerea la capăt a unei sarcini nedorite, femeile au apelat la diverse mijloace, ceea ce echivala cu traume fizice și psihice. Am efectuat, de curând, un studiu

de caz pe 50 femei din orașul și județul Arad, intervievate de studenții de la Facultatea de Științe Politice și Colegiul de Asistență Socială de la Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”.

Din lotul investigat, 46% au avut o singură provocare ilegală de avort. „Orice femeie de atunci, sănătoasă, are cel puțin un avort pe conștiință”, a declarat una dintre ele. Aproape jumătate însă au avut între două și cinci provocări ilegale de avort. Restul interviuatele au declarat că au avut mai mult de cinci avorturi sau le-au uitat numărul.

In ceea ce privește mijloacele utilizate pentru a scăpa de o sarcină nedorită, metoda la care au apelat cu predilecție a fost „sonda”. Chiuretajele clandestine au fost, de asemenea, posibile, în schimbul unor sume de bani care, în general, depășeau valoarea a două salarii medii lunare (5.000 lei). Uneori, acestea comportau situații extrem de periculoase în respectivul context legislativ.

„După ce am rămas însărcinată, i-am povestit unei prietene, rugând-o să mă ajute.

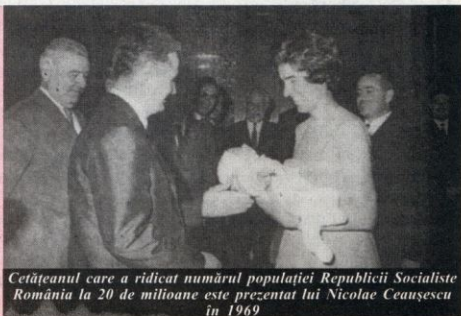
M-a dus la un medic pensionar să-mi facă un chiuretaj. Prietena mea și mama ei mi-au pus la dispoziție apartamentul lor pentru intervenție. Au cărat masa din bucătărie în sufragerie și au fiert o oală cu apă pentru sterilizarea instrumentelor. Medicul mi-a făcut o injecție, dar m-a prevenit că o să mă doară. Mi-a atras atenția să nu scot un geamăt dacă nu vreau să ajungem toți de acolo în închisoare. Am urcat pe masă, iar el a început să-și alinieze instrumentele. Îmi amintesc doar sunetul lor și apoi durerea cumplită ce a urmat” (E.R., 48 ani, casnică, ortodoxă nepracticantă).

„Pentru a face un avort «curat» m-am internat în spital, prin intermediul unei cunoștințe, cu un diagnostic fals. A doua noapte după internare, doctorul cu care vorbisem, pe la orele două, m-a chiuretat contra unei sume de bani ce era la nivelul a peste două salarii de-ale mele” (L.T., 49 ani, economistă, ortodoxă nepracticantă).

„Profesioniste” la care apelau celelalte femei erau, în principal, cadre medicale cu pregătire medie (surori, asistente), care lăsau pacientelor speranța identificării simptomatologiei septicemiei și infecțiilor posibile.

Sporul demografic devenise o sarcină de plan, iar femeile un fel de uzină.

Tot lor le revenea și răspunderea penală în caz de „sabotaj”

Cetățeanul care a ridicat numărul populației Republicii Socialiste România la 20 de milioane este prezentat lui Nicolae Ceaușescu în 1969

După un prim moment de derută, natalitatea a coborât la cifrele de dinainte de decret. Despre victimele lui, azi nu-și mai aduc aminte decât, poate, rudele apropiate

„Încă nu eram căsătorită în anul 1977, trăiam cu bărbatul care urma să-mi devină soț și, dintr-un accident, am rămas însărcinată. Eram foarte speriată că părinții nu mă vor mai primi acasă, pentru că i-am făcut de rușine, după cum mă amenințau că vor face încă din copilărie dacă se va petrece o astfel de întâmplare. Prietenul meu m-a pus în legătură cu o vecină a lui, soră medicală, care se ocupa cu provocarea avorturilor. Era ora 9 seara când m-am dus la acea vecină. M-a pus să mă întind pe o canapea și mi-a pus o sondă. Au început durerile, apoi o hemoragie puternică. M-am trezit după două zile, la spital, la reanimare. Prin niște relații am reușit să scap de închisoare” (A.N., 48 ani, muncitoare, ortodoxă nepracticantă).

„Neștiind că sunt însărcinată, am luat un tratament pentru rinichi. Aflând despre sarcină, despre care nu știussem nici eu mai înainte, doctorul mi-a întrerupt tratamentul. Acasă, după un timp, au început niște hemoragii grozave, astfel că m-am internat în spital. A urmat o experiență îngrozitoare, pe care dacă mi-ar fi povestit-o

altcineva, n-aș fi crezut-o. Treceam pe la fiecare doctor ginecolog din spital, la consult, ca să vadă dacă eu încercasem să-mi întrerup sarcina. Mă interogau ca la poliție și îmi vorbeau îngrozitor de jignitor. Vă dați seama cum mă simțeam când mi se întâmpla asta, iar eu mă aflu pe masa ginecologică, în acea poziție îngrozitoare pentru orice femeie de fiecare dată când o încearcă.

Am stat în felul acesta în spital două săptămâni cu hemoragii mai puțin puternice, dar cu medicamente de menținere a sarcinii. Într-o noapte însă, am avut o hemoragie puternică. Asistenta de serviciu nu m-a ajutat cu nimic, deși o cunoșteam bine, iar cu directoarea spitalului eram vecină. Am leșinat lângă pat, iar în pat m-au urcat femeile din salon. Ele au chemat asistenta și i-au cerut să mă ajute cu ceva că nu se poate să mor sub ochii lor, indiferent ce făcusem. M-au lăsat în pat până dimineața, când a fost chemat doctorul de la secția de rinichi ce-mi făcuse acel tratament. După discuția acestuia cu directoarea s-a hotărât chiuretarea mea.

Timp de câteva săptămâni după aceea, am fost slăbită și prea puțin conștientă de ceea ce se întâmpla în jurul meu. Am crezut chiar că nu voi supraviețui și că de fapt sunt bolnavă incurabil de ceva” (B.F., 54 ani, muncitoare, ortodoxă nepracticantă).

„Aveam deja doi copii și era suficient pentru puterile și veniturile mele și ale soțului meu. Când am rămas din nou însărcinată, după sfatul unei prietene, am luat tinctură de iod. Am ajuns la spital unde am avortat. Doctorii n-au vrut să mă ajute, pe motiv că nu le-am spus ce făcusem. Știam că dacă le-aș spune, mă așteaptă închisoarea. Mă simțeam aproape de moarte când doctorii au intervenit. Mi-am revenit greu” (H.F., 46 ani, muncitoare, ortodoxă practicantă).

„Nu se poate descrie într-o frază” – a fost exprimarea refuzului a cinci interviuate de a sintetiza ce-au însemnat pentru ele avorturile provocate. Jumătate din întregul lot investigat a refuzat să răspundă cu explicația: „nu știu să spun”. „Un păcat” – au afirmat cinci interviuate, „groaznic” – au exclamat două femei, „a fost crunt” – au

opinat alte două și „foarte dureros” – au răspuns trei. Nuanțarea răspunsurilor este relevantă pentru semnificațiile respectivelor decret ca fapt de viață și memorie individuală.

„Este un păcat de neiertat, la care atunci când suntem tineri nu ne gândim prea mult, dar care mai târziu nu te mai lasă să dormi liniștit” (M.I., 40 ani, laborantă, catolică practicantă). „Avortul însemna să te pregătești să nu te mai întorci acasă din locul unde ți l-ai provocat” (B.E., 54 ani, muncitoare confecționeră, ortodoxă practicantă).

„Deși ți se părea că e un lucru ireal ce se întâmpla, erai conștient că trebuie să treci, cu orice risc, prin asta, deoarece un copil în plus nu mai putea fi întreținut” (M.F., 46 ani, muncitoare, ortodoxă nepracticantă).

„Am rămas marcată atât psihic, cât și fizic. Ani la rând am visat copilul pe care l-am ucis” (A.N., 48 ani, muncitoare, ortodoxă practicantă).

„Am văzut pe *Discovery* un documentar despre avorturile provocate. Se filmase în interiorul uterului unei femei. Când se introducea cleștele pentru a apuca fătul, acesta se strângea, se chircea, ca și cum ar fi opus rezistență. Pentru mine a fost o activare a fișierului «salvat» în memorie. Mi-am

reamintit totul și după circa zece ani de la ultimul dintre cele două avorturi provocate, mi s-a făcut rău” (H.M., 35 ani, statisticiană, ortodoxă practicantă).

„Vă simțiți vinovată de cele întâmplate?” – a fost una dintre întrebările interviului. „Foarte mult” – a fost răspunsul ales de 20 interviuate, „da” – 5; „doar în acel moment” – 11; „nu” – au răspuns 14 dintre femeile chestionate.

Mai mult despre ce au însemnat avorturile provocate în viața unor femei aflăm din relatările făcute despre amintirea avortului.

„Fiind împreună cu omul care ulterior mi-a devenit soț – studenți amândoi la Cluj, cu părinți catolici foarte credincioși, conservatori – nu am avut curajul să spunem nimănui că suntem în situația de a avea un copil. În familie, ne lăsau să înțelegem că nu s-a pomenit ca să aibă cineva legături intime înainte de căsătorie. După multe frământări, amândoi am hotărât ca eu să avortez, cu toate riscurile.

A fost o experiență foarte traumatizantă fizic și psihic. S-a făcut cu ajutorul sondei de către o femeie calificată soră medicală pentru suma de 3.000 lei. Tensiunea și procesele psihice de dinainte și de după

m-au dus la o cădere nervoasă ce a durat 4 luni. M-am bucurat atunci că suntem departe de părinții care nu-și pot da seama ce se întâmplă. Tendința era de a mă izola de toți și chiar de viitorul meu soț.

După doi ani ne-am căsătorit, am încercat să uit și totul părea să reîntre în normal. Voiam acum un copil, dar nu s-a mai putut. Au fost trei avorturi spontane, mult mai dureroase decât cel provocat, cu sarcini de 3-4 luni, ce nu puteau fi duse la capăt cu toate îngrijirile medicale și cu toată dorința de a avea copii. Ultimul avort s-a finalizat și cu o operație în urma căreia n-am mai putut rămâne din punct de vedere fiziologic însărcinată.

Chiar dacă poziția mea materială și socială de acum este una foarte bună, iar soțul meu mă susține moral, sunt sufletește distrusă. Totdeauna când mă reculeg, mă condamn pentru ce s-a întâmplat în urmă cu 18 ani. Încerc să îndrept ce mai pot prin apropierea de biserică și de copiii surorii mele, căreia i-am povestit, după operația cu care s-a soldat ultimul avort, de ce sunt pedepsită. Părinților însă nu am avut niciodată curajul să le povestesc” (F.E., 42 ani, juristă, romano-catolică practicantă). ■

Traumele îndurate în acest alt fel de gulag nu au fost doar de câteva ore sau zile.

Ele nu se șterg, uneori, toată viața

Copil bolnav de SIDA, într-o casă de copii, Focșani 1990

Chipuri uitate

Bogat ca un prinț, modest până la anonim, filantrop până la tic, devotat până la ultima respirație și uitat nespus de ușor – ca facerea de bine. Vasile Stroescu a făcut parte din specia rară a capitaliștilor care făuresc revoluții...

Genealogistul numărul unu al Basarabiei, Gheorghe Bezviconi, consemnează în a sa lucrare Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru (vol. II, București, 1943): „Stroescu, 1828 [indică atestarea documentară cu dosar în arhiva din Chișinău – n.a.], VI, acte 1682, român din Moldova (legenda originii din Transilvania a familiei Stroescu nu este justificată decât prin donațiile fraților Mihăiță și Vasile, făcute românilor de peste Carpați), diploma pentru blazon la 1867. Urmașii lui Vasile (1795-1875), căsătorit cu Profira Manoli Guțu (1808-1856), și ai lui Ioan, feciorii lui Enache, așezat cu turmele sale în valea Moșani (Iași), fiul sătrarului Gavriil, al cărui tată, comisul Stroescu, era fiul jîtnicerului Ioan (secolul al XVII-lea). Copiii lui Vasile, proprietar a zece moșii în ținuturile Hotin și Iași: Mihail (1836-1889), filantrop, ctitor al unor școli din Moldova, donator la Sibiu, fondator al spitalului din

Stolniceni Bălți); căsătorit cu Eliza Șt. Nedelcovici (1850-1930), femeie de bine; Gheorghe (1840-1922); Constantin (1843-1895); Vasile (1845-1926), mecena al Transilvaniei, ctitor al Internatului Decezan din Arad, a zeci de biserici, școli, spitale, membru onorar al Academiei Române (1910), președinte de vârstă al primului Sfat al României Mari; i s-au făcut funeralii naționale; Ana Cazimir, Maria Druganov, Elena Martos și Ecaterina Șumanschi.“

VASILE STROESCU

IURIE COLESNIC

Dar genealogiștii nu s-au grăbit să deschidă toate parantezele și de aceea poate nici până astăzi nu se pot face afirmații categorice referitoare la biografia lui Vasile Stroescu. Este neîndoiește că s-a născut la 11 noiembrie 1845, în satul Trinca, în familia lui Vasile Ion Stroescu (1795-15 februarie 1875) și a Profirei, născută Guțu (1808-22 aprilie 1856), fiind al

cincisprezecelea copil. Și-a petrecut copilăria la conacul tatălui său. Școlile însă l-au depărtat de sat, de prieteni, de părinți, căci a fost nevoit să învețe la licee din Kamenet-Podolsk, Odessa, la renumitul „Richelieu“, și la Moscova. Studiile universitare le-a făcut la Petersburg, iar apoi le-a aprofundat la Berlin.

Abia în 1867 se întoarce la baștină și, precum era moda

vremii, se angajează la tribunalul din Hotin, unde l-a cunoscut pe juristul Alexandru Hâjdeu. Magistratura îi cere multe eforturi; reforma agrară aplicată atunci în Rusia țaristă era un motiv serios de nemulțumiri și judecăți. Se zice că tânărul jurist a făcut față sarcinilor și faima despre spiritul lui dornic de adevăr și dreptate s-a păstrat mult după demisia survenită în 1875,

când i-a murit tatăl și i-a venit rândul să ia în mâini gospodăria moșiei: 25.000 ha de pământ, herghelii de cai arabi și de rasă „Orlov“, mari turme de vite și de oi. Avere care, prin priceperea sa, a sporit.

Donația unui basarabean pentru ardeleni

Studiile în Germania i-au modificat concepția despre practicarea științifică a agriculturii; a creat ferme bine articulate, la lucrarea pământului ținând cont de sfaturile agronomilor. A fost una dintre primele mici revoluții pe care le-a înfăptuit Vasile Stroescu. Când s-a convins că experimentele lui au prins rădăcini, și-a dat în arendă pământurile țăranilor megieși.

Un altul și-ar fi limitat preocupările numai până aici: gospodărie bună – nesecat izvor de avere, bani mulți pentru a-i putea cheltui nestingerit la Paris, Viena, Berlin, Petersburg, Moscova.

Călătoriile prin lumea mare i-au deschis ochii. Nu putea fi satisfăcut atâta timp cât semenii lui duceau o viață culturală departe de nivelul țărilor dezvoltate. Iar progresul, în mintea lui, era legat direct de școală și biserică. Aici începe etapa a doua a vieții moșierului de la Trinca: în 1899 își oferă toată averea în folosul zemstvei (instituție de administrație locală, formată din nobilime și cei înstăriți, înființată după reforma agrară din 1864 și dăinuind până în 1918), cu o singură condiție – pe acești bani să fie deschise școli românești. Dar autoritățile au refuzat să ia în seamă

donatia; printr-o singură mișcare, Vasile Stroescu ar fi înfăptuit o revoluție culturală în Basarabia.

Reacția administrației guberniale nu-l poate opri. Planurile schițate încep, rând pe rând, să fie realizate. El vinde o parte din averea mobilă și pe banii obținuți îngrijește spitalul din Stolniceni, înființat de fratele său Mihail, spitalul din Trinca și biserica din localitate, precum și cele din satele Zăicani și Pociumbăuți, ctitorie proprie. Apoi își orientează planurile filantropice spre românii din Moldova de peste Prut. Cu cei 200.000 lei donați de el au fost construite și asigurate cu materialele necesare șapte școli din județele Suceava, Botoșani, Neamț și Dorohoi. În 1908, repetă gestul, donând 100.000 ruble pentru școlile românilor din Regat. În 1910, își îndreaptă atenția spre Transilvania, aflată într-o situație similară cu cea a Basarabiei. Autoritățile maghiare promovau o politică dură de deznăționalizare.

Școala și biserica erau ultimele redute ale românismului în acele locuri.

Generozitatea poate avea diverse fațete. Cel care semna scrisorile cu titlul cavaleresc Vasile de Stroescu scria mitropolitului Ioan Mețianu:

„(30.3.1910.)
Davos Platz
[Elveția, unde un timp s-a aflat la odihnă Stroescu]

Î.P.S.Voastră,

Cu sufletească mulțumire am primit scrisoarea cu alăturatele cuvântări ale Î.P.S. Voastre de la 23 martie/ 5 aprilie. Anii din urmă eu am trăit mai mult în străinătate și n-am putut să aflu de apelul făcut de Î.P.S.V. către poporul românesc pentru ajutor, la crearea unui fond pentru înființarea și susținerea localelor [de școli] în satele românești din Transilvania și Ungaria, ce aparțin la biserica greco-ortodoxă. Anul ista, fiind stabilit pe un loc mai pe lung timp, ca să fiu în curent cu viața românilor din Austro-Ungaria, m-am abonat la ziarul *Tribuna* și *Lupta*. Din *Tribuna* am aflat că la Blaj este un orfelinat pentru băieți și învățători. Și o duc greu. Am trimis pe numele directorului un mandat poștal. Pe mandatul poștal scrie numele directorului și adresa celui ce trimite banii.

a) Capitalul meu depus la Banca Imperială din Berlin, în bonuri de 3 procente Preus-

Frații Stroescu: Mihail, Vasile (în picioare), Gheorghe și Constantin

Vasile Stroescu în familia fraților Mironiuc
(primul din stânga, din rândul doi)

sische Konsolidierte Anleihe, în sumă de 165.000 mărci germane, cu procentul ce se cuvine până la 1 aprilie – 1.206 mărci – care fac, după cursul de azi (cum se vede din socoteala alăturată), 166.210 coroane. Nr. recipisei 1.414.503 Vi-l alăturez; și 1904, depuse la Comptoir National d'Escompte de Paris, sub recipisa cu nr. 415.243, care fac 52.000 franci, plus procentul până la aprilie, 1.083 fr., după cursul de azi – aproximativ 50.555 coroane.

În total donez: 216.765 coroane.

Din suma asta, 200.000 cor. se dau strict după Apelul Î.P.S. Voastre pentru înfăptuirea și susținerea școlilor sătești ortodoxe din Transilvania și Ungaria, iar 16.000 și cât va mai fi prisos după schimb – pentru înființarea de cantine școlare pe lângă școlile sătești dintr-aceste localități, ca să se deie la copiii săraci hrană, straie, cărți, hârtie etc. Ambele sume de bani le donez nu pentru vecinica mea pomenire,

adică să se facă un fond neatacabil, ci să se cheltuiască, măcar și într-un an, până la cel de pe urmă heler. Banu-i scump la nevoie, acu trebuie de dat ajutor, eu țin la folosul națiunii, nu la fală. Doresc din suflet ca umila mea jertfă să aducă cât de mare folos.

Dorindu-vă de la Dumnezeu sănătate și viață îndelungată, rămân al Î.P.S. Voastre plecat fiu.

Vasile Stroescu

Adresa mea: încă luna lui aprilie: Davos Platz.

Adresa statornică: Edinița. Poșta, telegraf, satul Brânzeni.

Vasile de Stroescu.

O formulă interesantă de „sponsorizare” a personalităților culturale o descoperim într-o scrisoare adresată de către Vasile Stroescu lui Octavian Goga, la 18 decembrie 1910, pe când ambii se aflau la Paris:

„Stimate domnule Goga,

Dumneavoastră mi-ați promis că mi-ți trimite opul dv. care va apare în curând

[Însemnările unui trecător. Crâmpoie din zbuciumările de la noi, Arad, 1911]. Ca să mă achit întrucâtva de amabilitatea dv., vă alăturez biletele pentru vreo câteva reprezentațiuni, la diferite teatre...”

Urmează o înșiruire de spectacole și teatre, în număr de cinci.

În volumul *Octavian Goga, în corespondență* (București, 1983, vol. II, ed. îngrijită de Mihai Bordeianu și Ștefan Lemny), numele lui Vasile Stroescu se întâlnește de mai multe ori, dar de fiecare dată contextul e același – ajutorul material dezinteresat.

Referitor la alegerea lui Vasile Stroescu ca „membru onorat” al Academiei Române, putem găsi informația cea mai precisă în volumul *Istoria Academiei Române* (reper cronologic), autor Dorina N. Rusu (București, 1992), unde, la pagina 123, scrie: „mai 24/iunie 6 Vasile Stroescu (1845-1926), filantrop din Basarabia, care prin actele sale de mare generozitate a ajutat în mod puternic înaintarea culturii naționale și a neamului românesc, este ales membru de onoare al Academiei Române”.

Cu totul la dispoziția țării mele

El își urmărește consecvent scopul și nu scapă nici o ocazie de a înființa, de pildă, o nouă publicație, cum a fost cazul cu revista (și ziarul) *Cuvânt Moldovenesc*, pe care a susținut-o permanent, fiind cu deosebire generos în 1917, când i-a dăruit un vagon de

hârtie, ceea ce pe atunci însemna o bogăție. În plin război, când toate edițiile periodice se sufocau din cauza penuriei de hârtie, cei din Partidul Național Moldovenesc nu aveau această problemă. La 24 martie 1917 Vasile Stroescu trimite o scrisoare la Chișinău, pe adresa Partidului Național Moldovenesc, al cărui președinte de onoare a fost ales: „Eu îs cu totul la dispoziția Țării mele, cu minte cât mi-a dat Dumnezeu, cu toată inima mea și cu toată averea mea”.

La 18 aprilie 1917, aproape 10.000 de soldați moldoveni manifestează la Odessa în fața hotelului „Londra”, de la fereastra căruia îi salută bătrânul și bolnavul Stroescu, abia întors de la San Francisco, de unde plecase grabnic la primirea știrilor despre revoluția din Rusia.

Frământările sociale l-au sensibilizat deosebit de tare pe bătrân. Și-a încălcat de aceea cuvântul dat odinioară, de a nu se înscrie în lupta politică, și, în scurtă vreme, politica i-a

adus mari bucurii, dar și mari neplăceri.

Când se aștepta că va fi proclamat președinte al Republicii Moldovenesti – a fost uitat. În 1919, a fost ales deputat în Parlamentul României pe listele Partidului Țărănesc Basarabean și, în virtutea faptului că era cel mai în etate deputat, a fost desemnat președinte de vârstă al Parlamentului României Mari. Transilvănenii, recunosători, l-au ales mai târziu senator.

Călătorul

Firi sedentare, basarabenii n-au dat prea mulți călători. Puținii care au fost molipsiți de acest virus au avut răbdarea să-și facă însemnări și chiar să le publice. Mă refer, în primul rând, la C. Stamati-Ciurea, Mihail Stamati, Petru Șciusev ș.a. Printre ei s-a aflat și Gheorghe Stroescu.

La cimitirul Central din Chișinău, printre mormintele din partea stângă de la poartă, este un loc de veci care nu se deosebește de altele decât prin inscripție: Gheorghe Stroescu (1840-1922). Locul unde se afla fotografia stă gol, lăsând șansa fiecăruia dintre noi să-și imagineze cum arăta descendentul celebrei familii a Stroștilor. Gloria acestui Stroescu, născut și el la Trinca, n-a fost cu nimic mai prejos decât a fratelui său Vasile.

El avea însă altă patimă – călătoriile. A parcurs în voie teritorii africane, a călătorit în jurul lumii acumulând impresii și încercând gustul specific al riscului.

În timpul unei furtuni, în Oceanul Pacific, vasul său a naufragiat. Câteva zile, Gheorghe Stroescu a plutit ținându-se de-o scândură. A scăpat cu viață ca prin minune, dar de la acea dramatică întâmplare i s-a tras boala, care în cele din urmă l-a și dus în mormânt.

Astămpărându-și elanul de pribeag, s-a stabilit în Basarabia, la moșia sa de la Bălceana, unde a început să aștearnă pe hârtie impresiile din lungile și aventuroasele-i călătorii. Dar s-a dezlănțuit revoluția din februarie 1917 și în scurtă vreme pe urmele ei a venit anarhia cu bandele de dezertori de pe frontul român, care terorizau orașele, jefuiau satele și incendiau curțile boierești. Una dintre aceste nenumărate bande a spart safelul de la curtea boierească, căutând bijuterii și aur și negăsind decât niște hârtii. De fapt, memoriile lui Gheorghe Stroescu. Hoții, înfuriați, au aruncat acel manuscris pe foc.

De ce a fost înmormântat la Chișinău nu ne poate spune nimeni. Fratele său, Vasile, a fost înmormântat la București, iar părinții lor și-au găsit somnul de veci la moșia de la Trinca. Se vede că așa le-a fost dat Stroștilor, să nu se mai adune după moarte. Prin dispariția manuscrisului lui Gheorghe Stroescu, am pierdut, probabil, un scriitor, un cărturar.

Mormântul lui Gheorghe Stroescu (cimitirul Central, Chișinău)

În niște pagini intime scrise de istoricul basarabean Nicolae Popovschi, am găsit rânduri zguduitoare, despre un crâmpel din viața politică a lui Vasile Stroescu. „O ședință în Parlament. Prezidează Iorga. Bătrânul Stroescu a ieșit la tribună și a început să citească un lung discurs care descria toată pacostea, toată mârșăvia lăcustelor regătine în Basarabia. La un moment dat, se ridică Iorga și, întreprinzându-l pe Stroescu foarte brusc, începe să strige că nu poate să permită să se aducă atâtea învinuiri fraților aici, în adunarea țării, în auzul tuturor etc.

S-a făcut un zgomot infernal. Bietul Stroescu, fără să scoată un cuvânt, s-a coborât de pe tribună.

Când s-a restabilit liniștea, a început să vorbească «bolvanul» Ciugureanu. Ca medic, el a început să spuie că nu trebuie să ne supărăm pe Stroescu – «din cauza bătrâneților», el are un creier prea slăbit și de aceea el nici nu-și dă seama ce vorbește...

După Ciugureanu și Inculeț «a luat apărarea» lui Stroescu, zicând că acesta, ca un om bătrân și de fire blând, cade ușor sub influență străină și nu o dată vorbește ceea ce nu s-ar cuveni...

Inculeț și Stroescu! Inculeț îl critică pe Stroescu!!!!

Politica are legile ei, dure, și nu-i acceptă în jocurile sale mârșave mai ales pe oamenii onești. Ultimele bătăi ale inimii acestui mare capitalist, mare revoluționar, mare Mecena s-au stins la

Sanatoriul „Elizabeta“ din București, la 14 aprilie 1926.

S-au organizat funeralii naționale. La mormântul lui de la Cimitirul „Sf. Vineri“, doctorul Nicolae Lupu i-a adus cel din urmă omagiu din partea țării și astfel s-a închis și ultima filă din biografia omului, despre care Gheorghe Bezviconi scria în cartea sa *Profiluri de ieri și de azi* (București, 1943): „Sunt puține regiuni care au atâția fruntași distinși, dar necunoscuți opiniei publice românești, ca Basarabia. Vitregia vremurilor și mai cu seamă modestia exagerată a oamenilor de bine din Moldova dintre Nistru și Prut au făcut să nu se cunoască măcar o parte a meritelor lor.

Desigur, dacă există un nume care trebuie amintit cu

sfințenie de toți românii, este acela al lui Vasile Stroescu. Acest nume leagă Basarabia de toate regiunile unde se aude graiul românesc, în special cu părțile îndepărtate ale Maramureșului și ale ținuturilor din Transilvania. Un nume care a intrat acolo în legendă, deși nu se știe exact decât o parte din marile realizări și donații făcute de acest dărnice și nobil basarabean“.

La Cimitirul „Sf. Vineri“, la mormântul lui, a fost instalat un bust modest, dar sculptat cu mult talent. A fost adus la acest cimitir bucureștean, în care și-au găsit odihna de veci mai mulți basarabeni. Aici a fost înmormântat și Zamfir Arbore (în toamna lui 1994 n-am reușit să-i găsim mormântul). Aici a fost

înhumat și Ion Codreanu, căruia i-a dispărut crucea de pe mormânt. Dar numărul intelectualilor basarabeni, refugiați aici pentru eternitate, este mult mai mare.

Astăzi, când proiectul Catedralei neamului e pe cale să devină realitate, trebuie să știm un detaliu foarte important: un boier basarabean, pe nume Vasile Stroescu, a fost printre inițiatorii acestui proiect și a făcut o substanțială donație de 200.000 de lei aur, încă înainte de 1918!

Ar fi bine ca atunci când se vor aminti numele ctitorilor, acest basarabean să nu fie trecut cu vederea, căci în cultura românească, în istoria românească, aportul lui este unul nepereche. ■

*Banu-i scump la nevoie,
acu trebuie de dat ajutor,
eu țin la folosul națiunii, nu la fală*

Bustul lui Vasile Stroescu de la cimitirul „Sf. Vineri“, București

Enigme ale istoriei

Răscoala, apoi mișcarea revoluționară, apoi revoluția lui Tudor a constituit, la un moment dat, un subiect des abordat în istoriografia română. Și unul controversat, atât cât puteau exista controverse istoriografice în cadrul unei istorii ce se voia „unică și unitară”. După 1989, când subiectul ar fi putut fi abordat fără vreo constrângere ideologică, Tudor – asemenea multor altor teme „cu probleme” înainte – a dispărut practic din preocupările istoricilor.

Și totuși, istoria evenimentelor petrecute cu peste un veac și jumătate în urmă consemnează încă multe semne de întrebare. Unul dintre acestea rămâne misterul morții lui Tudor.

Cula lui Tudor din Vladimiri

SFÂRȘITUL LUI TUDOR

IONEL ZĂNESCU

La 15 mai 1821, la vestea apropierei armatei otomane de Capitală, Tudor a ordonat retragerea și a început pregătirile de plecare de la Cotroceni. Îscoadele trimise pe drumul spre Silistra raportaseră că văzuseră corturi turcești albind câmpia de la Obilești, în timp ce alte rapoarte menționau prezența unor trupe venind de la Giurgiu și, ajungând, la 14 mai, la Copăceni, la doar patru ore distanță de Capitală.

Lordache îmi este vrăjmaș

În asemenea împrejurări, consulul Prusiei și cancelarul

austriac au stăruit pe lângă Tudor să părăsească orașul. Cu toate că, la început, Tudor a ezitat, o ultimă știre despre apropierea turcilor l-a determinat să accepte. Fapt consemnat și de secretarul Consulatului austriac, Karl Udrizki, rămas în oraș, care arăta, la 16 mai, că Tudor a plecat ieri de două ori din Cotroceni și tot de atâtea ori s-a întors.

În vederea retragerii, Vladimirescu a poruncit rechițițiunea cailor și a căruțelor din curțile boierești, pentru transportul muniției, al calabalacului și familiilor bulgarilor din oastea sa. Cu o zi

mai înainte, la 14 mai, mitropolitul și boierii au fost trimiși sub o escortă de zece panduri, comandată de căpitănel Simeon, la Târgoviște, unde se afla Alexandru Ipsilanti, conducătorul eteriștilor. Deja, în acel moment, Tudor se afla în conflict deschis cu Ipsilanti. Cei doi aveau viziuni diferite asupra căilor de urmat. În plus, conducătorul Eteriei îi pretinsese lui Tudor supunere deplină.

Plecarea de la mănăstirea Cotroceni s-a făcut – după spusele lui Mihai Cioranu, aghiotantul lui Tudor – „cu 6.000 de panduri, dintre care

4.500 pedestreime, 1.500 călărimi, cu artilerie de șase tunuri și cu multime de cară mocănești încărcate cu provizii, urmate și de 2.500 de arnăuți", cifră bineînțeles exagerată.

Din relatările a doi contemporani participanți la evenimente, Chiriac Popescu și C. Izvoranu, reiese și faptul că în tot timpul marșului spre mănăstirea Cozia, Tudor s-a preocupat de pregătirea militară a pandurilor și a luat măsuri de luptă atât împotriva turcilor, cât și împotriva eteriștilor.

Oștirea luase cu sine „toată muniția și trebuincioasele lucruri ale războiului”. Pe lângă carele cu muniție, erau „și trei care mari cu sape și târnăcoape, topoare, tesle și lopeți de fier”, încât, la nevoie, „îndată se făcea șanț pe câmp la o poziție cuviincioasă de război”. Drumul cel mai scurt spre Oltenia era cel al „poștei”, ales, de altfel, de Tudor la venirea către București, drum ce trecea prin Șerbănești și Slatina. Însă în loc de a-l urma pe acesta, trupele s-au îndreptat prin Găești spre Pitești, unde se găsea corpul de oaste comandat de eteriștii Iordache Olimpiont și Ioan Farmache.

Prima noapte au petrecut-o dincolo de apa Ciorogărlui, într-o poziție favorabilă.

Fără îndoială însă că, în drum spre Oltenia, Vladimirescu a luat și măsuri în vederea luptei cu eteriștii, de care se simțea amenințat sau pe care voia, din contra, să-i atace. Așa se explică și scrisoarea trimisă de căpitanul Solomon, care viza scoaterea oamenilor lui Ipsilanti din mănăstiri, lăsând în locul lor panduri, și întâlnirea grabnică cu pandurii din Oltenia, în satul Golești.

Scrisoarea a fost expediată, probabil, după ce Tudor a primit înștiințarea că Iordache și Farmache se pregăteau să-i bareze trecerea peste râul Argeș. Ipsilanti dorea să stăpânească întreaga regiune muntoasă a țării și nu admitea ca Vladimirescu să-și stabilească baza de operațiuni la Cozia – și la celelalte mănăstiri din munții Olteniei –, acaparată, între timp, prin violențe, de tabăra eteriștilor.

La Găești, Tudor a aflat că Nicolae Ipsilanti, fratele lui Alexandru, împreună cu căpitanii Iordache, Ghencea, deli-bașa Mihali, Farmache și o multime de arnăuți i-au tăiat drumul la Golești, oprindu-i astfel trecerea spre Pitești.

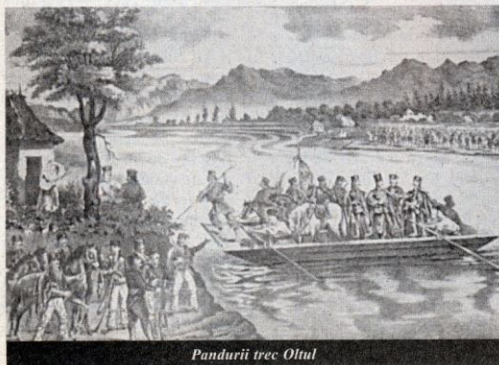
Faptul s-a petrecut la 18 mai și este confirmat printr-o scrisoare a lui Iordache, prin care acesta îl avertiza că, dacă va înainta spre Pitești, se va izbi de rezistența arnăuților săi. Tudor le-a citit mesajul căpitanilor și a adăugat: „De multe ori gândesc că v-am spus că Iordache îmi este vrăjmaș și că de față mă gonește și că dânsul trebuie să-mi fi prins scrisorile pașei Diului, care-mi lipsesc de o poștă, și că dânsul îmi vrea moartea...”

Grecii au ales violența

Întrebarea care apare imediat vizează interpretarea gestului lui Iordache. Istoricul englez contemporan Thomas Gordon, autorul unei istorii a revoluției grecești, considera că, după prinderea corespondenței lui Tudor cu pașa de Silistra, eteriștii urziseră, la porunca lui Al. Ipsilanti, un complot în chiar tabăra pandurilor. „Principalii lui ofițeri, Dimitrie Macedonski, Hagi Prodan, și mai mulți căpitani de panduri făceau parte din complot, dar până atunci n-au putut să dea lovitură, deoarece Vladimirescu era deosebit de vigilent și pedepsise cu moartea, în mod sumar, pe unii dintre partizanii a căror credință o susținea.”

Pare limpede că, după evacuarea Capitalei, s-a produs o schimbare în raporturile lui Tudor cu turcii. Acesta intrase în relații cu chehaia-beiul pașei de Silistra, comandantul trupelor de invazie în Țara Românească, ajungând la un acord de cooperare militară împotriva lui Ipsilanti.

Pentru a-i zădărnici planul lui Iordache, Tudor s-a sfătuit cu Hagi Prodan, Macedonski și Al. Nicolaevici, comandantul bulgarilor din oastea lui,

Pandurii trec Oltul

Alexandru Ipsilanti

hotărând ca ultimii doi să plece la Pitești cu o căruță de poștă și, până la întoarcerea lor, oastea să rămână pe loc. Au revenit în aceeași seară, cu răspunsul ca Vladimirescu să se apropie cu oastea până la Golești, unde avea să-i aștepte pe Iordache și pe Farmache, pentru a avea cu ei o explicație.

Când a ajuns la Golești, Tudor și-a așezat trupele în poziție de luptă. Dealurile din apropiere erau ocupate de eteriștii comandați de cei doi și, pe deasupra, întărite cu 400 de oameni veniți din Câmpulung, sub comanda lui Nicolae Ipsilanti. Iordache a venit, în fruntea unui detașament de cavalerie și, apropiindu-se ca la o bătaie de pușcă de oastea lui Tudor, l-a invitat la o întâlnire, în prezența comandanților săi. Vladimirescu a primit, ambii înaintând unul către celălalt, însoțiți fiecare de câte 24 de oameni de încredere. Fiind

întrebat despre cauzele comportamentului său, Iordache i-a răspuns că Ipsilanti l-a bătut de necredință, arătându-i o scrisoare a sa către turci.

Replica lui Tudor, consemnată de mărturiile unor autori contemporani, Maxime Rayband (Raybaud) și I.P. Liprandi, era fără echivoc. El a explicat faptul că politica față de turci nu poate fi identică cu a eteriștilor, întrucât el, deși e gata de luptă cu otomanii, trebuie să caute a negocia cu ei, în folosul compatrioților. Ca atare, nu se unește cu eteriștii, dar nici cu turcii; le poate asigura azil primilor, în caz de nevoie, pe pământurile Țării Românești.

Întâlnirea s-a încheiat cu îmbrățișări și jurăminte de credință, s-au tras focuri de bucurie și de înfrățire, după care cu toții s-au îndreptat spre casele lui Dinicu Golescu. Prin întâlnirea din 18 mai 1821, chiar dacă încheiată printr-o înțelegere între cele două tabere, Tudor Vladimirescu nu a aderat efectiv la cauza eteristă. M. Rayband adaugă, în acest context, și o informație contestabilă. Abia după prima întâlnire de la Golești, Iordache a urmărit înlăturarea lui Tudor, descoperind faptul că acesta persista în corespundența sa cu turcii, în dauna

eteriștilor. Dar este cu totul îndoielnic ca în zilele de 18-20 mai Vladimirescu să fi expediat asemenea mesaje și ca trimisul său să fi căzut în mâinile oamenilor lui Ipsilanti.

În schimb, Liprandi consideră că aceste afirmații despre interceptarea corespondenței lui Tudor, în ultimele zile ale acțiunii sale, sunt absurde, fiind doar simple zvonuri puse în circulație de eteriști. Istoricul Ilie Fotino le dezmințe, la rândul său, însă indirect, susținând că, abia în momentul arestării lui Tudor, la cercetarea cancelariei, s-a găsit o scrisoare ce urma să fie trimisă turcilor, scrisoare luată de către Iordache.

Admițând că Vladimirescu a continuat și de la Golești schimbul de mesaje cu turcii, este ușor de observat că aceasta a determinat urzirea complotului eterist și că, în orice caz, Iordache avea să-și schimbe atitudinea împăciuitoare afișată la 18 mai, când – cum spune Cioranu – „grecii văzând că nu pot a ținea piept, îndată au alergat cu viclenie și s-au înduplecat la toate cum a cerut Tudor“, pentru a căuta, în zilele următoare, să-l prindă. ■

(Va urma)

Uciderea arnăuților lui Bimbașa Sava, omul Eteriei, de către turci, pe străzile Bucureștiului

Prizonieri români într-un lagăr din U.R.S.S. citind ziarul Grai liber

... și la ceremonia de integrare în armata română

La depunerea jurământului în Divizia „Tudor Vladimirescu”...

DIVIZIA „TUDOR VLADIMIRESCU”, CALUL TROIAN

PETRE OTU

În octombrie 1943, pe teritoriul U.R.S.S. s-a constituit Divizia 1 de voluntari „Tudor Vladimirescu” (D.T.V.), compusă din militari români prizonieri ai armatei sovietice. La sfârșitul anului 1944, sub oblăduire germană, s-a format Armata națională de eliberare, din prizonieri români aflați în tabăra germană (Magazin istoric, nr. 11/2001). În aprilie 1945, tot pe teritoriul sovietic, s-a creat Divizia 2 de voluntari „Horia, Cloșca și Crișan” (D.H.C.C.). Subiecte abordate încă cu timiditate la noi, deși astăzi putem reconstitui faptele pe terenul obiectivității, fără nici un fel de constrângere de natură politico-ideologică.

Ne vom ocupa în aceste pagini de Divizia „Tudor Vladimirescu”.

Motivele înrolării în această mare unitate au fost diverse. Mulți au făcut-o pentru a scăpa de condițiile extrem de grele din lagărele sovietice, cu speranța că, dacă vor avea noroc, se vor întoarce acasă. Alții – la îndemnul unora dintre foștii comandanți și camarazi. Au fost însă și dintr-aceia care s-au gândit la avantaje.

Din documentele militare rezultă că doar 15% dintre ofițerii prizonieri s-au înrolat, cei mai mulți rămânând fideli jurământului depus față de țară. Dintre aceștia, unii au murit, nerezistând condițiilor din prizonierat, iar alții au revenit în țară mult timp după terminarea războiului. Este de înțeles cu ce sentimente i-au privit pe voluntari. Mai ales că D.T.V. a fost instrumentul ocupantului sovietic în opera de sovietizare a armatei române.

Cine a avut inițiativa constituirii D.T.V.? Unii dintre componenți au afirmat, ulterior, că ideea de apartinut unor grupuri de ofițeri prizonieri nemulțumiți cu viața din lagăr și dornici să contribuie la înfrângerea fascismului. Nicolae Ceaușescu, în cuvântarea la solemnitatea sârbătoririi și decorării diviziei, cu prilejul împlinirii a 30 de ani de la înființare (1 octombrie 1973), afirma că fusese creată „din inițiativa Partidului Comunist Român”. În realitate, sovieticii au creat-o, interesați de existența unor asemenea unități ce le puteau fi utile atât în timpul războiului, cât și după aceea. O demonstrează și faptul că astfel de mari unități s-au alcătuit și din rândul prizonierilor polonezi, cehi, unguri sau italieni.

Preoți de ochii lumii, politrucci după tipic

În primăvara lui 1943, un grup de comuniști români aflați

în U.R.S.S., între care Ana Pauker, Dumitru Petrescu, Alexandru Măță, a colindat lagărele de prizonieri, încercând să-i convingă să se înroleze în cadrul unor unități speciale care să lupte împotriva Germaniei.

Maiorul Gheorghe Stan, ce fusese în comandamentul Diviziei 20 infanterie, rămasă în punga de la Stalingrad, scrie în memoriile sale inedite că, încă înainte de sosirea comisiei de recrutare, în lagărul de la Suzdal, unde se afla, circulase „în mod destul de vag o idee: formarea de unități voluntare din prizonieri... Scopul?... Să lupte alături de armata sovietică pentru izgonirea armatelor hitleriste de pe teritoriul țării lor de origine (noi pentru eliberarea țării noastre, ungurii, italienii pentru țările lor). Luată numai ca un simplu zvon și totuși această problemă a produs o stare de surescitare în lagăr, care, încet, încet, pe măsură ce, de la

caracterul de zvon, sub diferite forme, ne-a făcut să înțelegem că această hotărâre a fost deja luată, surescitarea s-a transformat într-o groaznică luptă de conștiință”.

După mai multe săptămâni de așteptare, povestește memorialistul, în lagărul de la Suzdal și-a făcut apariția comisia, în cadrul căreia rolul principal îl juca „o femeie” (Ana Pauker). Timp de o săptămână sau două, s-au ținut mai multe ședințe și s-au făcut „tatonări individuale”. Recolta a fost slabă, dar din lagărul de la Suzdal a fost recrutat „comandantul diviziei [lt.col. Nicolae Cambrea, ulterior general, comandant al mării unități de la 15 noiembrie 1943 până la 1 octombrie 1944], câțiva ofițeri superiori și un număr limitat de ofițeri inferiori... Toți cei care au acceptat condițiile, după una sau două luni, au părăsit lagărul... Era toamnă și cei rămași [între care și memorialistul citat] i-au

Sovieticii predau divizia...

urmărit cu privirea, poate tot așa cum urmăresc cocorii cu aripile rănite pe cei care își iau zborul spre ținuturile calde“.

Delegați ai prizonierilor din mai multe lagăre care au acceptat să intre în această divizie au ținut mai multe întruniri și s-au constituit în „grupa de inițiativă“. La 19 septembrie 1943, „grupa de inițiativă“ a solicitat lui Stalin să aprobe crearea unor unități militare „pentru a lupta contra forțelor hitleriste“. La 2 octombrie, Stalin a aprobat „cererea“ și la 4 noiembrie 1943, divizia a fost pusă în drepturi conform „normelor existente în armata roșie“. La 15 noiembrie, potrivit aprobării guvernului sovietic, lt.col. N. Cambrea a fost numit comandant, iar lt. col. Iacob Teclu șef de stat major al marii unități. La 1 decembrie s-a stabilit ordinea de bătaie a diviziei și tot în aceeași zi, prin Ordinul de zi nr. 17, maiorul Ștefan Iacob Iordanov a fost numit loțiitor al comandantului pentru munca de educație și cultură (loțiitor politic), iar șef al Secției de Educație și Cultură (E.C.P.) a devenit Dumitru Petrescu. Prin același document au fost numiți loțiitorii politici de la regimente și celelalte subunități. Mulți dintre ei nu aveau grade și proveneau din comunismii români aflați în U.R.S.S. și care activaseră pe lângă Comintern (Mihail Burcă, Petre Borilă, Dumitru Coliu, Iacob Gheorghe Stoica, Alexandru Petrescu, Ștefan Sergiu Sevscenko, Ștefan Raab ș.a.), dar și sublocotenenții Mihail Wechter, Gheorghe Nechiti, Napoleon Ilescu, Vasile Cutoiu ș.a.

Începând cu 5 decembrie 1943, Divizia 1 voluntari „Tudor Vladimirescu“, cum se numea ea deloc întâmplător (făcea trimitere la Tudor Vladimirescu și pandurii săi care acționaseră în Oltenia la începutul secolului XIX ca voluntari alături de ruși, în timpul războiului ruso-turc din 1806-1812) a început programul de instrucție, desfășurat după regulamentele armatei sovietice. La 1 februarie 1944, un număr de 321 de grade inferioare dintre voluntarii care absolviseră Școala de ofițeri de infanterie din Riazan și alte 85 de persoane care urmaseră Școala de artilerie și geniu, constituită de divizie, au fost înaintate la gradul de locotenent. Cu aprobarea guvernului sovietic, la 9 februarie 1944, soldații Teodor Brânzei, Constantin Vintilă și Gheorghe Baciș au fost hirotoniți preoți de către Î.P.S.S. Serghei, mitropolit al Moscovei și patriarh al întregii Rusii, primind și gradul de căpitan. La 5 martie, membrii aparatului politic au primit grade de ofițer sau, în cazul militarilor, au fost înaintați în grad. D. Petrescu a fost făcut maior, iar Petre Borilă, Gh. Stoica, M. Burcă și D. Coliu căpitani.

Salvatorul 23 august

În contextul desfășurării victorioase a operației Uman-Botoșani și a intrării trupelor sovietice pe teritoriul românesc, comandamentul sovietic a luat în calcul introducerea în luptă a D.T.V. La 23 martie 1944, marea unitate a fost pusă la dispoziția

Frontului 2 ucrainean și a început deplasarea spre vest. La 30 martie, în cadrul unei ceremonii a avut loc depunerea jurământului militar. S-a oficiat slujba religioasă, s-au sfințit drapelul, iar preoții i-au dezlegat pe ostași de vechiul jurământ. A urmat depunerea noului jurământ, primii făcând acest gest colonelii N. Cambrea și I. Teclu (avansați în grad în ziua anterioară).

Mulți ostași ai diviziei au trecut prin grave frământări sufletești, legate de posibilitatea de a se afla față în față cu unități ale armatei române. Stabilizarea frontului pe aliniamentul Carpații Meridionali – Tg. Neamț – Tg. Frumos-nord – Iași-nord – Chișinău – cursul inferior al Nistrului, la mijlocul lunii aprilie 1944, a amânat intrarea „pandurilor“ în luptă. În lunile următoare, divizia a fost dislocată în zona localității Dzigovka, unde a continuat programul de pregătire.

La 20 august, comandamentul sovietic a declanșat ofensiva Iași-Chișinău, frontul germano-român fiind rupt la vest de Iași. A doua zi, mareșalul Rodion Malinovski, comandantul Frontului 2 Ucrainean, a ordonat Diviziei „Tudor Vladimirescu“ să intre în Iași în dimineața zilei de 23 august.

La 23 august, România a ieșit din alianța cu Germania, rezolvându-se astfel situația extrem de delicată a unei confruntări între „panduri“ și unități ale armatei române.

După ce a fost deplasată rapid spre București, unde a ajuns în ziua de 31 august 1944, divizia a fost mutată pe frontul din Transilvania, la

nord-est de Braşov, fiind încadrată în Corpul 33 armată sovietic. A luptat pe direcţia Ilieni-Sf. Gheorghe, apoi de la 9 septembrie, pe valea Nirajului. La 27 septembrie a fost dislocată la nord de Oradea, unde, în cooperare cu mari unităţi române şi sovietice, a contribuit la respingerea contraofensivei germano-maghiare şi la 12 octombrie 1944 a eliberat oraşul Oradea. S-a remarcat în luptele din jurul oraşului Debreţin, în care a intrat în ziua de 20 octombrie 1944; pentru comportarea în aceste lupte, a fost citată de comandamentul sovietic şi a primit titlul „Debreţin”.

Divizia şi-a continuat acţiunile de luptă pe teritoriul ungar, în Munţii Matra şi în oraşul Salgótarján, pe care l-a cucerit în noaptea de 25/26 decembrie 1944. La începutul anului 1945 a acţionat la graniţa

ungaro-ceshoslovacă, pe râul Ipoly, apoi în Munţii Javorina, ieşind pe râul Hron. Drumul de luptă s-a încheiat la 19 martie 1945, când a fost trecută în rezerva Frontului 2 Ucrainean.

„Lotul celor 1.000”

După impunerea guvernului condus de dr. Petru Groza, partidul comunist şi-a intensificat activitatea de comunizare a principalelor instituţii ale statului, una dintre ţintele prioritare fiind armata. Procesul de „democratizare” a ei viza, de fapt, lichidarea armatei regale române şi crearea unei instituţii aservite noului regim politic. Pentru formarea personalului ce urma să încadreze viitoarele structuri militare s-a apelat la D.T.V., din efectivele căreia au fost selecţionate circa 1.000 de

cadre (ofiţeri, subofiţeri şi trupă), sub conducerea lui Dumitru Petrescu, ele fiind aduse rapid la Bucureşti. Timp de peste două săptămâni (10-26 aprilie 1945), „lotul celor 1.000” a fost instruit de către un grup de activişti ai P.C.R., între care, P. Constantinescu-Iaşi şi Lucreţiu Pătrăşcanu.

Asimilarea celor 1.000 în armata română era imposibilă din punct de vedere juridic, deoarece divizia din care făceau parte era încadrată în armata sovietică, iar ei depuseseră jurământ faţă de un alt stat. Pentru a rezolva problema, guvernul a promovat Decretul-Lege nr. 1.357 (devenit ulterior Legea 320), publicat sub semnătura regelui în *Monitorul oficial* nr. 96, din 26 aprilie 1945, al cărui prim articol prevedea că „o parte din voluntarii români ofiţeri, subofiţeri, maiştri şi submaiştri

... şi românii o preiau

militari, precum și gradele inferioare din Divizia «Tudor Vladimirescu» reîntră pe data publicării prezentei legi în cadrele armatei active cu gradele ce au». Gradele însă urma să fie reconfirmate prin înalt decret regal (pentru ofițeri), prin decizie ministerială (pentru subofițeri) și ordin de zi (pentru gradele inferioare). Ofițerii și subofițerii care nu-și dobândiseră gradele în armata română puteau să facă acest lucru pe baza unei propuneri de înaintare venită din partea șefilor lor ierarhici din D.T.V. În sfârșit, legea prevedea că cei integrați se bucurau de toate drepturile, avantajele și obligațiile personalului militar care făcea parte din armata română. De reținut, li se acordau toate drepturile de la 1 ianuarie 1944 (!), statul român fiind obligat să suporte o bună parte din cheltuielile legate de înființarea și funcționarea diviziei.

La 26 aprilie 1945 a avut loc festivitatea de integrare a celor 1.000 de „panduri”, mulți dintre ei fiind avansați în grad cu acel prilej. Au luat parte la ceremonie regele Mihai I, primul ministru Petru Groza, lideri comuniști, membri ai guvernului, reprezentanți ai armatei și ai autorităților sovietice de ocupație. Adresându-se „pandurilor”, Petru Groza i-a calificat drept o „pagină de mândrie națională” și le-a spus: „pe umerii voștri apasă răspunderea mare de a conlucra și mai departe pe linia democratizării acestei țări, la desăvârșirea marilor reforme sociale începute”.

În primele zile ale lunii mai, 986 persoane din nucleul celor 1.000 au fost trimise în Ce-

hoslovacia, pentru încadrarea lor în viitoarele structuri politice ale unităților române care luptau acolo. La 8 mai 1945, prin Ordinul general nr. 28, în cadrul unităților de pe front s-a introdus „aparatură de educație, cultură și propagandă” (E.C.P.), personalul acestuia fiind asigurat tocmai de cei selecționați în acest scop; de altfel, șefii acestui aparat deveneau și ajutoari de comandanți ai unităților respective.

Noi propunem Susaikov dispune

Procesul încadrării voluntarilor în organismul militar românesc s-a finalizat în vara anului 1945, când prin Decretul-Lege nr. 2.625, din 15 august, semnat de regele Mihai I, diviziile „Tudor Vladimirescu” și „Horia, Cloșca și Crișan” au fost integrate în armata română, cu tot efectivul lor și cu materialul din dotare.

În zilele de 15-17 august, o delegație a Comisiei Aliate de Control și una a Ministerului de Război din România au procedat la predarea-primirea celor două mari unități. Din documentele întocmite rezultă că efectivul D.T.V. se ridica la 9.307 militari, dintre care erau prezenți 6.329, restul fiind în spital, concedii de odihnă, dispăruți, lăsați la vatră etc. Din militarii prezenți, 783 erau ofițeri, 921 subofițeri, 7 maiștri militari și 4.616 trupă. D.H.C.C. avea un efectiv de 7.187 militari (653 ofițeri, 621 subofițeri, 10 maiștri, 5.903 trupă). Din punctul de vedere al mijloacelor materiale, D.T.V. era mai bine echipată și dotată decât surata sa.

În urma studiului efectuat, partea română și-a prezentat soluțiile privind încadrarea celor două divizii. Cum numărul de ofițeri era mai mare decât necesarul, se propunea ca cei de rezervă să fie desconcentrați, iar eventualul surplus să fie încadrat prin grija Ministerului de Război. La fel urma să se procedeze cu subofițerii și trupa. Întrucât armamentul era de proveniență sovietică și română, se propunea ca una dintre divizii să rămână cu materialul sovietic, iar cealaltă să primească armament românesc.

O problemă delicată era aceea a denumirii celor două divizii, deoarece numerele lor de ordine (1 și 2) se găseau și în armata română. S-a cerut ca ele să primească alte indicative, care nu au mai existat, evitându-se încurcăturile rezultate din suprapunere. S-a propus și o altă dislocare: D.T.V. să fie mutată din București în regiunea Buzău-Râmnicu Sărat, iar D.H.C.C. din raionul Curtea de Argeș, Câmpulung, Găești, unde se afla, în regiunea Orăștie, Sebeș, Caransebeș.

La 22 august 1945, generalii I.Z. Susaikov, locțiitorul președintelui Comisiei Aliate de Control, și generalul Constantin Vasiliu Răzcanu, ministrul român de Război, au încheiat un proces-verbal de predare-primire a celor două divizii. Important este „amendamentul impus de sovietici și pe care Ministerul de Război al României îl primește pentru o întocmai executare”. El prevede păstrarea denumirilor celor două mari unități – Divizia 1 voluntari români „Tudor Vladimirescu-

Debrețin" și Divizia 2 voluntari români „Horia, Cloșca și Crișan”; gradele acordate de sovietici sunt recunoscute de comandamentul român, iar timpul aflat în prizonierat și în serviciul celor două mari unități va fi considerat ca serviciu activ în armata operativă română cu toate drepturile și avantajele care decurg din acest statut. Personalul diviziilor nu poate fi mutat în alte unități; cei demobilizați rămân în evidența celor două mari unități, pentru a putea fi chemați la nevoie. În curs de trei ani de la data semnării documentului, încadrarea funcțiilor de ofițer superior se va face exclusiv din corpul ofițeresc al celor două divizii, neintroducând în aceste funcții cadre din alte unități ale armatei române. Zonele de dislocare

stabilite: D.T.V. – București, D.H.C.C. – regiunea orașului Pitești. Dotarea materială rămâne cea existentă, lipsurile completându-se cu material românesc. În sfârșit, emblemele de voluntari vor fi purtate pe mâneca oricărui tip de uniformă al militarilor celor două divizii.

Așadar, Susaikov n-a ținut seama de nici o propunere a Marelui Stat Major Român, asigurând „puritatea” celor două mari unități, menite să devină, așa cum declara generalul Mihail Lascăr, primul comandant al D.H.C.C., „baza noii armate în creare”, „stâlpii acestei armate, în care să ducem sufletul democrației și al credinței față de patrie”.

„Pandurii” au fost în perioada care a urmat „modelul” pentru întreaga armată română. De altfel, din 1950 și

până în 1958, data de 2 octombrie, când Stalin aprobase înființarea D.T.V., a fost legiferată drept „Ziua Forțelor Armate”.

În primele două decenii postbelice, D.T.V. a avut o situație specială nu doar în armată, ea a fost o adevărată școală de cadre pentru ierarhia superioară a partidului comunist. Petre Borilă, Dumitru Coliu, Dumitru Petrescu, Gheorghe Stoica ș.a., foști „panduri”, au ocupat înalte funcții în conducerea partidului.

După 1964, autoritățile de la București au renunțat treptat la mitologia țesută două decenii în jurul acestei divizii. Foștii ei membri ajunși în funcții înalte și-au pierdut pozițiile, fiind împinși într-un con de umbră. ■

Dumitru Petrescu (în centru) și generalul Constantin Vasiliu Rășcanu, ministrul român de Război (dreapta)

**Concursul Magazin istoric
- ediția 2004 -**

ȘTEFAN CEL MARE - 500

- 20 de întrebări în patru numere de revistă ● Trei variante de răspunsuri
- Bibliografie - peste 170 de numere din Magazin istoric

Comemorăm, în acest an, cinci veacuri de la trecerea la cele veșnice a Marelui Ștefan al Moldovei. Răspundem dorinței multor cititori, care ne-au sugerat un concurs dedicat voievodului.

Va avea patru serii de câte cinci întrebări, care vor fi publicate în numerele 5, 6, 7 și 8 din acest an.

Întrebările sunt formulate pe baza articolelor publicate în Magazin istoric din anii 1990-2004. Participanții trebuie să aleagă răspunsul corect din trei variante: a, b, c.

Răspunsurile la toate cele patru serii de întrebări vor fi trimise pe adresa redacției, cu mențiunea: Pentru concursul Ștefan cel Mare - 500, până la data de 25 septembrie a.c. (data stampilei poștale).

Participanții vor menționa numele, prenumele, adresa completă, vârsta și profesiunea.

Răspunsurile exacte vor fi publicate în nr. 10/2004, iar lista câștigătorilor în nr. 11/2004.

Concursul este prevăzut cu următoarele premii:

- Trei abonamente pe un an la revista Magazin istoric
- Șase abonamente pe șase luni la revista Magazin istoric
- Toți câștigătorii vor primi și câte un set de cărți editate de Fundația Culturală

Magazin Istoric

Ca și la edițiile precedente, desemnarea câștigătorilor se va face prin tragere la sorți, dintre concurenții care au dat răspunsuri exacte la toate cele 20 de întrebări.

Vă urăm succes!

Prima serie de întrebări

1. Ce ctitorie a marelui domnitor adăpostește această broderie cu chipul său?

- a) Dragomirna
- b) Dobrovăț
- c) Sucevița

2. Cunoașteți numele mitropolitului Moldovei care, la 14 iulie 1457, la Direptate, „l-au pomăzuit spre domnie” pe Ștefan, după cum consemnează Grigore Ureche?

- a) Theoctist
- b) Dosoftei
- c) Varlaam

3. În această localitate, atestată documentar în anul 1384, își ținea uneori curtea domnească Ștefan cel Mare

- a) Hârlău
- b) Cotnari
- c) Bârlad

4. Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare sunt trei personalități ale istoriei românilor prezente în *Historia...*

scriere din 1566 a spaniolului Vicente Rocca.

În ce oraș a fost tipărită?

- a) Valencia
- b) Madrid
- c) Cadix

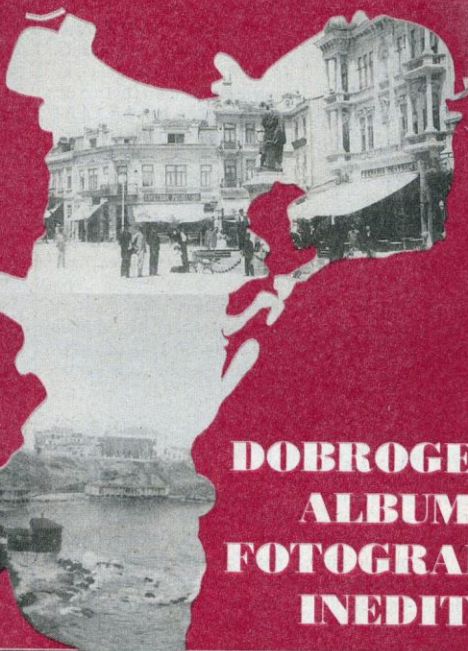
5. Cum se numea voievodul despre care cronicarul spunea „Cu ade-vărat era ficior lui Ștefan Vodă celui Bun”, iar registru de cheltuieli al orașului Brașov din 1546 consemna că își confecționase în acest oraș o pereche de ochelari?

- a) Bogdan cel Orb
- b) Ștefăniță
- c) Petru Rareș

În chiar anul în care se împlăneau cinci pături de veac de la revenirea Dobrogei la România (14/26 noiembrie 1878), colecțiile Muzeului Național de Istorie s-au îmbogățit cu un valoros album cu fotografii dobrogene de la sfârșitul veacului XIX.

El provine dintr-un lot de documente și fotografii achiziționate de la urmașii Marcelei Onițiu (fostă Duca, tatăl său fiind văr cu I.G. Duca), soția compozitorului și muzicologului Virgil Onițiu.

DOBROGEA – ALBUM FOTOGRAFIC INEDIT

Dr. MIOARA IONIȚĂ

Intitulat *Album de la Dobrugea*, acesta conține 56 de fotografii sepia, de dimensiuni variind între 9/12 cm și 18/24 cm, reprezentând orașul și județul Constanța și celălalt județ dobrogean, Tulcea.

Autorul lor este Anatole Magrin, „Fotograf al Curții Regale”, apreciat în epocă, decorat cu Ordinul „Coroana României”. Albumul conține și două fotografii cu semnătura sa autografă, reprezentând geamia Abdul Murat din Constanța și o imagine a portului Sulina.

Despre Anatole Magrin știm puține lucruri. A venit în România din sudul Franței (Provence), stabilindu-se după 1878 la Constanța. A activat aici până după primul război mondial, când a încetat din viață. Îl întâlnim ca „Fotograf al Curții Regale”, menționat în *Anuarul comercianților constănțeni*. În 1884, după ridicarea statuii lui Ovidiu, în actuala piață ce-i poartă numele (pe atunci a Independenței), Magrin și-a stabilit atelierul în zonă. Prima fotografie realizată în Constanța se pare că este din 1879.

Album de la Dobrugea nu este datat. Putem presupune că a fost realizat prin 1909-1911, imaginile care apar fiind anterioare acestor date. Ne referim la Primăria orașului (actualul Muzeu de Artă Populară) sau instalațiile noului port Constanța, inaugurat la 27 septembrie 1909, în prezența regelui Carol I, a familiei regale, a guvernului și a altor demnitari.

În investigațiile noastre în alte biblioteci sau colecții muzeale (Biblioteca Academiei Române, Muzeul Național de Arheologie și Istorie din Constanța) nu am întâlnit

vreun alt exemplar al acestei lucrări. La Cabinetul de Stampe al Bibliotecii Academiei Române se păstrează un alt album, format mare, inscripționat „A. Magrin Photograph de la Cour Royale Constanța”. Planșele, nelegate, sunt datate toate 1898. Înfațișează moschei, geamii și școlile ce funcționau pe lângă acestea, în localități precum Constanța, Mangalia, Hârșova ș.a.

Album de la Dobrudgea se deschide cu imaginea fostei primării, construită în 1910, după planurile unui cunoscut arhitect, Victor G. Stephănescu. Acesta a mai construit silozurile, digul noului port și Marea Moschee din Constanța.

Dintre celelalte imagini mai amintim „Băile din oraș”, reprezentând plaja și clădirile din dreptul fostului hotel „Tomis” (numit și „Carol” sau „Terminus”), amenajate aici în 1882, după ce au fost mutate din dreptul farului genevez. Se pot distinge două barăci de scânduri, ridicate pe șine fixate pe fundul mării, la 1,20 m deasupra apei. O descriere de epocă a „Băilor din oraș” consemnează că „în mijlocul fiecărei barăci [una conținea 21 cabine destinate bărbaților, iar cealaltă 10 pentru femei – n.n.] se afla un bazin acoperit cu două scări de lemn ce coborau în apă... Pentru a asigura securitatea celor ce frecventau băile față de eventualele accidente..., barăcile erau înconjurate cu frânghii legate de stâlpi de stejar înfipti pe fundul apei”.

Alte două fotografii surprind litoralul constănțean în zona de nord a orașului și, respectiv, în cea estică, cruceașul „Elisabeta” („Elisabeth Croasarul”, sună explicația) sau bricul „Mircea”. Cruce-

șătorul „Elisabeta”, alături de torpiloarele „Sborul”, „Smeul” și „Năluca” a fost printre navele comandate de România în 1887 în Anglia și Franța, în vederea constituirii Diviziei de mare (la data lansării, „Elisabeta” era socotită „cea mai puternică navă de război din Marea Neagră”). N-a putut să-și dea proba calităților, deoarece în ajunul izbucnirii primului război mondial, crucișătorul era deja uzat fizic și moral. Bricul „Mircea”, cea dintâi navă cu acest nume, a fost comandat în Anglia, fiind adus în țară în 1882, ca navă-școală, „cu vele și mașină de vapor”.

Albumul lui A. Magrin mai prezintă o imagine a statuii lui Ovidiu, operă a sculptorului italian Ettore Ferrari. Dintre edificiile orașului, vedem Catedrala ortodoxă (cu piatra de temelie pusă la 4 septembrie 1883) și o imagine din interiorul ei, cu catapeteasma și bolta altarului. Geamia Abdul Murat (într-o imagine de exterior și o alta de interior) a fost ridicată în 1907, pe locul unei alte vechi geamii, Mahmudie, din secolul XVIII. Aceasta a fost prima construcție din beton armat executată în România, după calculele inginerului Gogu Constantinescu. La construcția ei s-au mai folosit cărămidă și piatră de Dobrogea. Cu prilejul inaugurării, în 1910, arhitectul Victor G. Stephănescu a primit Ordinul „Medjidiye”, conferit de sultanul Abdul Hamid II.

Magrin a surprins și „Bulevardul” (strada paralelă cu faleză, care duce spre Farul genevez), „Monumentul francez” (acum amplasat în cimitirul central al orașului) sau „Școala

primară”, clădire pe care încă n-am putut să o localizăm.

Întâlnim și o imagine intitulată de autor „Viile. Drumul băilor”. Sunt băile amenajate la începutul secolului XX în partea de sud-vest a orașului, în dreptul Pieței farului de astăzi, unde erau terase cu câteva hectare de vie. Se putea ajunge aici cu un „tren de plăcere” sau cu una dintre cele 10-12 birje care circulau la acea dată în Constanța. Antreprenorul viilor amenajase un frumos parc cu o grădină restaurant. Regulamentul „băilor” de aici nu permitea „a se scălda decât în costum sau cel puțin cu pantaloni”.

Albumul cuprinde și fotografii din Medgidia, Mangalia (farul și „Băile de pucioasă”), Sulina, Tulcea, Cernavodă, Babadag, Hârșova. La Adamclisi putem vedea ruinele monumentului, așa cum arătau când și-a început cercetările Grigore Tocilescu, ale căror rezultate au fost publicate în 1898 în revista *Ovidiu*, sub titlul *Monumentul triumfal de la Adamclisi*.

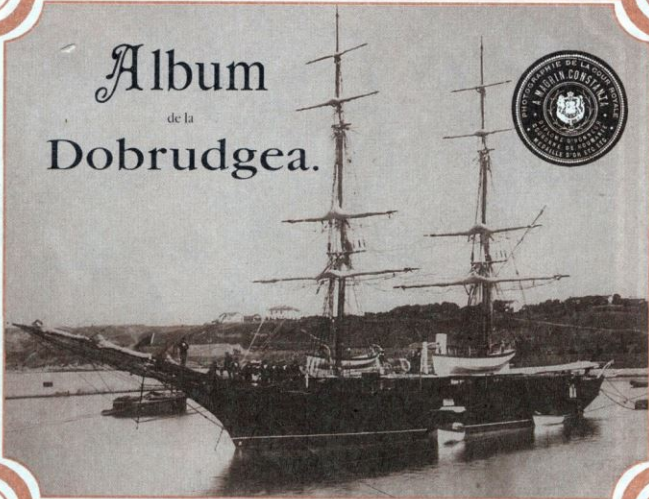
Unele imagini au valoare de document etnografic: fotografii de locuințe, ulițe din sate dobrogene, diferite ocupații sau obiceiuri ale populației. Ele înfațișează tipuri sociale reprezentative pentru populația Dobrogei din acea vreme. O statistică din 1913 menționa că aici trăiau 216.000 români și 164.000 alte naționalități: bulgari, turci, tătari, lipoveni, greci, germani, evrei, italieni, armeni ș.a.

Semnaland existența acestui album fotografic dobrogean, necunoscut până acum, sperăm că timpul va aduce și alte mărturii privind activitatea fotografului francez pasionat de Dobrogea. ■

Album

de la

Dobrudgea.

Întâiul bric Mircea

Plaja din Mangalia, la începutul veacului trecut

Nuntă țăărăneasă

Familie de turci

Casă tătărească

Țigani dintr-un sat dobrogean

Hârșova

Debarcaderul din Tulcea

CĂLĂTORIND ÎN VIAȚĂ CU AL. ROSETTI

MARIUS SALA

Despre Alexandru Rosetti am aflat la liceul din Beiuș încă înainte de a deveni student. Profesorul meu de română mi-a spus că numele acesta este „adunat pe o carte“ (Istoria limbii române), pe care am și văzut-o la el. Nu știam atunci că voi ajunge să o citesc de mai multe ori: pentru conținutul ei și în corecturi la diverse ediții.

Eram curios să-l văd, când am ajuns la București. Puțini dintre colegii mei de an îl cunoșteau, astfel că am apelat la primul asistent de care m-am atașat, Aurel Nicolescu, să mi-l arate. Într-o zi m-a dus la catedra de limba română de la etajul I și într-o pauză m-a prezentat viitorului meu maestru. Mă așteptam să întâlnesc o persoană uscățivă (de ce, nu știu!), dar am dat peste un domn corpulent, într-un costum gri cu jiletcă; în buzunarul ei avea un ceas pe care-l scotea destul de des. Bărbat frumos la cei 56 de ani, chiar dacă nu mai avea mustața neagră dintr-o fotografie de tinerețe. Privirea pătrunzătoare.

M-a întrebat unde am făcut liceul și ce vreau să studiez. Mai aveam obsesia că vreau să fac folclor. Ochii i s-au luminat (am aflat după aceea că îl interesa folclorul și mai ales că limba descântecelelor a fost un subiect care l-a obsedat). Ani de zile, în cele mai diverse ocazii, din când în când îmi vorbea despre cuvintele fără sens aparent din descânțece. A și publicat

o carte cu această temă (Limba descântecelelor românești, 1975). La câteva luni, am aflat că prima lui lucrare a fost un studiu despre limba colindelor (Colinde religioase la români, 1920). M-a studiat atent când i-am vorbit despre bunicul meu, preotul Vasile Sala, și despre biblioteca lui. Mi-a spus: „Mai treci pe la mine“.

Întâlnirea m-a impresionat, dar n-a fost „un coup de foudre“ față de el. L-am văzut de câteva ori prin facultate și, din motive care nu-mi sunt clare, nu l-am „frecventat“ în primul an. Probabil că nu eram hotărât să fac lingvistică, deși cursul introductiv al primului meu profesor de lingvistică, Al. Graur, îmi arătase că poate fi un domeniu atractiv. Fusesem pus în contact cu I.C. Chițimia, care mi-a propus să colaborez cu el la Institutul de Istorie și Teorie Literară, condus de G. Călinescu.

La sfârșitul anului I (iunie 1952) a urmat „cutremurul” din lingvistica românească: o serie de profesori, printre care Al. Rosetti, au fost izgoniți din facultate. Rosetti a lucrat la institut, unde a devenit șeful secției de fonetică și dialectologie. Am ajuns și eu la institut la începutul anului 1953, deși nu terminasem studiile universitare. Prezentasem la începutul anului II, în prima ședință a cercului studențesc de lingvistică (al cărui președinte eram după E. Vasiliu, care devenise preparator), o comunicare despre graiul meu bihorean, așa că repartizarea mea la secția condusă de Al. Rosetti era ceva normal.

La institut am început marea călătorie în lingvistică alături de maestrul meu. La secția respectivă el crease o atmosferă și un model de lucru și de viață. Venea zilnic la prânz, la oră fixă, și colaboratorii trebuia să fie prezenți. Bibliotecarul, D. Zagarodnâi, trebuia să-i aducă noutățile. La început, acesta îi puneă tot ce avea pe masă (gravă greșală tactică, fiindcă dacă ziua următoare nu-i puneă nimic pe birou, Rosetti declara: „Tre-

buie dat afară.” Lucrurile s-au aranjat ca să aibă zilnic ceva și bibliotecarul a devenit „excellent”, așa cum, de fapt, era).

Lucra cu mânuși de operă

Am aflat atunci cum un profesor trebuia să vadă și să știe tot ce apărea. Mai mult decât atât. Lua acasă noutățile și le parcurea, în general, repede. Semnala ce găsea el că era interesant, prin bilețele puse în cărți și reviste. De obicei, indica și persoana la care s-a gândit. Adesea, aceasta era chemată – în plen sau la „secret” (era o cameră care se elibera când venea Rosetti, unde discuta tot felul de lucruri, de la comentarii referitoare la întâmplări academice la picanterii mondene) – pentru a comenta cele citite. Când era ceva deosebit, suna la telefon și spunea doar: „Excelent articolul din... Vorbim.”

Am învățat atunci că trebuie zilnic să citești. Am învățat atunci că trebuie să știi ce și cum se cercetează în lume. Am mai spus-o și nu voi înceta să afirm că Rosetti a fost mereu

preocupat de nou: dacă până acum am declarat că a fost campionul introducerii structuralismului în lingvistica românească și a condus celebra luptă de la susținerea tezei de doctorat a colegului Em. Vasiliu, o adevărată „bătălie pentru Hernani” (bătălie literară, devenită istorică, între clasici și romantici, cu ocazia premierei dramei *Hernani* a lui Victor Hugo; 21 februarie 1830), acum, la apariția postumă a versiunii franceze a *Istoriei limbii române*, aflu din excelența introducere scrisă de el că noul l-a preocupat încă de când studia la Paris.

Tot la prânz aducea lucrările citite, cu notații scurte ca „da”, „bun”, „excellent” sau „nu”. Rareori făcea în scris alte comentarii. Atât la cărțile primite de la bibliotecar, cât și la articolele primite spre lectură, ne amuza când le scotea din celebra geantă și când simula că le trântea pe birou, spunând „dați-mi lucruri interesante”, dacă ce avusese nu-l încântase (afirma asta uneori și când scria „da” la o lucrare). Insatisfacțiile majore le discuta la „secret”, unde aducea lucrarea respectivă și îi citea mie sau altora pasaje și exclama: „Ce zici, dragă?” Discuția se încheia cu aprecieri asupra autorului. Lucrările care îl încântau le dirija spre *Revue (roumaine) de linguistique*, mai rar spre reviste străine.

Una din cele mai mari satisfacții personale a fost că, în 1958, la trei ani de la terminarea facultății, a trimis două articole ale mele la *Revue de linguistique române*. Revista publica numai lucrări ale membrilor Societății de Lingvistică Romanică. Când i-am atras atenția asupra acestui

Internatul de băieți din Beius, localitatea de baștină a autorului, la începutul secolului XX

fapt, mi-a zis: „Să te primească în societate!” Era obsedat de ideea publicării în limbi străine. Ea l-a făcut să inițieze și să conducă o revistă, *Bulletin linguistique* (1933-1948), la care erau invitați să colaboreze și lingviști străini. De aceea a suferit profund când a fost suprimată, mai mult decât la acuzațiile de cosmopolitism din presa vremii. În anii '60 spunea, chiar cu glas tare, *Walachische non leguntur* („în românește nu se citește”).

Atmosfera științifică era dublată de una de perfectă conviețuire socială. Rosetti știa să tempereze unele ieșiri și mi-a spus de câteva ori: „Dragă, trebuie să ne punem mânuși de operă.” (Afirmația era însoțită de un gest care indica lungimea acestora, undeva la mijlocul distanței dintre cot și umăr. Nu preciza culoarea lor, dar o ghiceam că trebuia să fie albă.). Știa să pară unele lucruri care nu-i făceau plăcere, fie prin simulări (se făcea că nu aude sau că n-a auzit, râdea, dar cu o intonație care se spunea multe, sau făcea comentarii scurte, „eh!”, „nu cred”), fie prin simpla ignorare a chestiunii. Aceasta nu însemna că la „secret” uita să-și verse focul. A fost celebru prin ajutorul necondiționat acordat colaboratorilor săi: îi trimitea la doctori celebri (mai ales la profesorul Bruckner), cărora le dădea telefoane sau le scria bilețele, se preocupa de trimiterea în străinătate a tinerilor. Nu știu să fi dat cuiva bani. În momentele libere, maestrul ne povestea întâmplări din viața lui sau a altora. De multe ori povestirile respective erau încadrate în mici scenete, în care Rosetti imita gesturile și vocile persoanelor respective.

În această atmosferă, dominată de personalitatea maestrului meu, mi-am început drumul (sau călătoria) în lingvistică. Multe dintre realizările mele din primul deceniu le-am avut sub ochii atenți ai lui Rosetti. Mi-a dat să fac primele două recenzii: pe una, mai amplă, la ediția a IV-a a manualului de lingvistică romanică a lui E. Bourciez, mi-a cerut să o transformăm într-un articol (*Limba română în Eléments de linguistique romane* de E. Bourciez). A doua era la un articol al lui G. Alessio, *Concordanze lessicali tra i dialetti rumeni e quelli calabresi* (1954). Amândouă au fost foarte critice („ale tinereții valuri”). Cred că i-au plăcut, fiindcă mi le-a publicat și în *Revue de linguistique*. A fost întâia recunoaștere a ceea ce produseseam. Cu puțin înainte îi prezentasem (îi dădeam să citească tot ce produceam) primul meu articol, în care analizam fenomenele de fonetică sintactică în *Textele dialectale* ale lui Emil Petrovici. Parcă-l văd cum mi l-a returnat, într-o sală

obscură (nu ne mutaserăm încă la „grajd”, clădirea anexă din Calea Victoriei 194, unde își avea sediul Institutul de Lingvistică).

Era în 1954-1955, pe vremea când, chiar dacă murise Stalin, lingviștii (și nu numai ei) începeau articolele cu un paragraf despre „învățătura” lui Stalin. Paragraful din articolul meu era marcat cu un *deletur*, semn de eliminare. „Dragă, taie introducerea asta”, mi-a zis. Astfel, datorită lui Rosetti, am scăpat și nu l-am citat niciodată pe Stalin în lucrările mele. L-a amuzat când, după puțin timp, la republicarea unei lucrări de-a lui, i-am semnalat satisfăcut că nu scosese o trimitere la Stalin. „Al dracului”, „bată-te să te bată” sau o simplă privire jucăușă erau comentariile care însoțeau observațiile mele; când găseam ceva mai spectaculos, adăuga: „Ai ochi de vultur.”

Seniorul Dracula

Ajunsesem să-i citesc corecturile la tot ce scria. Le

Iunie 1946. O parte a delegației române care a plecat la Conferința de pace de la Paris: Alexandru Rosetti (x), flancat de Victor Eftimiu (cu servietă) și Grigore Preoteasa

faceam mai bine decât la lucrările mele. Evident că aveam la îndemână și originalul, motiv pentru a vedea o serie de detalii referitoare la pregătirea manuscrisului (mai ales când era vorba de republicări, folosea tot felul de culori). Am ajuns ca, după doi ani de lucru în preajma lui, să mă cunoască destul de bine. Dovada a fost cum s-a desfășurat, în iunie 1955, proba orală la limba română la examenul de licență. Examinator – Rosetti, examinatul – eu. Deși era o probă orală, examenul a avut loc în amfiteatrul „Odobescu”.

Rosetti, când m-a văzut, s-a amuzat și m-a chemat la catedră să aleg biletul, în care al doilea subiect era recunoașterea unui text dialectal. M-a așezat în dreapta lui (cu urechea stângă auzea mai greu) și mi-a zis: „Ce ai în bilet?” Mi-a cerut să-i spun de unde este textul. I-am spus că este din punctul 172 (Arpașul-de-Jos) din atlasul lui E. Petrovici. Rosetti s-a uitat la mine cu mirare (ochii săi exprimând mirarea erau mari și jucăuși). „De unde știi?”, a continuat el. Când i-am spus că numai în acel punct erau notați diftongii cu elemente egale, m-a plesnit discret pe picior: „Toate le știi!” Mi-a propus să continuăm examenul discutând despre frumusețile feminine, la care a fost totdeauna atent. Când, după câteva minute, următorul coleg era gata să răspundă, am văzut un regret evident pe fața lui. I-am spus că am și alte lucruri de comentat din același domeniu (evident că nu în cel al diftongilor egali), dar o voi face la institut.

La institut am devenit colaborator pe mai multe planuri: secretar de redacție la *Studii și cercetări lingvistice* și *Revue (roumaine) de linguistique* (el era redactor responsabil), am organizat schimbul de reviste și cărți cu străinătatea, condus tot de el.

George Călinescu, sub a cărui conducere funcționa Institutul de Istorie și Teorie Literară

Am pregătit împreună *Omagiul lui Iorgu Iordan* la 70 de ani: structura, lista invitațiilor, corespondența și corecturile. Eu am făcut bibliografia, iar el a fost preocupat de cine îi va face fotografia. L-a ales pe unul cu numele de Bauch, care îi făcuse lui Rosetti fotografia cea mai reușită, după părerea lui. Este de altfel poza pe care am dat-o, cinci ani mai târziu, în volumul lui omagial.

Am complotat cu doamna Iordan și, într-o după-masă, Bauch s-a prezentat cu o mașină de aparate acasă la Iordan. A făcut diverse poze, care l-au indispus pe cel fotografiat, fiindcă „nu

seamănă cu mini”. Rosetti a fost de altă părere și poza aleasă de doamna Iordan a apărut. În general, mă puneam să organizez sau să coordonez diverse acțiuni: monografia graiului de pe Valea Bistriței, volumele pentru congresele de lingvistică din străinătate.

După ce făcusem un volum – *Contributions onomastiques* (1958), pentru congresul de la München – m-am ocupat de *Recueil d'études romanes*, pentru congresul de la Lisabona (1959). M-a propus lui M. Deanović de la Zagreb să mă ocup de *Atlasul lingvistic mediteranean* (voi reveni cu detalii). M-a pus să îl ajut pe Valentin Lipatti, atunci (1959) secretar al Comisiei Naționale UNESCO, la organizarea colocviului internațional de literatură, civilizații și limbi romanice, prima manifestare internațională din domeniu organizată în România. Era un mini-congres de romanistică, după eșecul de a avea congresul de lingvistică romanică la București.

Cea mai mare încredere mi-a arătat-o când m-au numit (el și Iorgu Iordan) secretar al comitetelor de organizare ale celor două mari congrese de la București, cu mii de participanți (al X-lea Congres internațional al lingviștilor – 1967 și al XII-lea Congres internațional de lingvistică romanică – 1978). Am „pierdut” doi ani din viață cu organizarea lor, dar am învățat tot ce trebuia făcut în astfel de cazuri. Congresele îl aveau ca președinte pe Iorgu Iordan, dar „creierul” era Al. Rosetti, în calitate de secretar general.

Rosetti era fascinant: îl vedeam cum știa să ajungă la esența problemei, unde să dea telefoane și, mai ales, cum știa să „taie nodul gordian“. Mă trimitea la Iorgu Iordan adesea, ca să intervină în diverse locuri. Iordan nu protesta; dimpotrivă, făcea ce spunea Rosetti „fiindcă el și prisepi la organizare“. Au fost doi ani de vis, cu câteva telefoane zilnice din ambele părți. Îi dădeam zilnic raport pe capitole. Era și el încântat. În această epocă au demarat și lucrările pentru tratatul de istorie a limbii române, la care m-a numit secretar al întregii lucrări (el era responsabil din nou). Îmi scria pe când eram în concediu: „Nu uita că am un junghi: «Tratatul !, Ce, Cum?!»“ (29 august 1960). Pe scurt, am învățat de la Al. Rosetti arta managementului, pe care o folosesc și astăzi, în economia de piață. Am absolvit cu brio aceste cursuri speciale:

certificatul a constatat din botezarea mea cu numele de *Draculea*.

Botezarea a fost făcută după un ceremonial amuzant, povestit de mine și cu alte ocazii. Într-una din zile, ne-a convocat pe toți colaboratorii la ora 13. Ne-a mirat că dă telefon pentru a ne convoca, fiindcă rar dădea ordine. Trebuia să fie ceva important. A deschis larg ușa de la sala mare în care ne adunam cu toții și, fără să se dezbrace (era într-un balonzaid, cu pălăria „împușcată“, cu geanta nu prea mare, de care nu se despărțea când venea la institut, și cu o umbrelă lungă), ne-a salutat cu degetul arătător la pălărie. Noi toți, în picioare. Mi-a făcut semn să mă apropiu. M-am uitat în spate, fiindcă nu știam dacă semnul era pentru mine. A repetat semnul, în loc de răspuns. Când am ajuns în fața lui, mi-a făcut semn să mă aplec (eu chiar am simulat că

îngenunchez). M-a atins pe umăr, la fel ca în ceremoniile medievale, dar cu umbrela, și mi-a zis: „Te numesc Draculea.“ Mirat, l-am întrebat de ce, la care mi-a răspuns: „Toate le faci și le desfaci ca dracu’“.

N-am fost singurul „botezat“ de Rosetti. Am fost însă singurul căruia i-a rămas acest nume. Altcineva a fost numit de Rosetti *Iepurele*, pentru că atunci când a fost eliminat de la facultate nu-l mai vizita de frică. *Marele rechin*, *Sam-sarul*, *Grasul*, *Marea ducesă*, *Prințesa* sunt tot atâtea nume date unor persoane pe care le cunoscuse. Pe acestea nu le rostea totdeauna în public: La „secret“ sau acasă, pronunțarea era însoțită și de imitarea gesturilor sau figurilor respective (măntreb cum m-o fi imitat pe mine). Îi plăceau imitațiile. Nu o dată se întâmpla ca își termina treburile oficiale, înainte de a merge la masă la Casa Oamenilor de Știință

Iorgu Iordan (x) între colegii de la Academie

(C.O.Ș.), și atunci își aducea aminte de câte un vizitator, mai ales străin. Mă striga și pronunța amuzat un cuvânt sau o poreclă, pentru ca să improvizăm mici scenete.

Agapă la Iorgu Iordan

Cel mai adesea vorbea, într-o vreme, de un lingvist ceh, Zd. Wittoch, cunosător al limbii române, obsedat de etimologia lui *nisetru* (de-aici și porecla *Nisetru*, cu accentul pe *i*). Vorbea românește cu o intonație specială („cântă” ca în cehă) și cu unele fonetisme specifice lui (*excuzafi*, *Praha*, ca în cehă, dar și cu intonație specială etc.), astfel că imitațiile începeau totdeauna cu: „Ăă, bună ziua, domnule Profesor, mă excuzafi că vă inoportunez, dar vin acuma de la Praha” și când spuneam că „Am venit pentru a vă spune că am mai făcut cercetări la Praha pentru cuvântul *nisetru*”, Rosetti se prăpădea de râs și puneă întrebări: „Foarte interesant (își puneă mâna la gură și se uita, gata să pufnească de râs, în altă parte). Poate ni le expuneți și nouă.” Nu mai putea de râs. Mi-a venit ideea, într-o zi, să „invent” (cum ar fi spus el) o scrisoare semnată de Wittoch, adresată lui. Am făcut rost de un plic străin, de felul celor trimise de Wittoch, și am compus o scrisoare pentru el. Era bătută la mașină, dar fără semne diacritice, adăugate ulterior cu mâna. Îl anunțam că abia așteaptă să vină la București, fiindcă a găsit noi dovezi pentru originea lui *nisetru*. Tonul era foarte respectuos,

cum era și atunci când i se adresa personal lui Rosetti (n-am putut imita în scrisoare cum își lovea călcăiele când se prezenta și nici pantalonii bufanți pe care îi avea). Am terminat cu formula „Cu cea mai profundă considerațiune”.

Iscălitura o imitam perfect, la fel ca și pe a altora (inclusiv

Valentin Lipatti, cel căruia îi descoperim un talent nebănuit, acela de imitator

pe a lui Rosetti; când și-a văzut-o prima dată, Rosetti s-a amuzat copios și mi-a zis deja uzată „bată-te să te bată”). Am pus „scrisorica” într-un plic închis pe masă. Toți știau despre ce e vorba și erau instruiți să spună că a venit cu ea un șofer de la o ambasadă. Rosetti, cum era curios din fire (și în asta mă asemănam cu el), după ce a întrebat ce e cu scrisoarea, s-a așezat în fotoliu, nu și-a scos lucrurile din geantă, a desfăcut plicul, a citit scrisoarea și m-a strigat: „Draculea, asta e opera ta.” Eu, mirat: „La ce vă referiți?” „Asta”, a zis Rosetti. Am cerut voie să văd despre ce e vorba, după ce înainte negasem că am

vreo legătură cu scrisoarea. Evident că am subliniat vestea mare că vine Wittoch la București (prilej de a citi părți din scrisoare cu glas tare imitându-l pe Wittoch). Am avut grijă să pun acolo o frază, și anume că se adresează domnului academician într-o problemă de... pești. Rosetti a lăsat scrisoarea pe masă, fiindcă eu o făceam pe nevinovatul. La plecare, a schițat gestul de a lua plicul („Trebuie să-i răspund bietului om”), moment în care am mărturisit că am păcătuț. Îi plăceau așa de mult imitațiile, că nu m-a repezit, deși în parte aș fi meritat.

Dintre străini îl amuza cel mai mult W. Truszkowski, profesor la Cracovia, cunosător și el al limbii române. Era o persoană care trecuse de prima tinerețe. Puțin aplecat, avea o constituție a guri în care, când vorbea, i se vedea limba cu urmele lăsate în ea de dinții superiori. Asta îl

impresiona pe Rosetti. Lui Rosetti îi plăcea să-l stârneasă și să-l întrebe la ce mai lucrează. Într-o zi, ce să vezi, află Rosetti că Truszkowski are o soție foarte tânără și frumoasă, o fostă studentă de-a lui. De atunci, termina repede întrebările introductive și ajungea la unele de tipul „Ce mai face doamna?”, „E singură, nu se plictisește?”, „Mai stați mult pe la noi?” Truszkowski era încântat și noi pe lângă el. Se întreba mereu cum o fi arătând acea poloneză „singură” la Cracovia.

Rosetti îi imita foarte bine și pe unii români. Eu, pe lângă el. Cea mai spectaculoasă imitație am făcut-o cu ocazia acordării

Premiului de Stat lui Al. Rosetti. Eram la „grajd” toți colaboratorii lui și unii invitați din afară (printre ei V. Lipatti). Ni s-a oferit șampanie. Rosetti, încântat, se așezase în fotoliu. A schițat o imitație, motiv pentru ca Lipatti și cu mine să imităm o presupusă discuție între Tudor Vianu, directorul Bibliotecii Academiei, și Iorgu Iordan, vicepreședintele Academiei. Este inutil să precizez că Lipatti îl „făcea” pe Vianu. Nu este inutil să spun că îl imita perfect (gesturi, ținută și, mai ales, construcția frazei). Eu eram deja cunoscut între ai casei pentru felul cum îl imitam pe maestrul meu, Iorgu Iordan. Tema era intervenția lui Vianu la vicepreședintele Academiei pentru acordarea unui statut similar celui de cercetător unor persoane de la bibliotecă. Se pare că a fost ceva deosebit, fiindcă Rosetti se bătea pe

burtă și, la un moment dat, s-a dat pe spate răzând. Fotoliul a scos sunete de disperare, iar noi ne-am repezit să nu se prăbușească Rosetti.

Deși nu s-a petrecut la institut, e cazul să amintesc aici o imitație la înalt nivel în care l-am imitat pe Rosetti. La aniversarea lui Iorgu Iordan (1958), acesta a oferit o agapă la el acasă. Erau prezenți toți foștii mei profesori cu soțiile, printre care Al. Rosetti și T. Vianu. La „desert”, la insistențele doamnei Rosetti, am oferit diferite imitații, din nou împreună cu V. Lipatti. Îl „făceam” amândoi pe Al. Rosetti (Lipatti l-a imitat și pe T. Vianu). Era pentru prima dată când îl imitam în fața lui. Vorbeam amândoi ca Rosetti. La protestele acestuia, doamna Rosetti îi replica: „Sandule, chiar așa faci.” Mai mult, insista să-l imităm cum

consultă agenda, cum scoate lupa etc. (Doamna Rosetti știa că-l imit – poate de la V. Lipatti – și mă invita să stau cu ea la masă, când Rosetti era plecat din București, ca să-l mai vadă pe Sandu). Rosetti ne apostrofa: „Vous etes des canailles.” În acea atmosferă aprinsă, eu am rezistat rugămintelor doamnei Iordan („Dar Iorgu cum face?”) și nu l-am imitat pe amfitrion („Nu-l pot face în casa lui”, am replicat eu).

La facultate, contactele cu maestrul meu au fost sporadice. Am urmat un singur curs de limbă literară, la care eram atent, mai ales, de câte ori își scotea ochelarii când citea exemplele. Recordul l-a înregistrat la cursul despre limba lui D. Cantemir. Și i-a scos de... 67 de ori în mai puțin de o oră! ■

(Va urma)

1956. Maria Rosetti, împreună cu Mihail Sadoveanu, la Marea Adunare Națională

VIZITE OFICIALE ÎN EGIPTUL

Germanicus, într-o reprezentare din secolul XIX

Una dintre principalele surse pentru cunoașterea antichității greco-romane o constituie papirii. Papirii sunt documente scrise pe un suport obținut din planta egipteană cu același nume, ce creștea numai în delta Nilului. Tăiată în tije care se lipeau unele de celelalte, dădea naștere papirusului, care timp de milenii a fost principalul suport pe care erau fixate scrierile. Egiptul este spațiul unde a fost descoperită marea majoritate a papirilor (alte cazuri – în Grecia; la Herculaneum, în Italia, oraș distrus de erupția Vezuviului din 79 d.Cr., unde s-a găsit într-o vilă o întreagă bibliotecă greacă; iar, la începutul anilor '60, chiar și în spațiul românesc, într-un mormânt de la Callatis, Mangalia, a fost găsit un papirus, un decret de proxenie – proxenos era cetățeanul care reprezenta interesele altei cetăți).

Textele conținute de acești papiri sunt foarte variate: de la scrieri literare, la coduri și legi sau instrucțiuni administrative, scrisori oficiale și particulare, contracte de căsătorie, chitanțe, acte de stare civilă, oracole și predicții astrologice, ajungându-se chiar și la blesteme, vrăjitorii sau

GHEORGHE CEAUȘESCU

Cam în anul 234 î.Cr. Asclepiades, înalt dregător în oaza de la Fayum, primește următoarea scrisoare de la un om al său: „Ammeneus îi transmite salutărilor sale lui Asclepiades. Conform instrucțiunilor tale am pregătit pentru vizita lui Chrissipos, șeful gărzilor și administrator, zece păsări cu capul alb [nu știm însă ce fel de zburătoare erau acestea!? – n.a.], cinci rațe de casă, cincizeci de găini și cocoși; păsări sălbatice: cincizeci de rațe, două sute de găini și cocoși și o sută de porumbei. Am închiriat cinci măgari pentru călărie cu... [lacună în text – n.a.] și am pregătit pentru transportul bagajelor patruzeci de măgari. În același timp, am început să construim drumul. Fii sănătos. Anul 22, luna choiak [noiembrie – n.a.], ziua a șaptea.”

Iar pe verso apărea notată și prezentarea pe scurt a con-

ținutului: „Ammeneus în-lege-tură cu organizarea vizitei”.

Mare amator de păsări fripte trebuie să fi fost Chrissipos! Și ce personaj important va fi fost acesta, din moment ce autoritățile locale n-au pregetat să-i facă șederea cât mai plăcută. Și era atât de important personajul, încât s-a construit special chiar și o șosea pentru vizita sa!

Senatorul pe deplin satisfăcut

În anul 112 î.d.Cr. un a-nume Hermias, despre care nu ne-au parvenit informații mai amănunțite cu privire la funcția exactă pe care o deținea, a trimis o scrisoare conținând instrucțiuni referitoare la vizita unui important senator roman în orașul Arsinoe, aflat în oaza Fayum: „Hermias îi transmite salu-

ările sale lui Horus. Alăturat îți trimit o copie a scrisorii adresate lui Asclepiades. Fii atent ca instrucțiunile să fie îndeplinite întocmai. Fii sănătos. Anul al cincelea, luna mecheir (xandicus) [ianuarie – n.a.], ziua a 17-a.”

„Către Asclepiades: Lucius Memmius, senator roman cu mare demnitate și prestigiu, a plecat cu o navă spre Arsinoe, pentru a vedea frumusețile regiunii; să fie primit în chip magnific și să aveți grijă ca localitatea să fie curată, camerele de oaspeți puse la punct, debarcaderele bine organizate; cadourile menționate în lista de la sfârșitul scrisorii să-i fie date senatorului când ajunge la debarcadere; camerele de oaspeți să fie mobilate corespunzător, delicatesele pentru zeul Petesouchus și pentru crocodilii sacri să fie

PTOLEMAIC ȘI ROMAN

insulte. Astfel, frânturi extrem de interesante ale vieții cotidiene din lumea greco-romană ni se dezvăluie astăzi.

În general, publicul este familiarizat cu momentele de excepție ale istoriei și culturii grecești sau romane. Au existat însă și fapte mărunte, care prezintă asemănări aparent neobișnuite cu zilele noastre. Doar aparent, deoarece omul nu s-a modificat structural din Antichitate și până azi, chiar dacă în zilele noastre corespondența se realizează mai ales prin mijloace electronice și nu prin scrisori, cum se proceda până de curând.

În cele ce urmează vom prezenta, în traducere românească, doi papiri conținând instrucțiuni pentru organizarea unor vizite importante și, respectiv, un al treilea, care conține textul unui edict dat de Germanicus, fiul adoptiv al împăratului Tiberius (42 î.Cr.-37 d.Cr.), care, aflat în Egipt, a reacționat prompt și categoric față de actele de adulație pe care le săvârșeau locuitorii de pe valea Nilului la adresa sa. Textele sunt traduse după ediția lui A.S. Hunt, *Select Papyri*, Londra 1977, vol.2, *Non-literary Papyri. Public Documents*, în ordinea traducerii, no. 414, 416, 211.

Papirus descoperit în Egipt, ce consemnează un discurs al unui personaj ce poate fi identificat cu Germanicus, fiut în fata locuitorilor Alexandriei; pe spatele lui este o notă a unui scrib despre o audiență acordată de Augustus trimișilor orașului Alexandria

pregătite, comoditățile pentru vizitarea templului Labirinth, sacrificiile în cinstea zeiței să fie în regulă. În general, dați atenție tuturor detaliilor, în așa fel încât senatorul să fie pe deplin satisfăcut, și depuneți toată energia ca..." [sfârșitul este iremediabil pierdut, dispărând astfel și lista cu cadourile pe care urma să i le facă localnicii senatorului – n.a.].

Astăzi nu știm nimic despre senatorul Lucius Memmius. La data la care el vizita Egiptul ptolemaic, Roma devenise puterea principală în spațiul mediteranean. Astfel, în anul 146 î.Cr. fusese distrusă din temelii Cartagina și Corintul, iar în 133 î.Cr. capitulase și Numantia, în Hispania. Singurele concurențe ale puterii romane se aflau în Asia, de pildă, regatul pontic, și în Africa, Egiptul. Dar acestea nu se puteau compara cu Roma care, destul de curând, avea să devină supraputerea

de necontestat a lumii antice. În aceste condiții, este evident că apariția pe malurile Nilului a unui înalt vizitator roman era privită de autoritățile ptolemaice cu toată seriozitatea.

Instrucțiunile trimise sunt extrem de precise. Din păcate, nu le cunoaștem în totalitate, din cauza mutilării papirusului, dar, spre a se asigura că totul va decurge cum trebuie, funcționarii de la Alexandria au numit chiar și un inspector care să controleze măsurile luate de autoritățile locale pentru sosirea senatorului. Lucius Memmius îndeplinea o misiune politică, astfel încât capitala egipteană a depus toate eforturile ca el să se întoarcă la Roma încântat de cele văzute și de ospitalitatea regelui ptolemaic.

Decret împotriva adulțitorilor?

Iar o dată cu moartea reginei Cleopatra (30 î.Cr.) și

trecerea Egiptului sub stăpânire romană, situația avea să se schimbe, după cum o atestă și următoarele două texte păstrate.

Astfel, în anul 19 d.Cr. Germanicus Caesar, nepotul lui Augustus, fiul adoptiv al împăratului Tiberius, trimis în misiune oficială în Orient, s-a abătut din drum și a vizitat, din curiozitate turistică, spune istoricul roman Tacitus, Egiptul. Trebuie amintit că Augustus, datorită poziției geografice a țării, a bogăției ei (Egiptul era principalul grânar al imperiului, o întrerupere a livrărilor de grâne putând provoca foamete la Roma), a tradițiilor și mentalității locuitorilor, interzisese senatorilor romani să se ducă pe malurile Nilului fără aprobarea sa expresă. Dispoziția lui Augustus a fost respectată de toți cei care s-au perindat pe scaunul imperial. Germanicus nu ceruse și, în

consecință, nu primise aprobarea lui Tiberius, ceea ce a provocat iritare la Roma. Aflat în fostul regat al Cleopatrei, fiul adoptiv al lui Tiberius s-a trezit adulat peste măsură.

În același timp, sub motivul de a-i face pe plac augustului vizitator, autoritățile locale au săvârșit fel de fel de abuzuri. Germanicus, om politic responsabil, a respins adulațiile și a interzis categoric orice abuz; în consecință, el a publicat două decrete prin care își preciza poziția. Iată deci textul acestora:

„Germanicus Caesar, proconsul, fiul lui Augustus (adică împăratul Tiberius), nepotul Divinului Augustus, dă următoarea proclamație: Aflând că în timpul vizitei mele au fost rechiziționate nave și animale și că au fost ocupate prin forță locuințe și că au fost intimidat persoane particulare, am socotit necesar să declar public că nu vreau nici o navă sau vreun animal de povară din partea nimănui, cu excepția celor pe care le va solicita Baebius, prietenul și secretarul meu; de asemenea, nu am nevoie să fie rechiziționată nici o casă de oaspeți. Pentru tot ce este necesar Baebius se va ocupa personal și va achita costurile locuinței echitabil și drept; în ceea ce privește rechiziționările de nave și de vite, poruncesc să fie despăgubiți proprietarii, conform listei pe care o anexez. Cei care se opun hotărârii mele să fie convocați în fața secretarului meu care fie va preveni orice abuz făcut unor persoane particulare, fie îmi va raporta mie personal cazurile mai grave. Interzic categoric confiscarea vitelor care trec prin oraș; asemenea fapte vor fi considerate furturi în toată regula.“

Chipul lui Tiberius pe o monedă

„Germanicus Caesar, proconsul, fiul lui Augustus (Tiberius), nepotul Divinului Augustus, decretează: Aprob bunăvoința cu care mă întâmpinați ori de câte ori mă întâlniți, în schimb resping categoric aclamațiile voastre detestabile, care s-ar cuveni adresate unui zeu. Ele se cuvin numai celui care în prezent este salvatorul și binefăcătorul întregului neam omenesc, tatălui meu și mamei sale [adică împăratului Tiberius și Liviei Augusta, mama lui Tiberius și văduva lui Augustus – n.a.], [...] dacă nu vă

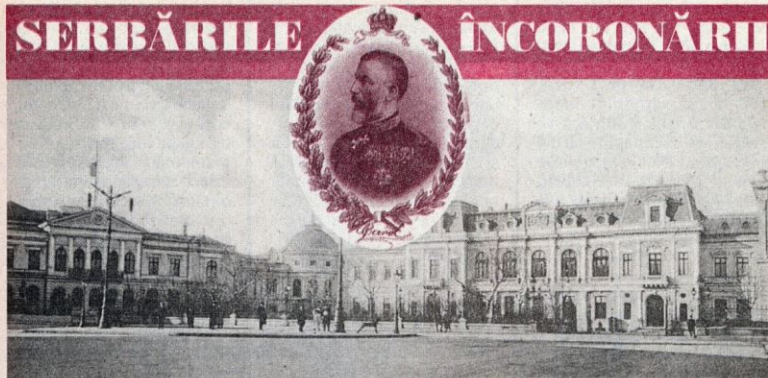
Statuie a împăratului Augustus

conformați dorinței mele, mă obligați să apar doar foarte rar în public...”. Sfârșitul textului lipsește.

În Egipt, faraonii și, apoi, Ptolemeii erau zei încă din timpul vechi. Romanii nu puteau prelua însă un asemenea obicei, căci contravenea mentalității lor. Numai în cazuri speciale, acceptau divinizarea după moarte. Când Egiptul a devenit posesiune romană, pentru a da satisfacție cutumelor locale, Augustus a fost de acord să i se aducă onoruri divine pe malurile Nilului. Ele erau limitate însă strict la persoana principelui. În momentul în care Germanicus a întreprins călătoria, egiptenii au crezut că-i fac acestuia plăcere, împingând adulația până la a-l aclama ca zeu. Însă fiul adoptiv al lui Tiberius era un om politic mult prea responsabil și prea atașat tradiției romane, pentru a accepta ca, în numele său, să se comită abuzuri și să fie considerat zeu coborât pe pământ. Reacția lui de respingere a fost promptă. Din nefericire, nu știm cum s-au și conformat egiptenii cererii imperativ formulate de Germanicus și nici despăgubirile pe care acesta le-a plătit celor care fuseseră abuziv depozitați de bunurile lor, sub pretextul bunei organizări a vizitei sale.

Situații și reacții pe care le întâlnim adesea de-a lungul istoriei până în zilele noastre. Reacții similare, căci natura umană sau, pentru a utiliza un concept pus în circulație de istoricul grec Tucidide, „to anthropinon” (omenescul), a rămas neschimbat. Câți au însă tăria lui Germanicus de a respinge gesturile și spusele linguiștilor sau abuzurile săvârșite de aceștia?! ■

SERBĂRILE ÎNCORONĂRII

MIHAIL CEZAR SĂVULESCU

Prin hotărârile Congresului de pace de la Berlin, la 1/13 iulie 1878 statul român a fost recunoscut pe plan mondial ca stat suveran, devenind subiect de drept internațional. Pentru a intra în rândul mării familii a regatelor europene, domnitorul Carol I și clasa politică a vremii au stabilit o strategie pentru consolidarea și întărirea tânărului stat național unitar român.

În memoriile sale, regele Carol I consemnează propunerea pe care i-a făcut-o I.C. Brătianu, de a se fixa data de 10/22 mai 1881 pentru proclamarea regatului României. Se dorea ca România să se alăture celor 14 state europene regate la acea dată.

Declanșarea unor evenimente pe plan european a determinat clasa politică românească să înlătuiească mai repede proclamarea regatului. În timp record (într-o singură zi) Senatul și Camera Deputaților au adoptat Legea nr. 710 din 14 martie 1881, prin care România lua titlul de regat, iar domnitorul titlul de rege.

Modificarea datei proclamării regatului nu a determinat și modificarea sărbătoririi în mod simbolic la 10 mai a încoronării. Clasa politică concepea această sărbătorire ca pe un spectacol grandios, care să trezească la nivelul întregii țări sentimentul de mândrie națională.

Carol I i-a scris despre această intenție tatălui său, principele Carol-Anton de Hohenzollern. Acesta, un subtil diplomat și un sfetnic înțelept, i-a răspuns următoarele: „Regatul este un fapt desăvârșit, care prin ceremonia încoronării n-ar produce desigur o întărire a ecoului persistent pe care l-a avut simpla și demna proclamare.” Sfatul a fost auzit, dar nu și ascultat. S-a mizat în continuare pe efectul psihologic avut de ceremonia și serbările încoronării.

Ziarele vremii și *Monitorul Oficial* al României au publicat, încă de la începutul lunii mai, programul de organizare a serbărilor încoronării din zilele de 10, 11 și 12 mai 1881. Ziua de 10 mai a fost destinată încoronării simbolice a regelui Carol I și a reginei Elisabeta, cuprinzând două momente principale. Primul, slujba de la Mitropolie, în prezența familiei regale, a guvernului, a clasei și institu-

țiilor politice românești, a invitaților din străinătate, a celor circa 4.000 de delegați din toate județele, comunele urbane și rurale ale regatului, a formațiunilor militare din toate armele, a veteranilor de la 1848 și a eroilor Războiului de independență, precum și a locuitorilor mahalalelor bucu-reștene. Al doilea, încoronarea propriu-zisă la Palatul Regal din Calea Victoriei și prezentarea de felicitări din partea organismelor și organizațiilor politice și economice românești, a reprezentanților unor etnii, a corpului diplomatic acreditat, a unor delegații din străinătate și a corpurilor armate.

Ziua de 11 mai a fost rezervată defilării cortegiilor istorice și carelor alegorice ale diferitelor societăți și corporațiuni de arte, industrii și meserii, organizate de breșle sub direcțiunea unui comitet central al festivităților. 12 mai a avut programate ample parade militare desfășurate în

prezența regelui, în fața statuii lui Mihai Viteazul din Piața Universității. Timpul nefavorabil a făcut ca această paradă să se desfășoare pe 13 mai. Finanțarea serbărilor încoronării a fost adoptată în Adunarea Deputaților cu 54 bile albe și 11 bile negre din totalul de 65 votanți, prin Legea privind creditul extraordinar de 125.000 lei asupra exercițiului financiar 1881-1882.

Discuțiile purtate în Cameră au marcat și câteva controverse. Una dintre ele a fost provocată de locul de amplasare a unor estrade pentru publicul doritor să urmărească alaiurile și cortegiile care au străbătut orașul București în cele trei zile, de la Gara de Nord la Mitropolie, de la Mitropolie la Palatul Regal din Calea Victoriei, de la Șoseaua Kiseleff la Piața Universității și de cel al paradei militare desfășurate în fața statuii lui Mihai Viteazul. Prețurile lojelor și locurilor puse în vânzare pe aceste estrade (vândute prin intermediul societății Concordia Română) erau cuprinse între 50 și 10 lei/zi, prohibitiv pentru marea majoritate a populației. Interpelările au vizat verificarea și prezentarea de garanții de soliditate a tuturor estradelor, dar și prețul cu caracter limitativ al locurilor oferite. Pentru estrada din Piața Teatrului Național s-a cerut ca accesul să fie liber, deoarece era amplasată pe domeniul public.

În acest timp Capitala se găsea în febra pregătirilor

pentru a întâmpina în straie de sărbătoare evenimentul. Ziarul *Românul* publica un pachet de 12 măsuri de igienizare a orașului, propuse de un cetățean, care vizau: igienizarea cărciumilor și hanurilor; curățirea străzilor, maidanelor și a locurilor virane; astuparea unor gropi; demolarea unor case care amenințau să se prăbușească; zgrăvirea clădirilor și vopsirea garurilor etc.

unui tun capturat la Plevna. Coroana reginei Elisabeta a fost realizată din aur de către casa de bijutieri Resch și fiul, din București. Principiul care a stat la baza realizării acestor coroane a fost sobrietatea, bazată pe ideea că nu pietrele scumpe, nu valoarea materială, ci cea morală, grația și simplitatea le dau un mare preț.

Ziarul *Timpul* publica, sub pseudonimul Baba-Novak, o prezentare a festivităților primei zile într-un mod mai puțin protocolar. În tribuna de la Mitropolie care găzduia oficialitățile statului și ambasadorii puterilor străine „apare Basile Boierescu [ministru de Externe, al cărui debut ca ziarist avusese loc la *Pruncul Român* condus de C.A. Rosetti - n.n.], care saluta cu

Coperta Albumului realizat de Carol Szathmari

Spre a se asigura accesul cât mai larg al cetățenilor la serbările încoronării din Capitală au fost anunțate înlesniri la transportul pe calea ferată, pe linia București-Giurgiu, aparținând de Direcția Regală a Căilor Ferate Române, costul biletelor fiind redus cu 50% în perioada 5-15 mai inclusiv. Trenurile au adus pe data de 9 mai mii și mii de călători. Au circulat garnituri de tren formate din șiruri lungi de vagoane trase de două și chiar trei locomotive, până la ora 3 după miezul nopții.

Coroana pentru regele Carol I a fost lucrată la Arsenalul armatei, sub conducerea colonelului Cristodorescu, folosindu-se o bucată de oțel tăiată din țeava

mărinimie în dreapta și în stânga și care s-a închinat cu umilință în fața mentorului C.A. Rosetti. Acesta, observând un oareșcare deranjament la cravata «marelui om de stat», i-o potrivește cu o părintească îngrijire. Domnul ministru de Interne [Eugen Stătescu] profită de situație și sustrage cu multă eleganță batista din buzunarul venerabilului președinte al Camerei Deputaților. Acesta întorcându-se, dă de domnul Mitică Sturdza, ministrul de Finanțe, și îi zice cu acea ironie al cărui secret îl are numai domnul C.A. Rosetti că pricepea să-i fi luat rublele dacă avea în buzunar, dar batista? La care înalta societate a izbucnit într-un răs homeric.

În ziua a doua au fost antrenate 79 de societăți industriale, bresle meșteșugărești, Marea Lojă Națională Română, comunitățile israelită, maghiară, precum și unele societăți germane care activau pe teritoriul regatului. Din relatările presei am identificat 36 de care alegorice – uimitoare pentru acele vremuri prin simbolistica aleasă, prin gabaritul care reprezenta lungimi cuprinse între 7-15 m și lățimi de circa 4 m. Din cauza dimensiunilor, în condițiile străzilor existente la acea dată, au apărut probleme; în momentul când a cotit, partea din urmă a carului cadastrului s-a lovit de un balcon de la hotelul Herdan.

Printre breslele care au defilat s-a aflat și aceea a fotografiilor, reprezentată de nume celebre ale perioadei clasice a fotografiei românești, precum: Carol Szathmari, M.B. Baer, Franz Duschec, A. Reiser, W. Wollenteit, J. Marie, Mayer și Gerstl etc. Probele materiale aflate în câteva colecții indică preocuparea breslei fotografiilor de a dăruii familiei regale un album cu imagini din momentele principale ale desfășurării serbărilor. Vremea ploioasă, cerul înorat și performanțele limitate ale aparatelor fotografice folosite și, poate, experiența insuficientă în imortalizarea unor grupuri așa mari de oameni și care alegorice în mișcare au făcut ca imaginile realizate în aer liber să nu se ridice la nivelul necesar. Nedorind să se facă de rușine în fața regelui, mai ales că unii dintre fotografii prezentați aveau titlatura de „fotograf al curții regale”, s-a luat

Regina Elisabeta în 1869

decizia ca, pe baza fotografiilor realizate, să se întocmească un album în acuarelă al carelor simbolice de la serbarea încoronării 1881 București 10-11 Mai 1881, dedicat regelui și reginei României și realizat la Editura tipolitografică comerciale. Obligația de a spăla rușinea breslei și-a asumat-o Carol Szathmari care, prin frumusețea acvarelelor, a demonstrat poate pentru ultima oară calitățile de pictor documentarist care l-au consacrat pe plan național și internațional.

In a treia zi a serbărilor (dar cu o zi întârziere din cauza vremii, cum am mai spus),

regele Carol I și suita sa au trecut în revistă trupele garnizoanei la Șosea și au primit în fața statuii lui Mihai Viteazul din Piața Universității revista militară al cărei cap de coloană a fost o legiune din Garda Civilă. Au urmat subunități reprezentând Școala militară, garnizoana București, trupe de vânători, geniu, infanterie de linie și dorobanți, artilerie de linie și artileria teritorială, roșiori și călărași, companii sanitare cu ambulanțele și trenul echipajelor. Nu au fost uitați nici veteranii de la 1848 și eroii Războiului de independență.

Ziarul *Românul* de joi 14 mai își informa cititorii despre Expoziția operelor artiștilor în viață organizată în curtea bisericii Stavropoleos, iar *Timpul* de miercuri 13 mai anunța pregătirea expoziției de tablouri a lui Nicolae Grigorescu în sala din Calea Victoriei nr. 51. *Cercul Sidoli* (aflat alături de biserica Săndindari) a dat două mari reprezentații de gală, iar *cercul Dersin* a pregătit reprezentații gratuite.

Prin îngrijirea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, la Teatrul Național și la sala Bossel au fost organizate spectacole de gală și reprezentații cu piesa *După*

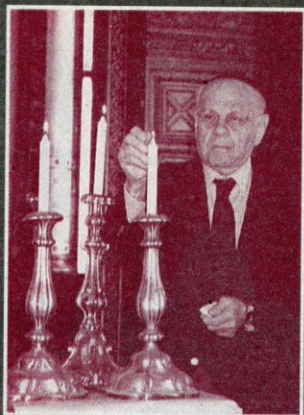
despărțenie, autorul dramei fiind G. Marian. Au jucat Arșița Romanescu și Matei Millo. De asemenea, ziarul *Românul* de sâmbătă 16 mai relatează despre spectacolul oferit la teatrul Dacia de trupa Pascally, cu tabloul în versuri: *Imn și urare țării pentru M.M.L.L.* ■

Statuia lui Mihai Viteazul de la Universitate

Tatăl, Marcu Cajal (într-o fotografie din tinerețe)...

... și fiul, Nicolae Cajal

REPERE PENTRU O CRONICĂ DE FAMILIE

TEODOR WEXLER

Familia Cajal a dat țării patru generații de medici. Toți și-au slujit cu credință patria.

Articolul de față se dorește o invitație pentru istorici, să se aplece spre a cerceta contribuția acestei familii de intelectuali la istoria României. Și pentru ca această invitație să fie cât mai convingătoare, voi încerca să o ilustrez cu câteva argumente.

Cu puține zile înainte de a ne părăsi, academicianul Nicolae Cajal scria: „Povestirile părinților mei, în special ale tatălui meu, dr. Marcu Cajal, participant la primul război mondial, contribuind alături de ostașii români și evrei la realizarea României Mari, amintirile sale din anii antebelici, cât și de pe câmpul de luptă, ne emoționau. Numeroase lecturi m-au făcut să înțeleg meandrele istoriei, să mă angajez încă din anii tinereții în viața obștii evreiești, încercând să strâng și să cultiv, totodată, prietenia cu orice om de bună credință, indiferent de etnia căreia îi aparține.”

O mărturie a doamnei Constanța Sora, nepoata lui Vasile Sima, proprietar funciar în comuna Adunații Copăceni, din județul Ilfov, ni-l prezintă pe dr. Marcu Cajal într-o ipostază puțin cunoscută de istorici. „În ziua de 13 august 1916, au pășit pragul casei bunicului meu:

dr. Mina Minovici, dr. Marcu Cajal, Take Ionescu, generalul Ieremia Grigorescu și ambasadorii Franței și Marii Britanii la București.” La acea întrunire s-a discutat despre Consiliul de Coroană ce va avea loc a doua zi și la care se hotăra intrarea României în primul război mondial, act în urma căruia se întregea țara.

La 15 august 1916, se prezentau la cercurile militare și cetățeni evrei (au fost 23.000), care se înscriau voluntari; între ei, și dr. Marcu Cajal. A lucrat pentru câteva zile într-un spital militar, amplasat provizoriu în fostul spital evreiesc „Iubirea de oameni”. A plecat apoi pe front, cu gradul de locotenent.

Din prima linie a trimis scrisori familiei și corespondențe ziarelor, în care relata momente de pe front. Ziarul *Curierul Israelit*, din 23 aprilie 1920, publica o astfel de scrisoare.

„— Domnule doctor, nu te duce, căci te pomeniști că iar începe bombardamentul și acolo nu ai adăpost.

— Lasă că n-or bate ei tocmai acum.

— Bine, domnule doctor.

Îmi îndrept pașii spre viroagă. Cu cât mă coboram mai mult în ea, cu atât se auzeau mai bine niște voci tănguitoare. Nu-mi puteam explica acest fenomen la patru kilometri îndărătul frontului, când de 24 ore nu se auzise tunul. Nu erau, prin urmare, răniți. Ce să fie? Curiozitatea mă făcu să înving orice ezitare și acum pășeam grăbit spre locul de unde veneau tănguielele.

Pe măsură ce avansam, glasurile se auzeau tot mai distinct. Nu mai erau gemete, cum mi se păreau de departe, ci voci care cântau când mai tare, când mai încet, când mai izolat, când mai reunit. Merg coborând mereu în văgăuna pustie, presărată cu schelete, scheletele cailor morți și aruncați acolo în timpul retragerii. Ajung într-un loc în care văd niște bordeie de la vreo trupă care a cantonat pe acolo. Vocile se aud acum deslușit. Ele pornesc din unul dintre bordeiele acelea și răsună tănguitor în liniștea acestei zile frumoase de toamnă. Dar deodată au tăcut. Probabil că s-a auzit zgomotul pașilor mei. Aștept ca să aud deslușit ce era, dar nu se mai aude nimic. Deodată aud o mișcare de bulgări de pământ ce se rostogolesc. Mă uit în direcția zgomotului și văd un cap de soldat ce apare prin gemulețul unui bordei.

— Ce faceți voi acolo? — strig eu poruncitor, îndreptându-mă spre acest bordei.

Dinăuntru se aude mișcare. Ajung la intrare și văd patru soldați care, la apariția uniforme de ofițer, rămân înlemniți. Figura lor exprimă tulburare și spaimă, ca și cum ar fi descoperiți asupra unui fapt necinstit. Am avut impresia că am descoperit un cuib de fugari de pe front.

— Cine sunteți voi și ce căutați aici? — întreb din nou.

Urmează un minut de tăcere, apoi unul își ia îndrăzneala și vorbește:

— Să trăiți, domnule locotenent, noi suntem evrei și pentru că azi avem sărbătoare [Roș-Hașana — Anul Nou evreiesc], domnul căpitan ne-a dat voie să venim aici la bordei să ne rugăm și noi lui Dumnezeu.

La răspunsul acesta nu m-așteptam. De mult uitasem că sunt evreu. Descoperirea acestei sinagogi într-un bordei din văgăună mă emoționează.

Trebuie cineva să trăiască pe front, acolo unde ai chemarea numai de a ucide, ca să priceapă câtă nevoie are soldatul să se roage lui Dumnezeu“.

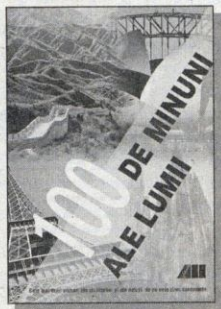
Peste ani, când comuniștii asaltau puterea, la sfârșitul celui de al doilea război mondial, dr. Marcu Cajal și fruntașul evreu Kiva Orenstein pun bazele unei organizații care încerca să se opună comuniștilor, evitând ciocnirea violentă cu aceștia. În 1947, Siguranța îl aresta pe Kiva Orenstein. Avea să moară la Jilava. Corpul i-a fost aruncat în groapa comună. Parohul închisorii, părintele Totolici, l-a predat, după câteva zile, rabinului Rosen, spre a fi înmormântat după datină. Marcu Cajal a fost ascuns și salvat de profesorul fiului său, academicianul Ștefan Nicolau.

În această viitoare cronică de familie va trebui să se vorbească și despre rolul avut de academicianul Nicolae Cajal la întrunirea fruntașilor comunităților evreiești din țările ce aspirau la statutul de membre NATO, când l-a convins pe rabinul Beker, din S.U.A., că România trebuie să fie prezentă la „Primăvara noilor aliați“ de la Praga.

Sicriul lui Nicolae Cajal a fost învelit în tricolorul țării. Un gest simbolic pentru o credință a celui al cărui nume înseamnă, în limba idiș, „comunitate evreiască“.

Editurile ALL vă recomandă

**100 de
minuni
ale lumii
Preț:
790 000 lei**

Cele mai mari
comori ale
civilizației și ale
naturii de pe cele
cinci continente

10% reducere/titlu și taxe poștale gratuite
Comenzi - bd. Timișoara nr.58, sector 6, cod 061317,
București sau C.P. 12 107, București; tel. 021/402 26 00;
fax 021/402 26 10; e-mail: comenzi@all.ro; www.all.ro

Povestea unor acte mici

„PAȘAPORT“ PENTRU CAPITALĂ

SIMION CÂLȚIA

În 1924, România începea să uite anii imediat următori primului război mondial, marcați de greutate și lipsuri de tot felul. Semne tot mai evidente ale unei prosperități regăsite – care avea să dureze până la marea criză din 1929 – făceau mai ușoară sarcina celor ce strângeau fonduri sau căutau subvenții pentru opere culturale. Între aceștia, și o deja venerabilă instituție culturală, Societatea Științifică Literară „Tinerimea Română”, fondată în 1877 de un grup de elevi ai Liceului „Matei Basarab” din București. Ei organizau, în fiecare an, un concurs pe teme de istoria și cultura poporului român, deschis elevilor de liceu (actualele clase V-XII) și studenților.

Actul pe care vi-l prezint se referă la acest concurs. Este vorba despre un „certificat” (o legitimație de călătorie gratuită, în termeni contemporani), prin care se oferea gratuitate pe C.F.R. pentru elevii care participau la manifestarea organizată de Societate. Are în cap un larg antet al Societății, în care, pe lângă anul înființării, este trecut și recunoașterea ei de către stat ca „persoană morală” (juridică).

Textul este structurat pe formula tipizată, cu locuri libere, marcate cu linie punctată, pentru a se putea completa numele elevului, clasa și liceul (inclusiv localitatea), și cu mici numere care trimit la explicațiile din josul foii, indicând ce tip de informație trebuie scrisă în fiecare spațiu liber. Gratuitatea este acordată „pe baza aprobării direcțiunii generale a C.F.R.” și este valabilă către București și înapoi, în perioada 22-27 mai 1924, doar pentru cei care vin la concurs.

Foia este practic acoperită de ștampile: în josul ei, cea a „Tinerimii Române”, ca organizator, ca și cea a liceului de unde provine concurentul respectiv, ambele cu semnătura președintelui, respectiv directorului lor. Sus, două ștampile dreptunghiulare ale C.F.R.-ului, una din „Piatra Neamț”, purtând dedesubt, scrisă de mână cu un creion colorat, gros, trenul cu care a plecat elevul („tr 88 23/5 924”) și alta din București Nord.

O bucată de hârtie anodina, umplută cu formula-

ristica oficială a timpului, corectă, detaliată și lămuritoare – semn al unei funcționări care-și cunoaște meseria –, dar până la urmă seacă, banală, ternă. Să încercăm însă, fie și pentru o clipă, să ne punem în situația acestui Drăgan Gabriel, elev în clasa a VI-a M de la Liceul „Petrus Rareș” din Piatra Neamț, care se pregătea să ia trenul către București. Vitrinele magazinelor, mulțimea birjelor și tot mai numeroasele automobile, dar și librăriile umplute cu cărți până la tavan, în care poți să stai să citești o carte din scoarță în scoarță fără să-ți zică cineva ceva, parcurile pline de flori de mai, toate alcătuiau un univers al uimirilor și tentațiilor pentru tânărul nostru concurent.

După cum spunea, tot pe atunci, geologul și paleontologul I. Simionescu (1873-1944), autorul unor mult apreciate lucrări de popularizare a științei, provincialul ajuns în București „cade uluit în viesparul de lume”. Peste toate acestea, emoțiile concursului, noile cunoștințe și prietenii printre elevii veniți din toată țara îl fac pe adolescent să se simtă prins într-un vârtej care, odată întors acasă, în liniștită Piatra Neamț, va fi părut prin contrast și mai amețitor.

Un petec banal de hârtie, scăpat prin miracol de găleata de gunoi care i-a înghițit confracții, ne ajută, cu un mic efort de imaginație, să aruncăm o privire într-o lume de mult dispărută. ■

ROMÂNIA ACUM O SUTĂ DE ANI

1904

GEORGETA FILITTI

Alternanța la guvernare, dirijată cu mână de maestru de regele Carol I, își urmează cursul și în mai 1904. Tânărul, pe atunci, N. Iorga descrie expresiv ce înseamnă de fapt guvernare liberală și opoziție conservatoare: „Luptele politice, adică hărțuirea sălbatică între câteva mii de oameni lacomi de cinste, lacomi de putere și lacomi de bani, sforăiturile dramatice din Parlament, intrigile turco-grecești din culise, zbieretele de aramă ale ziarelor de scandal, de minciuni și ofense, frământările alegătorilor au stăpânit luarea aminte a tuturor.” Unii se laudă, alții critică – așa s-ar putea defini prestația corpului politic național.

Un ziarist de la Epoca, sub titlul Balcanism și faraonism, înfățișează oferta și realizările în fapt și ale unora și ale altora. Liberalii au militat pentru sufragiu universal, întemeierea Casei Rurale, descentralizare, desființarea subprefecturilor; conservatorii, pentru inamovibilitatea funcționarilor, organizarea breslelor, crearea jandarmeriei rurale. Ironia soartei a vrut ca programul conservator să fie materializat de liberali, iar propunerile acestora să rămână „orfane”, nepuse în practică până azi.

Singurul eveniment intern major este desființarea accizelor și constituirea concomitentă a fondului comunal. Prezentată ca o reformă democratică de autorul ei, liberalul Emil Costinescu, măsura se vedește, la o cercetare mai atentă, păgubitoare tuturor – cu excepția fiscului. Impozitarea produselor de primă necesitate (între care gazul, făina, orezul, cafeaua și zahărul) a însemnat o creștere cu 120% a dărilor. Apoi legiuitorul îngăduie folosirea fondurilor comunale doar cu acordul autorității centrale, nu în funcție de necesitățile locale, încât pe drept cuvânt un analist întreba: de ce să plătească țaranul din creierii muștilor stropitul ulițelor la București?

1904

Casa Emil Lahovary, sediul Legăției americane

Hotel Central de pe strada Șelari

În rest, viața țării se recompune din fapte mărunte: lupta „omerică” din Ministerul Domeniilor, disputele din Consiliul municipal al Capitalei, ordonanțe polițienești care nu se aplică, schimbarea neghioabă a denumirii străzilor, înscrierea clienților la hoteluri, acuzarea unor oameni de știință că „se chivernisesc” din banii statului, manipularea presei, comunicări savante la Academia Română. Apoi „pungășii” în Ialomița, preoți nemiloși în cutare sat, ajutorarea tardivă a veteranilor de la 1877, sugestii de valorificare a unor resurse naturale (chihlimbarul). Din afara hotarelor se semnalează maghiarizarea învățământului în Transilvania, manifestări românești în Balcani ori în Statele Unite.

La Ministerul Domeniilor titularul (C. Stoicescu) e „la cuțite” cu secretarul general (Al. Băicoianu), își fac tot felul de șicane, își rețin reciproc corespondența, iar salariații, nedumeriți, nu știu ce să facă: dacă nu câștigă ministrul partida și vine în locul lui secretarul general? Într-un acces de megalomanie, acesta își pusese portretul, înconjurat de „lumini și flori”, pe fațada ministerului, la 10 mai, între chipurile regelui Carol și al reginei Elisabeta, iar la Paris făcuse să se scrie în *Le gauleois* că la București avea salonul cel mai strălucit (prânzurile erau plătite de Căile Ferate, spuneau răuvoitorii).

La Primăria Bucureștilor scandalurile se țin lanț: avocatul Dan și consilierul Petrovici s-au gratulat reciproc cu „domnul ăla” și „canalia aia”, pe urmă s-au bătut și la sfârșit „au băut împreună șampanie”. Totul întreținut de primarul liberal C.F. Robescu, „vestit căpitan de haiduci electorali”. În această situație, când de fapt se face prea puțină administrație, o dispoziție precum cea privind învelirea cu o cărpă albă curată a mieilor vânđuți de oltenii cu cobilația e aplicată absolut formal. Cât ține „sta-giunea mieilor și a oilor”, adică în Săptămâna Paștilor, vânzătorii se înarmează cu cărpe spân-zurate de picioarele mieilor, iar când sergenții îi controlează, toată lumea e mulțumită: „șase miei, șase cărpe”. Aceeași ureche surdă făceau autoritățile și în ce privește hărtoapele din

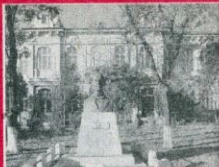
caldarâmul Capitalei și atunci un hătru recomandă soluția împăratului Franz Joseph: poftise un funcționar al Primăriei la Palat, dar vizitiul primise ordin să-l plimbe prin toate locurile desfundate ale Vienei, încât odată ajuns la Schönbunn, acesta a exclamat înspăimântat: „Cum să mă arăt așa plin de noroi în fața Majestății Sale?” „Așa se întoarce zilnic și împăratul”, i s-a răspuns. Acolo însă povestea a avut un sfârșit fericit: a doua zi toate ulițele erau reparate...

După „jurisprudența mahalalelor”, mai tot bucureșteanul era dator să se mute de două ori pe an, la Sf. Gheorghe (23 aprilie) și la Sf. Dumitru (26 octombrie). Pentru această veneau țărani cu sute de care de boi ca să ajute. Mișcarea îi privea în primul rând pe negustori și pe meseriași. Dacă în alte țări asemenea categorii profesionale căutau să rămână într-un loc cât mai mult timp, să-și facă vad, la noi cam a cincea parte din prăvăliași călătoreau, fiind obligați să ia totul de la început.

O măsură la care orașenii asistau neputincioși era schimbarea denumirii străzilor, încât Bucureștii erau într-o veșnică primenire. Acum gâlceava pornise de la atribuirea numelui fruntașului liberal Gogu Cantacuzino (mort în 1902) unei bucăți din strada Polonă sau din strada Icoanei. Și aceasta în condițiile în care existau trei străzi Dănciulescu, două Georgescu

Sola Bragadiru, aflată pe Calea Rahovei

Liceul Ștefan cel Mare din Râmnicu Sărat,
în fața căruia se află bustul
lui Gheorghe Munteanu Murgoci

1904

și două Hagianoff. Mai erau: strada Gogoșilor, Francmasonilor, Amfibiilor, Ciupitului, Iepurilor, Pipăilă. Cât privește strada Căprioara, grație „fanteziei caraghioase a mahalagiilor”, când traseul ei s-a extins, a apărut și... Căprioara prelungită. Se mai schimbaseră Campoducelui cu Ghiță Brânzaru și Gentilă în Coțofeni.

Cum furturile în hoteluri erau frecvente, Prefectura Capitalei a decis ca recepțiile acestora să înregistreze zilnic de câte ori vine și pleacă fiecare client. Operația a stârnit indignarea deputaților și a senatorilor, care dispăreau adesea noaptea din hotel; ei au declarat însă că e vorba, cu certitudine, de „spionaj politic”.

Să mai amintim de cele 27 permise de conducere emise la București în luna mai pentru „mașini cu abur, cu petrol, benzină, electrice”.

Chiar pentru omul apolitic ori cu precădere cercetător și subsumat cu preferințe în această sferă, acuzele și etichetările nu lipseau. Așa, foaia *Conservatorul* afirmase că N. Iorga încasase în doi ani 50.000 lei pentru a scoate patru volume din *Studii și documente*. Or, se justifică acesta, Ministerul Instrucțiunii Publice îi dăduse doar 2.600 lei de volum, pe care îi putea justifica în întregime (călătorii de documentare, copiere de manuscrise ș.a.). Scosese patru volume, așa că se făcuse „o operațiune foarte puțin aritmetică și foarte imorală care se cheamă calomnie impudică, care nu se învață la nici o școală, ci se deprinde tocmai fiindcă cineva n-a mers deajuns la școală”.

Acuze asemănătoare formulase aceeași foaie și în legătură cu comanda de a scrie o istorie a lui Ștefan cel Mare (din tirajul de 21.000 de exemplare Iorga primise 1.000. Cum bine se știe, el împărțea gratuit asemenea cărți

în școli, atenee, biblioteci publice). Ca să rămână în familie, foaia conservatoare îl acuza și pe Ion Bogdan („a cărui cumnăție cu mine nu privește pe reporter”, declarase Iorga enervat) că a luat 5.000 de franci ca să tipărească documente deja publicate.

Între timp, la Pilipăuți (Dorohoi) fata unui Gheorghe Andrei găsește o ulcică cu 343 de monete antice pe care, spre deosebire de alte cazuri, o predase autorităților. Iar librăria gazetei *L'indépendance roumaine* edită catalogul volumelor publicate, între care amintim *Capitalul* (3 vol.) și *Mizeria filosofiei* de K. Marx.

La Academia Română regele Carol ținea o comunicare de o rară expresivitate, evocând războiul din 1877: la Plevna victoria a fost memorabilă, dar priveliștea înconjurătoare era înspăimântătoare. Podul peste Dunăre se rupsesse, drumurile erau desfundate, animale moarte și munți de cadavre te întâmpinau la tot pasul. La Poradim stătuse trei luni și în ziua de 10 decembrie 1877 i-au trebuit nouă ore ca să ajungă la Nicopole, pe un ger de -18°. Atunci au murit de frig 2.000 de prizonieri turci, alături de călărașii și dorobanții care îi păzeau. Regele a revenit în țară pe un vas nesigur, iar I.C. Brătianu, aflat la Turnu Măgurele, urmărea cu inima strânsă dansul bezmetic al ambarcațiunii printre gheturi. După ce a ajuns cu bine la mal, s-au dus cu toții la biserica „Sf. Nicolae” din oraș să mulțumească lui Dumnezeu. După 25 de ani a făcut un pelerinaj la Plevna, însoțit de regele Bulgariei, și o clipă și-a retrăit „tineretea adăpată la izvoarele vechiului fluviu...”.

Acestea erau informații de la o sursă primară, căci vodă Carol fusese comandant suprem al forțelor aliate atunci. Presa din 1904,

1904

Mutulul de Sf. Gheorghe

Principele Ioan Mavrocordat-Dăneș
(1865-1936), doctor în Drept la Viena,
deputat în Parlamentul Român, membru
al Jockey-Club (1904)

în schimb, se lăsa prea adesea manipulată, primind de exemplu 10.000 de lei de la Primăria Bucureștilor (*L'indépendance roumaine*, *Voința națională*, *Secolul*, *Observatorul*). Atât scotea instituția din taxa pe câini, încât *Epoca*, primind și ea 100 de lei, i-a dat săracilor, iar publicitatea Primăriei se angaja s-o insereze gratuit.

În provincie presa dezvăluie cazuri de corupție. Pentru 1.500 de lei, prefectul de Ialomița promite să-l scape de armată pe Mitică Prejbeanu. Acesta se laudă într-atâta, încât medicul recruta, exigent, refuză să-l reformeze, dar „nici prefectul n-a dat banii înapoi”, scrie *Gazeta Ialomiței*. La Petrești (Dâmbovița), popa locului pune taxă pe împărțășanie: un ou de om. Un țaran cu 9 copii aduce doar 7 ouă și doi copii îi rămân neîmpărțășiți. Poate că omul bisericii nu auzise de îndemnul lui Christos: „Lăsați copiii să vină la mine!”, observă cineva încuiat. La Craiova, în schimb, episcopul Ath. Mironescu e intransigent și refuză să-l confirme pe Elefterie Petrescu, cu rele purtări, preot la biserica „Madona Dudu”, cu toate stăruințele episcopilor. Ca să curme discuția, ia antimisul lăcașului, fără de care nu se putea oficia slujba.

În Dobrogea autoritățile încearcă să repare o mare nedreptate față de veteranii războiului de independență, construindu-le primele o sută de case. Acestea erau de piatră și aveau două odăi (de 25 și respectiv 20 de m²) cu o sală (de 12 m²), prispă, cămară și pivniță.

În fine, la Buzău, exploatarea chihlimbarului, chiar dacă mai redusă decât la Marea Baltică (400 de kg față de 400.000), putea deveni rentabilă, fiindcă exista deja o piață la Viena, Constantinopol, în Rusia, Franța – susține geologul Gheorghe Munteanu Murgoci.

Din afara hotarelor trebuie semnalată maghiarizarea brutală a învățământului în Transilvania și persecutarea profesorilor români. Astfel, la Mureș Oșorhei un învățător fusese inculpat („a împlântat sămânța urei în inima copiilor”) fiindcă îi învățase *Deșteaptă-te, române!*, *Trei culori* și *Oltul*. La Cluj, Eugen Moldovan e condamnat la patru luni de închisoare și o amendă împovăritoare fiindcă scrisese în *Foaia poporului* despre oșidirea românilor. Zilele de arest preventiv nu i-au fost socotite la detenție.

România participă la Atena la primul congres școlar elen, trimițând planuri de școli, statistici de învățământ, colecții de publicații ale Ministerului Instrucțiunii Publice, colecția bibliotecii populare, materiale de teatru sătesc, obiecte lucrate în atelierelor școlare sătești. În fine, la New York apare *Ecoul Americii*, cu știri de la românii americani și de la cei din țară. Ilustrația o asigură Paleologu, afișist ani de zile la Paris. Și tot acolo se deschide restaurantul românesc cu nelipsiții mititei condus de Tașcu Niculescu și Bojin Ionescu (acesta din urmă fost vânzător de ziare la București).

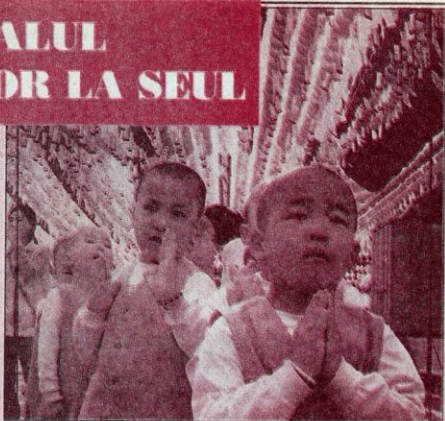
Dar, asemenea tuturor urmașilor Romei, politica îi preocupa pe români într-o măsură destul de mare. Și politicienii se grăbeau să le satisfacă apetitul, uneori chiar cu lucruri derizorii. Când primului ministru liberal Dim. A. Sturdza i s-a reproșat că sărută mâna regelui Carol, cei din jurul lui le-au amintit conservatorilor că și Alexandru Catargi, aflat în post la Petersburg, pupa mâna țarului. Numai că, pentru știința celor de azi, gestul celui dintâi reprezenta o opțiune personală, în vreme ce în al doilea caz era o îndatorire pentru toți diplomații acreditați pe malurile Nevei. ■

FESTIVALUL LAMPPIOANELOR LA SEUL

În fiecare an, în a opta zi a celei de a patra luni a calendarului lunar, chinezii și coreenii sărbătoresc ziua de naștere a lui Buddha. Potrivit scrierilor budiste, fondatorul budismului, pe numele lui adevărat Siddhartha Gautama, s-a născut în India, pe valea Gangelui, în jurul anului 563 î.e.n. Deși prinț, era permanent nemulțumit de viața pe care o ducea. De aceea, la 29 de ani, a renunțat la familie și bogăție, căutând să înțeleagă existența umană și să găsească calea spre eliberare, pace și iluminare.

În cele din urmă, prin renunțări și meditații, a descoperit căile care ar trebui urmate de oameni pentru a se elibera de chinul reîncarnării și a ajunge fericiți în nirvana. Obținând „bodhi” (iluminarea), fostul prinț a primit numele de „Buddha” (cel iluminat), iar învățăturile sale – de budism. Mișcarea spirituală declanșată de el a avut un mare ecou, deoarece venea în întâmpinarea dorinței oamenilor de a se mântui prin efort individual. S-a răspândit de-a lungul secolelor în întreaga Asie. În Coreea, budismul a pătruns în secolul IV, devenind religie de stat în timpul Regatului Unit Shilla (668-935; Magazin istoric, nr. 12/2002).

EMILIA URIAN

Pentru coreeni, ziua de naștere a lui Buddha – anul acesta 26 mai – este sărbătoare națională, un mare eveniment religios și cultural. La toate templele budiste au loc ritualuri solemne și ceremonii, iar în Seul, capitala țării, se desfășoară „Festivalul lampioanelor”, manifestare plină de culoare și spiritualitate. Luna mai – cu natura trezită la viață – dă un farmec special sărbătorii.

Festivalul își are originea în grandioasele festivități budiste, susținute de stat, care aveau loc în timpul dinastiei Goryeo (918-1392). Următoarea dinastie, Joseon (1392-1910), a repudiat budismul, i-a prigonit pe slujitorii săi și a decretat confucianismul politică de stat. În aceste condiții, festivitățile au devenit,

treptat, datini populare de sezon. În ziua respectivei sărbători, străzile și locuințele erau pavoazate cu lampioane viu colorate. Seara, oamenii își luau lampioanele și ieșeau pe străzi, unde petreceau toată noaptea.

Tradiția s-a păstrat secole de-a rândul. Astăzi, festivitățile se desfășoară mai multe zile și atrag o mulțime de spectatori, inclusiv turiști străini. Expoziția de lampioane tradiționale, aprinderea lor și rugăciunile adresate lui Buddha, dansurile populare cu măști, concertele de muzică budistă, prezentarea de mâncăruri pregătite la temple, concursuri de confecționat lampioane și paradă propriu-zisă a lampioanelor sunt numai câteva momente deosebit de atractive.

Parada se desfășoară seara, între orele 19-21, pe o veche și cunoscută arteră principală din Seul. Atunci defilează care alegorice cu lampioane, având forme de dragon (cu lungimi chiar și de 20 de m), elefant alb, tigru, precum și numeroase personaje și simboluri budiste. Carerele sunt însoțite de o mare de budiști și nebudiști, purtând lampioane de hârtie, în forma florii de nufăr, de care sunt atașate panglici de hârtie pe care și-au scris dorințele. Centrul procesiunii este dominat de un lampion gigat, tot în formă de floare de nufăr, având între petale un „Mic Buddha”. Asemenea parade simbolizează luminarea societății coreene prin învățăturile lui Buddha.

Prezentă peste tot, floarea de nufăr își are propria legendă. Se spune că, însărcinată fiind, mamei lui Buddha i s-a arătat un elefant alb în vis, interpretat de preoți ca semn că va naște un copil cu totul deosebit. Potrivit tradiției, la apropierea sorocului, ea a plecat spre casa părinților. Pe drum, obosită, s-a oprit să se odihnească pe o colină, unde s-a și produs marele eveniment. De-abia născut, copilul s-a ridicat imediat în picioare și a urcat șapte trepte, iar pe urmele lui a apărut o mulțime de flori de nufăr. Budismul, care propovăduiește perfecționarea și iluminarea, are ca simbol lotusul; deși crește în „noroiul” apelor, dacă este luminat de razele soarelui, el face o floare de o rară frumusețe. Se spune că lumina din interiorul lampionului l-ar reprezenta chiar pe Buddha, care împrășteie raze cu bunăvoință și înțelepciune asupra întinericului lumii, căzută în agonie și ignoranță.

Potrivit tradiției, credincioșii trebuie să-i ofere lui Buddha un lampion, ca expresie simbolică a preamării virtuților și înțelepciunii sale. Pentru ca lămpioanele să fie „primite”, ele trebuie aprinse cu smerenie și o inimă curată. Tabloul este magnific. Milioane de lămpioane de hârtie în forma florii de nufăr, viu colorate, de care sunt atașate pan-

glicile cu doleanțe, sunt aduse la temple de credincioși – dar și de laici – și prinse pe sârme special întinse pe stâlpii și copacii din curtea templelor puternic luminate. Îngenuncheați, cu mâinile împreunate și într-o stare de meditație, coreenii se roagă lui Buddha pentru a li se îndeplini dorințele.

Festivalul începe cu ceremonia aprinderii unui enorm lampion-nufăr din centrul orașului și se încheie seara târziu, cu o petrecere populară, în fața celui mai mare templu. În cele din urmă participanții își ard panglicile de hârtie pe care și-au scris dorințele apoi aruncă cenușa în aer. Lămpioanele se fac dintr-o hârtie specială, obținută din lemn de dud, și au forme extrem de variate, influențate de perioada istorică, de doleanțele credincioșilor și de ordinele religioase.

Astfel, un lampion în formă de pește semnifică succesul în viață; broasca țestoasă și cororul – longevitatea; pepenele și rodia – fecunditatea etc. Cea mai răspândită formă a fost și rămâne cea a florii de nufăr – simbolul budismului. În 2002, anul campionatului mondial de fotbal, desfășurat în Republica Coreea și Japonia, lămpioanele au avut chiar și, forma unei

mingi de fotbal, în dorința de a-l implora pe Buddha să-i ajute pe coreeni să câștige campionatul.

Începând cu 1975, ziua de naștere a lui Buddha a fost declarată sărbătoare națională, deși doar o treime din populația țării este adeptă a budismului. Măsura reprezintă o recunoaștere a aportului budismului la dezvoltarea culturii coreene. De altfel, peste jumătate din patrimoniul cultural al țării este de origine budistă. În orașul Gyeongju, fosta capitală a Regatului Unit Shilla, considerat în secolul VIII „Țara budistă ideală”, cât și în alte numeroase localități, se găsesc mii de vestigii culturale budiste. Templul Bul-kuk și Grota Sokuram, cu statuia lui Buddha (sec.VIII), precum și Tripitaka Koreana (o colecție de texte budiste gravate pe plăci de lemn în sec. XIII; *Magazin istoric*, nr. 3/2001) de la templul Heinsa au intrat în patrimoniul cultural al omenirii.

Republica Coreea nu are o religie națională și este un model de toleranță religioasă. Fie că sunt budiști, catolici, protestanți, islamiști, ortodocși etc., coreenii nu și-au uitat nici un moment credința de veacuri – șamanismul – și respectă cu toții, cu strictețe, codul eticii confucianiste. ■

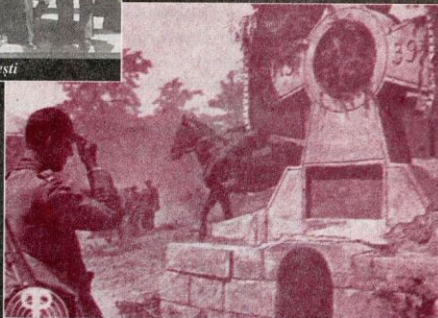

Ziariști germani sosiți la București

Cu o precizie tipic germană, primul eșalon al Misiunii a sosit la București în dimineața zilei de 12 octombrie 1940 – așa cum am văzut în episodul anterior –, pentru a putea fi prezent la defilarea programată de autoritățile române în aceeași zi.

SOSIREA MISIUNII MILITARE GERMANE ÎN ROMÂNIA

Soldatul român, fără bocanci, prost instruit, îl avea ca sprijin pe Dumnezeu

ELENA MATEI

(Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice „General Radu Rosetti”, Pitești)

Între 12 și 20 octombrie 1940, toate structurile de comandă și de coordonare ale Misiunii se aflau în capitala României și în celelalte puncte prestabilite de dislocare, ce conturau linii de securitate a zonei petrolifere și a frontierei de est a României.

La sugestia contelui Ciano, ministrul de Externe al Italiei, Antonescu a solicitat și participarea unor unități italiene la efortul pentru reorganizarea armatei române, gest simbolic, menit să menajeze orgoliul și să sublinieze coeziunea Axei. A fost trimis un număr redus de ofițeri din arma vânătorilor de munte pentru a participa la programul de instrucție a ofițerilor români. Această insistență de a se implica a italienilor a fost urmată de trimiterea de către Berlin a unei misiuni a marinei militare, care, la mijlocul lui februarie 1941, se afla deja în România.

Voință remarcabilă de a-și apăra patria...

Numeroase studii fuseseră anterior întocmite, menite să informeze structurile de comandă în privința situației politice, economice și militare din România. Potrivit acestora, la începutul lunii septembrie 1940, România se situa pe următoarele coordonate:

„Caracteristică pentru politica externă de până acum a României a fost strânsa legătură a guvernării autoritare a lui Carol II cu puterile occidentale, îndeosebi cu Anglia, sub a cărei garanție s-a aflat statul român până în vara anului 1940.

Considerabila creștere a teritoriului național după războiul mondial (cu aproximativ 103.000 km², cu o populație de 5,3 milioane locuitori), datorată de către România cu

preponderență Angliei și Franței, în urma păcii de la Trianon, a avut drept consecință formularea de către toate statele vecine a unor revendicări teritoriale, invocându-se principiul etniilor. Față de acestea, cu acordul sau chiar cu sprijinul puterilor occidentale, au fost încheiate acorduri politice și militare în scopul întăririi siguranței frontierelor. Așa-numita «Mică Antantă» (România, Iugoslavia și Cehoslovacia) s-a constituit ca replică la pretențiile Ungariei; «Pactul Balcanic» – la cele ale Bulgariei. Cea dintâi a devenit caducă prin desființarea Cehoslovaciei în 1938, al doilea și-a pierdut valoarea prin creșterea influenței Germaniei și Italiei în Balcani. În urma arbitrajului de la Viena și-a pierdut, de asemenea, valabilitatea.

Numai sub presiunea circumstanțelor, în special după căderea Poloniei, România a căutat să dezvolte o bună relație cu Germania. Chiar dacă oficial acest deziderat a fost atins prin încheierea unor importante acorduri comerciale, atitudinea de fond a României a rămas tributară convingerii că Anglia și Franța i-ar asigura mai bine stabilitatea [...] Și populația a fost incitată împotriva Germaniei, inoculându-i-se teama unei invazii germane, asemănătoare celei din Polonia și din Cehoslovacia [...]

Orientarea politicii interne a fost adaptată celei externe. Singurul partid care a căutat dezvoltarea relațiilor cu Germania, respectiv «Garda de Fier», a fost interzis [...] Tuturor celorlalte partide nu li s-a acordat nici un rol. În noul partid unic, «Renașterea Națională» [Frontul Renașterii Naționale – E.M.I.], înființat chiar de rege și condus tot de el,

au fost obligați să intre toți miniștrii și personalitățile cu atribuții pe linie de conducere, mai târziu chiar foști membri ai «Gărzii de Fier», ce fusese între timp desființată. Toți cei care s-au opus acestor măsuri, printre aceștia și actualul premier, generalul Antonescu, au fost eliberați din funcții, alții – chiar arestați și declarați dușmani ai statului. Tratatamentul aplicat etnicilor germani, îndeosebi în armată, a fost precar* (BA-MA, WH 31-I/v. 31).

Armata română era prezentată ca marcată de dificultățile politice externe și interne ale țării. „Organizată pe principiul numeric și nu pe cel al valorii de fond, fără o linie unitară la nivel de comandă, instrucție, dotare și aprovizionare, armata română de atunci nu era aptă pentru angajarea operativă. Masa ofițerilor se afla sub influența concepțiilor franceze și constituia oglinda disensiunilor din viața politică internă. Nu exista un corp activ al subofițerilor. Spiritul întregii armate era puternic marcat de retragerea din Basarabia. Intervenise acum pe lângă amenințarea sovietică la noua frontieră de pe Prut și amenințarea ungară de la frontiera vestică, ajunsă în Moldova. De aceea, planul de operații era axat pe apărarea dinspre est și dinspre vest a Moldovei [...] Amenințarea zonei petrolifere de la Ploiești, precum și posibilitățile de transport spre portul de la Giurgiu

fuseseră trecute într-un plan secund [...]

Ofițerii – cei mai în vârstă, mai mult decât generația tânără, cu o atitudine pozitivă față de Germania – au o rapidă capacitate de înțelegere și o bună pregătire teoretică [...]

Ciano, ministrul de Externe italian, a insistat ca și Italia să participe la instruirea armatei române

Subofițerii nu constituie, practic, un corp profesionist, în consecință nu pot fi evaluați.

Soldații sunt lipsiți de pretenții, în cea mai mare parte rezistenți și supuși superiorilor în grad. Voința de a-și apăra patria și hotărârea de a-și da și viața pentru aceasta sunt remarcabile, mai ales la diviziile din Moldova" (BA-MA, RH 31-I/v. 8).

Aceste constatări erau făcute de către generalul Hauffe, devenit comandant al Misiunii în ianuarie 1941.

...dar jumătate din efectiv nu are încă încălțăminte

Din punct de vedere economic se aprecia că, prin cedarea de teritorii, resursele de petrol ale României, precum și cele agrare nu fuseseră îngrijorător afectate.

„Este important că până acum atât de accentuatul capital străin, cu deosebire în industria petrolieră, s-a retras, fiind făcuți primii pași spre refacerea unei economii naționale.

În llocul vechii conduceri, marcate de corupție, au fost numite persoane noi (și procesul este încă în desfășurare) [...]

Este de așteptat ca întreaga economie românească să își găsească un fundament mai sănătos, astfel ca eficiența ei să crească în propriul interes, precum și în interesul german. Ajutorul german, în special la nivel de organizare și conducere a întreprinderilor, este absolut necesar" (BA-MA, RH 31-I/v. 31).

În programul de instrucție al armatei române, având în vedere complexitatea acțiunii, s-a optat pentru repartizarea ofițeri-

lor germani pe lângă structuri deja existente, de la nivelul Statului Major până la cel al centrelor de instrucție. Rapoartele periodice ale ofițerilor instructori dețin o experiență ce pune față în față rigurozitatea germană, pe de o parte, spontaneitatea și imaginația de sorginte latină, pe de altă parte.

Ofițerul repartizat pe lângă Regimentul 15 infanterie raporta la 5 mai 1941 următoarele: „Zelul depus în serviciu este de apreciat ca foarte bun. Respectul față de superiori este foarte scăzut. Contrazicerea și replica sunt normale și se petrec în tonul recalcitrant al unei persoane de 15 ani. Nu se iau măsuri împotriva acestei atitudini. Nu există predispoziție pentru asumarea responsabilităților [...]

Comandantul regimentului și șeful biroului instrucție refuză noua orientare în spirit german și mă evită.

Grija pentru trupă este aproape necunoscută. Condițiile de încartuire a trupelor sunt foarte primitive. Este însă uimitoare severitatea cu care se ține la curățenie și ordine.

Chiar dacă ar exista voința de a se crea condiții de încartuire mai bune, este oricum zadarnică din cauza lipsei de materiale [...]

Peste tot lipsesc: talentul organizatoric, programul în activitate (niciodată nu se lucrează independent), dorința de perfecționare, instrucția subofițerilor și a comandanților de pluton, capacitatea de conducere a unei acțiuni de luptă, orientarea în privința terenului și a angajării tehnicii de luptă în dispozitiv, imaginea de ansamblu asupra desfășurării unei lupte, eficiența în exe-

mandanților de pluton, capacitatea de conducere a unei acțiuni de luptă, orientarea în privința terenului și a angajării tehnicii de luptă în dispozitiv, imaginea de ansamblu asupra desfășurării unei lupte, eficiența în exe-

Exploatare petrolieră pe Valea Prahovei

cutarea tragerilor, implicarea personală, atitudinea reglementară față de superiori, ținută.

Mari sunt în teoria fără finalitate concretă [...]

Pe lângă lipsurile de fond, pentru această situație, este răspunzător comandantul regimentului, colonelul Theodorescu. Este imposibil să se accepte ideea că un comandant împiedică buna desfășurare a instrucției ofițerilor și a trupe (a întârziat comunicarea dispozițiilor în vederea pregătirii unui marș timp de 6 zile, iar ordinul de pornire în marș, ce urma să aibă loc în cursul a 12 ore, l-a ținut în buzunar 6 ore) [...]

Atitudinea față de Germania și politica germană este marcată de teamă și respect. Le este clară ideea că, fără intervenția Germaniei, România nu ar mai fi existat [...] Se speră că vom porni împreună să luptăm pentru Basarabia și pentru rectificarea frontierei cu Ungaria [...]

Ofițerii activi sunt receptivi la concepția militară germană. Cei care-mi sunt mai cunoscuți vin să-mi ceară părerea după fiecare sesiune de instrucție. Ofițerii de rezervă sunt reținuți, dacă nu chiar refractari [...]

Soldații dau impresia de vigurozitate, chiar dacă însoțită de stângăcie. Sentimentul onoarei și priceperea sunt bune. Când se știu observați, își dau toată silința să arate că își cunosc armamentul din dotare. În executarea îndatoririlor curente sunt lipsiți de entuziasm și interes. Nu sunt motivați, ci supuși. Dacă este posibil, se trage și-un pui de somn [...] Starea de spirit este îngrijorătoare de rea. Cauzele: mâncarea proastă, prost plătiți,

incertitudine permanentă în privința duratei concentrării [...]

Din punct de vedere politic, soldații sunt reținuți față de germani. Ei înclină, din considerente religioase, spre Grecia, Iugoslavia și Rusia (!). Ni se atribuie vina că am provocat creșterea prețurilor [pe piața românească – E.M.] [...]

Dotarea cu materiale este primitivă. Echipamentul este într-o stare proastă, jumătate din efectiv nu are încălțăminte potrivită pentru condițiile unei campanii (BA-MA, RH 31-I/v. 70).

Atitudinea față de germani, greu de sesizat

Raportul – întocmit la 20 martie 1941 de către ofițerul instructor de pe lângă Regimentul 36 artilerie – conține constatări asemănătoare celor provocate de experiența ofițerului instructor repartizat Regimentului 15 infanterie. „[...] 6. Disciplina este foarte precară. Cauza constă din nou în faptul că superiorii nu iau aproape niciodată măsuri împotriva unor atitudini inadecvate, și, din păcate, ei înșiși sunt adesea un exemplu de neurmat. Astfel, în timpul pregătirii de luptă predau cu ușurință comanda vreunui instructor mai mult sau mai puțin indicat pentru aceasta, în timp ce ei înșiși stau deoparte în lungi discuții. Adesea ofițerii fumează dezinvolt în fața soldaților aflați în front [...]

Trebuie remarcat și tratamentul aplicat soldaților, tratamentul ce înalcă toate instrucțiunile. Un comandant de baterie a palmuit un soldat în fața tuturor camarazilor săi; în timpul acesta, bateria prezenta arma.

Urmele rebeliunii legionare din ianuarie 1941

Corpul subofițerilor activi provine în parte din așa-numiții «copii de trupă». De obicei, aceștia sunt copii orfani care la 16 ani sunt primiți în unitate, fiind folosiți pentru a scrie diverse acte curente, ca mesageri și în alte munci asemănătoare; poartă uniforma regimentului, fără a li se da arme și fără însemne militare. La 18 ani devin soldați, iar, ulterior, după un serviciu de mai mulți ani, sunt avansați subofițeri (sergenți majori) [...]

Unii ofițeri, în special comandanții de baterii, sunt interesați de serviciul lor, capabili și inteligenți; dar aceștia sunt excepții. Masa ofițerilor nu are o concepție riguroasă în privința îndatoririlor, este indiferentă, puțin interesată de ceea ce face și fără conștiința statutului de militar. Este uimitor că de dimineța până seara târziu acești ofițeri sunt prezenți în cazarmă; probabil că aceasta provoacă un fel de abrutizare. Și ofițerii de stat major sunt de obicei prezenți atât dimineța, cât și după-amiaza. Nu se poate spune că prezența personalului de instrucție german nu a fost resimțită uneori ca împovăraătoare și incomodă. Acest fapt a fost sesizabil mai ales la început. Este de remarcat că activitatea se execută regulamentar atâta vreme cât este prezent un instructor german. Îndată ce acesta se întoarce cu spatele, dând atenție unei alte grupe de instrucție, nu

se mai muncește la fel de mult și de cele mai multe ori se face o pauză mai lungă. Față de personalul german de instrucție, ofițerii au o atitudine în general corectă și cuviincioasă. Poziția lor față de armata germană și față de poporul german este greu de sesizat" (BA-MA, RH 31-I/v 13).

Concluziile ce se impuneau după consumarea primului ciclu de instrucție la nivelul tuturor categoriilor de arme vizau necesitatea imperativă de a se completa dotarea unităților române cu material și tehnică de luptă, formarea unui corp instruit de subofițeri a căror prezență în mijlocul trupeii să asigure transmiterea concepției moderne de instrucție, precum și a tehnicii de utilizare a aparatelor de luptă noi pentru armata română. Se impuneau cicluri speciale de instrucție pentru ofițerii de stat major. Celelalte probleme ținând de cazare, aprovizionare și atitudine față de soldat constituiau aspecte mai ușor de îndreptat, desigur, având un rol important la aceste capite factorul „resurse”.

Trebuie, de asemenea, subliniat că prima parte a colaborării dintre instructorii germani și armata română s-a desfășurat pe fundalul unor crescânde tensiuni politice interne, ce au culminat în ianuarie 1941. Stingerea lor va solicita conjugarea susținută a eforturilor diplomatice și militare române și germane. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 10 iunie 2004, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**. Concursul nu are talon.

– Cum se numea autorul celor 56 de fotografii sepia conținute în Album de la Dobrugea?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna martie 2004 este:

18 aprilie 1939

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **Drugă Dumitru, din București**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2004.

V.A. PANOV, SLAVOFILUL CĂLĂTOR

ALEKSANDR S. STÍKALIN (Moscova)

După încheierea războaielor napoleoniene, prin Congresul de pace de la Viena, la care Imperiului țarist i s-a recunoscut statutul de putere europeană, s-a pus problema vocației istorice a Rusiei și a poziției ei în rândul celorlalte țări, ceea ce a generat aprige dispute între occidentalisti și slavofili. Aceste dezbateri aveau nevoie de argumente istorice concrete, de relații, la fel de concrete, cu celelalte popoare slave.

Mai târziu, odată cu implicarea Rusiei în rezolvarea problemelor europene și cu afirmarea intereselor sale statale, problema slavă a căpătat o nouă greutate. Cunoașterea slavilor de dincolo de granițele Rusiei a devenit nu o modă, ci o necesitate spirituală pentru intelligenția rusă decembristă și post-decembristă (este vorba despre mișcarea nobiliară antițaristă din decembrie 1825).

În prima jumătate a veacului XIX, contactele Rusiei cu slavii din afara granițelor țării au cunoscut o deosebită înflorire. Relatări despre acestea ne-au rămas mai ales grație genului de literatură ce poartă numele însemnări de călătorie. Cititorul era invitat să descopere oameni și spații, în viziunea celui care le străbătuse, tradiția notelor de călătorie fiind introdusă în Rusia de către istoricul N.M. Karamzin, cu *Scrisorile unui călător rus (1791-1795)*. Însemnările de călătorie – importante ca sursă de informații privind situația politică, economia, cultura

țărilor vizitate – vorbesc deopotrivă despre concepțiile călătorului, despre sistemul său de valori și de educație. Așa încât acest tip de scrieri permite reconstituirea relațiilor Rusiei cu Europa.

Un asemenea călător, aparținând cercului slavofililor moscoviți timpurii, a fost V.A. Panov (1819-1849). Aparținea unei vechi familii de nobili de pe Volga, tatăl său fiind ofițer în rezervă. Absolvent al Facultății de Filologie a Universității din Moscova, tânărul a intrat, de la sfârșitul anilor 1830, în cercul slavofililor din Moscova, publicând studii

despre istoria slavilor de sud în revistele de specialitate. În anii 1840 i-a apărut și o broșură, intitulată *Călătorie în ținuturile slavilor apuseni și de sud*, dar comentariile acestui articol se referă la scrisorile lui Panov adresate mamei sale și în care își relata călătoriile în diferite țări. Cartea care i-a reunit epistolele se intitulează *Întâlnire cu Europa. Scrisorile lui V.A. Panov către mama sa, M.A. Panova, din Europa Centrală și de Sud-Est (1841-1843)* și a apărut la Bratislava în 1996. În 1840, V.A. Panov a fost, pentru scurt timp, funcționar de stat, apoi s-a retras cu

familia la moșie, unde curând a murit.

Scrierile lui – ca valoare literară și științifică stând alături de cele ale marilor slavofiți ruși, P.I. Keppin, O.M. Bodeanski, I.I. Sreznovski, A.E. Ghilferding – vădesc interesul autorului pentru „situația acum jalnică, dar promițătoare în viitor” a slavilor austrieci și turci, dar și vițiunea sa asupra lumii slave din afara Rusiei, prin cheia ideii slave. De aceea, spiritul de observație al lui Panov, buna cunoaștere a istoriei și stilul său literar fac din însemnările sale de călătorie un document profund, în parte emoțional, al vremii.

În 1842 V.A. Panov sosește la Praga, unde remarcă procesul de renaștere națională a cehilor. Reforma din Germania deșteptase lumea catolică, trezind-o dintr-un somn ce ar fi condus-o la pierzanie. Boemia, cu tradițiile sale huseite, atrăsese în principal asupra ei reacția catolică. Habsburgii – încă din veacul XVI aprigi partizani ai catolicismului – „în cadrul reprimării revoltei din Boemia” distruseseră monumentele culturii „ce stăteau mărturie fostei independențe și drepturilor religioase și politice ale poporului”.

„Lipsită de forță necesară pentru a se împotrivi împăratului, regelui ei,

Istoricul N.M. Karamzin (1766-1826), autor al unui volum intitulat Scrisorile unui călător rus, apărut postum

și pentru a nu-și pierde posesiunile”, nobilimea cehă cedase. După 1620, anul înfrângerii denumite de sub Muntele Alb, „cehii parcă nici n-ar mai fi existat”. Numai la sate și numai poporul simplu mai vorbea „cehește”. La Praga majoritatea o formau nemții, iar între locuitorii Boemiei limba cehă era considerată o limbă de bucătărie, cu ea se adresau numai slugilor. Oricine vroia să pară instruit se rușina să se exprime în limba

maternă. La sfârșitul veacului XVIII, când filologul I. Dobrovolski a început să studieze limba zonei boemiene, el a crezut că are de-a face cu o limbă moartă, un fel de latină sau greacă veche. Abia spre sfârșitul activității sale a înțeles că „acest trup aproape mort are încă puls și că nu demult acest puls a început să bată sesizabil”. „Între slavii asupriți – scria Panov – au existat oameni care au înțeles că popoarele lor suferă, pentru că spiritul lor este înrobite de străini, că un loc în lume se poate cuceri numai cu o dezvoltare liberă a limbii materne și a caracterului propriu. Or, centrul acestei renașteri nu putea fi decât Boemia, iar al Boemiei – Praga.”

Astăzi – își însemna în notele sale călătorul rus – „cei mai instruiți oameni din Praga vorbesc între ei numai în limba cehă. Ei nu acceptă în limba lor nici un cuvânt străin. Ne-au întrecut și pe noi”.

Sentimentul propriei demnități odată instalat, cehii și-au creat o intelectualitate culturală profund motivată național, reprezentând un posibil model pentru compatrioți. Panov se declara surprins că în această mișcare de înnoire, de emancipare, s-a înscris și populația germană din Boemia. Este vorba despre patriotismul pământean al aristocrației ger-

Cândva, în Cehia „germanizată”, nobilii se adresau numai slugilor în limba cehă; în veacul XIX, ei nu acceptau folosirea vreunui cuvânt străin în cehă

Praga, la mijlocul veacului XIX

mane din Boemia, în frondă față de Viena.

Notele de călătorie ale lui Panov au fixat momentul mișcării naționale cehe în faza ei culturală, fără revendicări politice. „Savanții și literații de pe aici nu sunt defel interesați de politică”, își însemna el.

La Pesta, Panov a încins o polemică aprigă cu I. Kollar, ideologul panslavismului. Acesta vedea pretutindeni un unic trib slav, foarte dezbinat și foarte numeros. Panov a avut și el o replică nu mai puțin emoțională, pe potrivă exaltării lui Kollar. „Avem specificul nostru, literatura noastră; dacă ni se va cere să abdicăm de la naționalitatea noastră specifică, pentru a adopta una comună cu a altor triburi mici, considerate moarte cu 50 de ani în urmă, evident că vom răspunde negativ.”

În notele lui Panov este aspru criticată politica de germanizare dusă de Habsburgii, de-a lungul veacurilor, tot mai preocupați ca Austria să devină centrul tuturor posesiunilor lor. Tânărul autor, de 23 de ani, dovedește bune cunoștințe de istorie și stăpânirea raporturilor interetnice din zonă dunăreană. Călătoria la Praga l-a condus la impresia că dezvoltarea, căile de evoluție ale rușilor și cehilor sunt diferite. Dacă „noi, în dezvoltarea noastră, ne-am îndepărtat de restul Europei, ei s-au apropiat tot mai mult de ea”.

Străbătând la începutul anilor 1840 pământurile slave, Panov s-a convins că popoarele mici sunt conștiente de legătura lor de rudenie cu marea putere rusească și văd în

Țarul Nicolae I, în timpul căruia a călătorit Panov în afara granițelor Rusiei

această înrudire un sprijin în lupta împotriva asimilării. „Gloria Rusiei, integrată în Europa, a condus la conștiința de sine a fraților noștri de același trib... La deșteptarea lor a contribuit mult importanța pe care și-a cucerit-o Rusia în lume, în ultima vreme. Străinii sunt nevoiți să recunoască această importanță”. La Praga el a fost primit „ca un rus”. Iar în această primire a văzut „o dovadă de netăgăduit a disponibilității [cehilor] față de Rusia... Am fost acolo la toți literații și savanții slaviști; mi-au vorbit sincer, cu toții, despre lucrările lor, despre situația lor. M-au dus la reuniunile lor științifice... Chiar și în popor se manifestă dorința de a cunoaște Rusia. La Praga m-au vizitat mici negustori, explicându-mi că «au vrut să vadă un rus și să audă ceva despre Rusia, pe care ei nu o știu deloc»”.

La Berlin au venit în taină să-l asculte studenți slovaci, plecați de la cursurile colegilor săi unguri. „Pretutindeni se bucură de noi, cei de aceeași credință. Și în Hertegovina

apariția mea a adus bucurie în rândul poporului ortodox, pentru că eu purtam nume rusec. El, acest popor, a început să privească mai cu îndrăzneală spre turc, gândind că n-a fost uitat și împăratul Nicolae vrea să afle despre el.” Oamenii credeau tot mai mult că Rusia nu era indiferentă la starea „fraților ei, creștinilor pravoslavni, supuși unei cumplite tiranii”.

Impresii analoage a cules Panov și din Dalmatia. „Nu vă puteți imagina câtă dragoste față de ruși există aici în rândul poporului ortodox. Deși nu primesc nici un ajutor din partea Rusiei, simpla ei existență le dă tăria să-și apere legea”. Dalmatia, focar al înaltei culturi a Renașterii, este descrisă ca rămasă în secolul XVII. La Dubrovnik partenerii de dialog ai lui Panov aparțin unor vechi familii aristocratice. „Și-au pierdut averile, dar și-au păstrat numele și mi-a făcut mare plăcere să-i ascult serile, povestind în timpul unor jocuri de societate, după ce dimineața le citisem numele în cronici din veacurile XII și XIII.”

În Muntenegru, „unde am fost primit ca un frate de sânge, limbă și credință, în timpul unei mese prietenești la prințul Peter Negoș, fiecare toast s-a deschis cu invocarea sănătății țarului rus”. „Este suficient să vezi ortodoxia din afara Rusiei, e suficient să vezi Dalmatia, Muntenegru, pământurile turcești și provinciile dunărene, ca să vezi în toată strălucirea ei măreția și importanța Rusiei”, încheie călătorul rus. Deși „Rusia i-a jertfit adesea în favoarea politicii euro-

pene, ei niciodată n-au trădat Rusia“.

Impresiile balcanice ale lui Panov și-au găsit materialitate în gândurile sale despre consecințele stăpânirii turcești asupra slavilor. La Belgrad el n-a văzut diferențe de vestimentație între sârbi și turci. „Pentru situația Belgradului și Serbiei este elocventă această primă impresie a hainelor; ea vorbește despre ce se întâmplă acolo.“ Și aspectul exterior al orașului – afirmă Panov – are trăsături turcești: „străzi murdare, case mici, tejghele în aer liber, la care vând negustori stând direct pe podețe“.

Destul de lucid în a aprecia posibilitățile Rusiei la acea dată, Panov nu-și făcea iluzii în ce privește misiunea ei în lumea slavă: „nu a sosit încă vremea aceea când moscoviții să se gândească cu adevărat la frații lor și să vrea să-i elibereze“. Ca marea majoritate a slavofililor din anii '40 ai secolului XIX, Panov pune accentul pe apropierea numai a culturilor slave: „Cunosc la noi oameni de știință care vorbesc chiar despre o unire politică a tuturor slavilor, ceea ce ar fi pierzanie pentru ei.“

Dacă primele generații de ideologi ai mișcării slave vedeau în Rusia, în anii '20-'30 ai secolului XIX,

un sprijin în aspirațiile lor naționale, a venit și dezamăgirea. Momentul polonez din 1831 (înăbușirea mișcării naționale de către țar) nu putea să se repercuteze decât negativ asupra prestigiului Rusiei; la fel, imaginea marelui și slăvitului imperiu slav a avut de suferit de pe urma rolului țarismului în timpul „primăverii popoarelor“ din 1848.

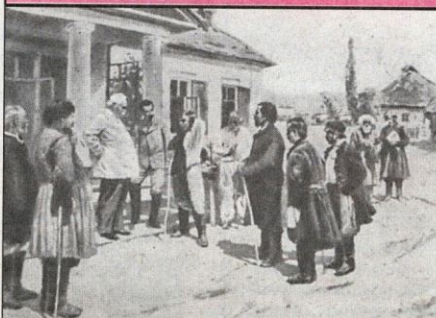
Nici mărturiile personale ale slăvilor de dincolo de granițele Rusiei, sosiți în Rusia în călătorie, nu au contribuit la păstrarea iluziilor. „Extra-gând din cărți, în acei ani bine-cuvântați – nota publicistul ceh K. Havlicek-Borovski – diferite informații despre limbile, realizările și obiceiurile triburilor slave, am hotărât ferm să fac înconjurul acestor pă-mânturi și să cunosc pe frații mei slavi, în țările lor. Am fost

în Polonia și nu mi-a plăcut... după Anul Nou, în condițiile unor geruri aspre, am ajuns la Moscova cu trăsura, încălzit doar de căldura reciprocă a inimii slave. Acolo înghețurile rusești și alte aspecte au sufocat în mine ultimele licăriri de dragoste panslavă; m-am întors la Praga ceh, de fapt un înverșunat ceh, ba chiar cu un resentiment secret împotriva numelui de slav care acum, mie, cel care cunoaște bine Rusia și Polonia, îmi trezește ironia“.

Sistemul politic înapoiat al Rusiei țariste a fost foarte bine revelat de înfrângerea din Războiul Crimeii. Curând după acest eșec, Alexandru II, primind un prinț muntengrean, i-a dăruit o blană. Poetul Feodor Tiutcev a luat în râs gestul, afirmând că „Rusia nici nu poate oferi altceva slavilor din Balcani“.

Istoria a dovedit că pe măsura emancipării lor, slavii din afara Rusiei au înclinat tot mai mult spre Apus, spre forme de viață progresiste. Avea dreptate savantul A.N. Pînin (1833-1904), cercetător al literaturii și folclorului rus, când scria că Rusia poate deveni exemplu pentru alte popoare slave doar atunci când va lucra asupra-și, în „interior“, asupra „condițiilor sale de viață“. ■

Rusia nu va putea niciodată face ceva pentru ceilalți slavi, spune Panov, atâta vreme cât nu modifică situația sa internă

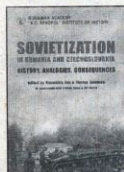

Scenă de viață cotidiană rusească: o chestiune litigioasă dintre boieri și mușci se va rezolva pașnic

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Corneliu Mihail Lungu, Ioana Alexandra Negreanu – ROMANIA ÎN JOUL MARILOR PUTERI. 1939-1940. EDIȚIA A II-A** (cu o introducere de Dinu C. Giurescu)
Editura Curtea Veche, București, 2003, 559 pp.

● **SOVIETIZATION IN ROMANIA AND CZECHOSLOVAKIA. HISTORY, ANALOGIES, CONSEQUENCES** (edited by Alexandru Zub, Flavius Solomon in cooperation with Oldrich Tuma, Jiri Jindra)
Editura Potirom, Iași, 2003, 231 pp.

● **Radu Ciuceanu – MIS-CAREA NAȚIONALĂ DE REZISTENȚĂ DIN OLTEA. VOL. I 1947-1949**
Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2001, 498 pp.

● **TRAGEDII ȘI SUFERINTE NEȘTUTE. PRIZONIERI DE RĂZBOI ȘI INTERNAȚI CIVILI ÎN ROMANIA 1917-1919. DOCUMENTE ELVEȚIENE** (ediție și cuvânt înainte de Andrei Șiperco)
Editura Oscar Print, București, 2003, 314 pp.

● **Pierre Grimal – SECOLUL LUI AUGUSTUS** (traducere, note și prefață de: Florica Mihut)
Editura Corint, București, 2002, 135 pp.

● **ALEXANDRU MIRONESCU. CENTENARUL NAȘTERII 1903-2003** (mărturii despre gânditor și operă adunate și publicate de Ileana Mironescu Sandu)
Editura Enciclopedică, București, 2003, 291 pp.

● **Sabina Ispas – CULTURĂ ORALĂ ȘI INFORMATIE TRANSCULTURALĂ**
Editura Academiei Române, București, 2003, 219 pp.

● **DR. PETRU GROZA ÎN ISTORIE. MĂRTURII ȘI DOCUMENTE** (coordonator Ioachim Lazăr)
Editura «Destin», Deva, 2002, 252 pp.

● **Dr. Carmen Atanasiu – PROBLEMA SUVERANITĂȚII ROMÂNIEI LA DUNĂRE ȘI „NAVIGAȚIA FLUVIALĂ ROMÂNĂ” (1919-1945)**
București, 2003, 319 pp.

● **Petre Bardașu – STUDII DE ISTORIE** (ediție îngrijită de: Aneta Bardașu, Dumitru Lazăr; prefață Horia Nestorescu-Bălcești)
Editura Conphys, Râmnicu Vâlcea, 2002, 175 pp.

● **Adelin Guyot, Patrick Restellini – ARTA NAZISTĂ. O ARTĂ DE PROPAGANDĂ** (cu o prefață de Léon Poliakov; traducere: Cristina Jinga)
Editura Corint, București, 2002, 244 pp.

● **Michael Lynch – CHINA: DE LA IMPERIU LA REPUBLICA POPULARĂ. 1900-1949** (traducere de Simona Ceaușu)
Editura BIC ALL, București, 2004, 196 pp.

FLORAR

6

1913. România și Bulgaria convin, prin prevederile protocolului de la Petersburg, o rectificare teritorială, prin care Silistra urmează să intre în granițele regatului român. Al doilea război balcanic stopează punerea în aplicare a acestui protocol, dar, ca o consecință a lui, România își sporește prestigiul, datorită posturii de garant al echilibrului de putere din Balcani.

17

1838. La patul lui Talleyrand, muribund, sosește regele Ludovic-Filip, cu sora lui, prințesa Adelaida, ca să-și ia rămas bun. Cu calm, deși se exprima cu dificultate, bătrânul de 84 de ani izbutește să adreseze suveranului un compliment rafinat, demn de un vechi curtean. Înainte de a muri, cedează insistențelor nepoatei sale, ducesa

Dino, și se reconciliază cu Biserica Catolică: primește chiar din partea Papei de la Roma „iertarea păcatelor“, ceea ce, în ochii credincioșilor, urmează să salveze mult-păcătosul său suflot din ghearele diavolului. „Toată viața lui prințul Talleyrand l-a înșelat pe Dumnezeu; în pragul morții l-a înșelat deodată și cu multă dibăcie și pe Satana“, caracterizează un contemporan neașteptata și ciudata „împăcare“ cu Papa a cinicului fost episcop, cândva excomunicat de Biserică. În testamentul politic, scris cu câteva zile înainte de moarte, preciza: „Nu-mi reproșez deloc că am slujit toate regimurile, de la Directorat și până în clipa în care scriu aceste rânduri, deoarece m-am fixat la gândul de a sluji Franța, care tot Franța rămâne, în orice situație s-ar găsi“.

19

1708. Un prim act de legislație a muncii emis de țarul Petru I al Rusiei abordează problema lungimii zilei de muncă, a amenzilor și a pedepselor pentru lucrătorii de la Amiralitate: „Meșterii și calfele și dulgherii să vină la muncă, la treburile lor... la ora 5 din noapte și să lucreze 11 ore, iar între prima oră și cea de-a zecea oră de lucru să se odihnească cel mult o oră, iar de la prima oră să lucreze până la ora 7 și cum bate de ora 7 să se odihnească, o jumătate de oră, fără să plece acasă, iar de la 7 și jumătate să lucreze până la lovitura de tun de seară din fortăreață.“ Pentru o oră nelucrată se oprea salariul pe o zi, iar pentru o absență nemotivată de o zi se tăia salariul pe o săptămână. Dacă supraveghetorul (fiskalul) raporta despre absențe, acestuia i se repartiza un sfert din suma proprită.

24

1588. Uriașa flotă spaniolă a lui Filip II, Invincibila Armada, aflată sub comanda ducelui de Medina Sidonia, un ignorant în ale mării, părăsește țărmul Spaniei îndreptându-se spre Anglia. Ajunsă în luna iulie în Canalul Mânecii și având de întâmpinat o rezistență formidabilă din partea flotei engleze a amiralului Howard și a lui Francis Drake, Armada a fost distrusă. Furtunile au scufundat jumătate din flota învinsă. „Dumnezeu a suflat asupra lor și i-a împrăștiat“ – a fost părerea englezilor din epocă. Anglia se impune ca putere maritimă absolută.

24

1819. În Palatul Kensington din Londra se naște viitoarea regină Victoria. Este singurul copil al lui Eduard, duce de Kent, al patrulea fiu al regelui George III. Ea accede la tron după moartea unchiului, William IV, la 20 iunie 1837. Energică și autoritară, devine așadar regină la 18 ani, urmând unor suverani mediocri, care discredita-seră instituția monarhică. Lordul Melbourne, care deține funcția de prim-ministru, o va instrui în tot ce înseamnă educație politică și sarcini de monarh.

HOVER INSTITUTION
ON WAR, REVOLUTION AND PEACE
STANFORD UNIVERSITY

Continuăm prezentarea începută în numărul trecut a mărturiei scrise lăsate de Adriana Georgescu, membră a P.N.L. și colaboratoare apropiată a generalului Rădescu, primul ministru demis de comuniști la sfârșitul lunii februarie 1945. Textul se află la Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace și ne-a fost pus la dispoziție, prin amabilitatea doamnei ELENA DANIELSON, directoarea Bibliotecii și a Arhivelor instituției menționate, de colaboratoarea noastră LAURA COSOVANU.

MĂRTURIA ADRIANEI GEORGESCU COSMOVICI

Dintre multele abuzuri comise de către autoritățile comuniste în timpul procesului nostru, mă voi mărgini să menționez doar acestea:

Cu o oră înainte de începerea procesului, anchetatorul Nicolski, din cadrul poliției secrete, m-a chemat în biroul directorului închisorii. Zbierând înjurături la adresa mea, m-a avertizat: „Să faci bine să-ți ții gura!”

Peste încă o oră, a început procesul și i-am cerut președintelui completului – un general din trupele de grăniceri – să includă în stenograma primei ședințe declarația mea depre amenințarea anchetatorului Nicolski. Președintele a spus: „Sunteți avocată. De ce nu ați replicat că, deoarece vă aflați sub jurisdicția Curții Marțiale, anchetatorii Ministerului de Interne și cei ai poliției secrete nu mai au dreptul să se ocupe de cazul dumneavoastră?” (Pentru aceste remarci, președintele – al cărui nume nu mi-l amintesc – a fost curând demis).

După acest incident, am primit la Curtea Marțială vizita aceluiași anchetatori ai poliției secrete. Când mi s-a cerut să îi urmăresc sediul poliției secrete, am refuzat să ne supunem, invocând afirmația făcută la proces de președinte. Au revenit peste o oră, însoțiți de procurorul militar Iorgu Popescu. Acesta arăta și mai palid decât unele dintre noi. Am fost luate cu forța, sub amenințarea automatelor, la sediul poliției secrete și acolo obligate să semnăm declarații gata scrise, prin care lăudam „bunul tratament” la care fuseserăm supuse în timpul anchetei. Două zile mai târziu am fost readuse la închisoarea militară și procesul în care eram acuzate de terorism a fost reluat.

După ce am fost condamnate, am fost trimise la închisoarea Văcărești. Acolo am fost închisă alături de deținuți de drept comun (mult mai bine tratate ca mine), într-o celulă supra-

vegheată și neaerisită, cu trei nivele de paturi care colcăiau de viețăți. Hrana consta dintr-o gamelă de supă și 200 grame de pâine.

Deși eram deja bolnavă la sosirea în închisoare, a trecut o lună până când am fost primită în spitalul închisorii. O rană deschisă pe umăr – rezultatul bătăilor încasate la poliția secretă – ajunsese într-o stare avansată de infecție. Acolo, în spitalul închisorii, am primit vizita doamnei Sigourney Thayer, Dumbarton Avenue 2704, Washington, care poate depune mărturie despre starea în care m-a găsit.

Cât privește alte aspecte ale regimului din închisoarea Văcărești, este suficient să spun că celulele erau neîncălzite pe timp de iarnă, lumina nu se stingea niciodată pe timpul nopții, „responsabili” comuniști (gardieni recrutați dintre deținuții de drept comun care fuseseră colegi de pușcărie cu unii conducători comuniști) nu ratau vreo ocazie să ne umilească și insulte pe noi, deținuți politici.

În cele câteva săptămâni pe care le-am petrecut, în august și septembrie 1947 în beciurile de la Ministerul de Interne și cele ale Prefecturii de Poliție, am fost obligată să dorm pe podeaua de ciment, alături de hoațe și prostituate. Zi după zi am fost supusă celor mai chinuitoare anchete și, cum am refuzat să fac declarațiile pe care ei le așteptau de la mine (precum dezvăluirea locurilor unde se aflau unii lideri liberali care se ascuseseră), au încercat să îmi frângă voința mai întâi drogându-mă prin mâncare (pe care am refuzat-o), apoi închizându-mă într-o celulă întunecoasă, fără aer, în care abia puteai să stai drept.

Torturile lor nu și-au atins scopul și am fost eliberată „temporar” în septembrie 1947.

Paris, 25 ianuarie, 1949

Adriana Georgescu Cosmovici ■

Am urmărit în prima parte a acestui articol cariera și acțiunile contra României desfășurate de Racovski, până în preajma zilei de 1 decembrie 1918. Să vedem care a fost evoluția lui în momentele constituirii României reîntregite și imediat după.

CRISTIAN RACOVSKI

STELIAN TĂNASE

România a avut liniște din partea bolșevicilor, preocupați cu probleme interne. Odată cu denunțarea de către Rusia sovietică a tratatului de la Brest-Litovsk, la 13 noiembrie 1918, pericolul a redevenit iminent. La numai două săptămâni de la întoarcerea regelui, reginei și a guvernului la București din refugiul de la Iași, s-a produs o încercare de insurgență, la 13 decembrie 1918. S-a ajuns la incidente grave. Armata, ripostând, a tras în manifestanți. Au fost morți și răniți. Investigațiile au arătat că organizatorii erau comuniști aparținând unor grupuri clandestine. Scopul în prima fază: provocarea de dezordini; în faza a doua: preluarea puterii. Pentru asta fusese înființat un Comitet de Acțiune conectat cu Rusia, „ce avea însărcinarea să acționeze pentru revoluție, cu mijloace violente“. O campanie de răspândire de manifeste (tipărite la Moscova) este declanșată cu câteva zile înainte. Există un plan de ocupare a garilor și poștei, de întrerupere a curentului electric și a apei. Emisari, agitatori veniți din Rusia, se află în spatele pregătirilor. Sunt semnalate de ancheta care a urmat fonduri importante, de aceeași proveniență. Există legături cu C. Racovski, căruia i se trimit rapoarte, i se cer sfaturi, emisari și bani. El face încă figură de lider necontestat al mișcării socialiste din România, autoritatea lui, datorită poziției în anturajul lui Lenin și Troțki, este chiar mai mare decât înainte de 1 mai 1917.

Vladimir Tatlin (1885-1953) a primit în 1919 comanda să realizeze un monument al Internaționalei a III-a. Compoziția finală trebuia să depășească cu o treime înălțimea turnului Eiffel. N-a fost niciodată realizată. Ni s-au păstrat doar cinci fotografii de proastă calitate a celor două machete prezentate în diverse expoziții și care au fost distruse în 1920

Autorii încercării de lovitură din 13 decembrie sunt cei grupați cu un an înainte la Odessa: Racovski, M.Gh. Bujor, Șmil Marcovici, Alter Zalik, I. Dic. Dicescu. Liderul de la București al încercării de rebeliune este Alecu Constantinescu. Se adaugă liderii mișcării socialiste, care operau legal, în circumstanțele create de retragerea ocupantului. În plus, sunt implicați agitatori bolșevici veniți de la est de Nistru. În procesul care are loc (15-26 martie 1919) găsim în boxa acuzațiilor membrii Comitetului Executiv al Partidului Socialist din România, cum se chema din 11 decembrie 1918 fostul P.S.D.R.; printre ei, Ilie Moscovici, Ion Sion, Gaston Boeue (cunoscut și sub numele Șerban Voinea), Gh. Vasilescu-Vasia, David Finkelstein-Fabian, I.C. Frimu, Constantin Popovici, Hugo Steinberg, Gh. Ungvari, Constantin Mănescu, Dumitru Gănescu, Moscu Cohn, care, sub numele Gh. Stoica, va face carieră până în anii '70, Sami Steinberg, Leon Lichtblau (care va plasa, împreună cu Max Goldstein, bomba de la Senat, în decembrie 1920). O parte dintre acuzați nu apar la proces, fiind judecați în contumacie. Ei se refugiază în Rusia, la Budapesta și Viena. Alecu Constantinescu, dovedit că a conspirat pentru răsturnarea prin violență a regimului și de legături vinovate cu Moscova, este condamnat la moarte.

Alții vor primi diferite termene de muncă silnică, cei mai mulți fiind achitați din rațiuni politice.

Bela Kun, ani buni după înfrângerea revoluției bolșevice din Ungaria

Deși tentativa de lovitură din 13 decembrie este blocată, climatul social și politic rămâne tensionat. Grevele se țin lanț. Statul român abia întrețit are mari dificultăți de a-și impune autoritatea și a păstra ordinea. O situație tulbură, pe care bolșevicii vor să o instrumenteze în folosul lor. România nu este singura țintă a tentativelor de revoluție pe tipar bolșevic. Finlanda, Estonia, Letonia, Austria, Germania (de mai multe ori) se văd asaltate de încercări de puci, de proteste masive de stradă, de greve care se pot transforma rapid în insurecții. Este o perioadă „pe muchie de cuțit”, explozivă, care în orice zi poate degenera în război civil.

Între 2 și 6 martie 1919, la Petrograd are loc congresul de constituire a Internaționalii Comuniste (Comintern). *Pravda* publică, la 24 ianuarie, scrisoarea de invitație. Semnau Lenin, Troțki, Racovski etc. Cei trei domină, de altfel, congresul. Nici unul dintre delegați, în număr de 35, nu are mandat din partea partidelor ori mișcărilor socialiste din țările lor. Nici nu există partide

propriu-zis comuniste la acea dată.

Unul dintre rolurile cheie l-a avut Cristian Racovski. El determină înțemeierea Cominternului atât prin discursul său, cât și prin moțiunea propusă congresului, redactată împreună cu Lenin și Troțki. Existau destule rezerve printre cei prezenți. Unii se aflau absolut întâmplător în sală și erau nepregătiți să discute și să voteze propunerea de înființare a Cominternului. Nu aveau nici un fel de reprezentativitate. Moțiunea lui Racovski s-a impus, chestiunea nereprezentativității delegaților a rămas secundară. Internaționala Comunistă a fost astfel înființată. A jucat până în 1943 – când este dizolvată de Stalin – un mare rol în mișcarea comunistă, fiind implicată în toate acțiunile și deciziile. Partidele nu erau decât secții ale Cominternului, iar acesta era o secție a C.C. al P.C.(b). Conducerea care a rezultat în finalul congresului era formată din Lenin, Troțki, Racovski, Buharin, Zinoviev, Platten. Președintele executiv era Grigori Zinoviev. Prima decizie a Cominternului a fost înființarea unui birou sud, în Ucraina, sub conducerea lui Racovski, care prezida și guvernul bolșevic ucrainean. Aici se afla zona cea mai fierbinte a războiului civil. Pentru Lenin, Ucraina era bastionul vestic, poarta spre Occident și Balcani. Fapt care indică și importanța poziției lui Racovski, în anii 1918-1919, în stafful bolșevic.

Contele Karolyi

La 21 martie, la Budapesta este declarată dictatura proletariatului. Comuniștii și socialiștii fac o coaliție, care înlocuiește guvernul contelui Karolyi. Deși nu e prim-ministru, ca șef al comuniștilor, Bela Kun era liderul cel mai puternic. Era fiul unui notar din Transilvania, unde avea toate rețele. Fusese prizonier la ruși, când trecuse la bolșevism. A participat la lovitură din 7 noiembrie. Este instruit la Petrograd pentru operațiuni de subversiune și în tactici de preluare a puterii. Înainte de a fi trimis în Ungaria, se întâlnește și cu Lenin.

Apariția unui regim bolșevic la granița de vest dubla pericolul la care era expus statul român. Armata română – 6 divizii, 5 de infanterie, una de cavalerie – era mobilizată pe Nistru de la Hotin, în Bucovina, până în sud, la Marea Neagră, pentru a păzi granița de est. Racovski nu renunțase la ideea unei străpungeri prin România spre Balcani și nici la cea a unui regim bolșevic la București, cu el în frunte.

Pericolul unei invazii bolșevice era real. Cu instalarea regimului Bela Kun la Budapesta, situația devenea critică. Joncțiunea dintre cele două armate roșii era vitală pentru supraviețuirea lor.

Lenin găsea noua conjunctură favorabilă pentru exportul revoluției. Ungaria însemna deschiderea spre Occident și Balcani, prin Europa Centrală. Brătianu, aflat la Paris, pentru Conferința de pace, atrage atenția asupra pericolului, nu numai pentru România, dar și pentru ceilalți. Bineînțeles, România ar fi fost sacrificată. Dar ar fi avut de suferit întreg Occidentul dacă în centrul Europei regimul bolșevic s-ar fi consolidat. Or, maximum de risc ar fi fost dacă Rusia și Ungaria ar fi reușit joncțiunea militară și politică. România se afla teritorial între cele două „dictaturi ale proletariatului”, expusă de a fi atacată din două direcții. Ceea ce s-a și întâmplat.

Racovski declanșează o ofensivă militară spre est. În manifestul lansat în acele zile de Grupul comunist român de la Odessa, scopul acțiunii e formulat astfel. „Prin înain-

tarea armatei de muncitori și țărani ruși spre granițele Basarabiei, iar pe de altă parte prin neînțelegerea ivită între guvernul muncitoresc al Ungariei și clasa stăpânitoare română, izbucnirea revoluției muncitorilor și țăranilor în România este o chestiune de zile... Armata Sovietelor (Sfaturilor) de muncitori și țărani ruși, care dețin acum puterea în toată Rusia, așteaptă sprijinul muncitorilor și soldaților români aflători aici în războiul pe care această armată l-a început împotriva clicii de ciocoi, bogătași și a tuturor vânduților lor, care stăpânesc acum țara românească. Ea așteaptă cu nerăbdare acest sprijin firesc pentru eliberarea poporului român...”

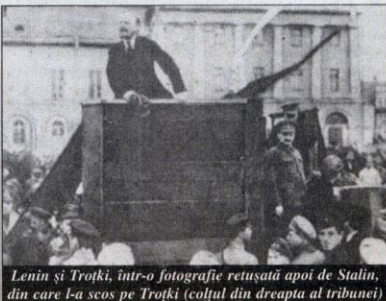
La București, comunistii își fac simțită prezența, acționând ca o coloană a cincea în spatele frontului. Intențiile sunt clare: „Colecțiile comuniste române, întrunindu-se astăzi, 5 aprilie 1919, au votat următoarea rezoluție: salută puterea Sovietelor și se angajează în lupta comună pentru sprijinirea revoluției ruse, care ne va ajuta

în lupta comună pentru desrobirea proletariatului român. Trăiască puterea Sovietelor! Trăiască revoluția rusă! Jos oligarhia română! Trăiască Revoluția Română! Trăiască Revoluția Internațională!”

Bela Kun, de altfel, aborda un stil grandios, trimitea mesaje „proletariatului internațional”, asigurând de victoria sa. Dar realitatea își impunea prioritățile, iar timpul trecea extrem de repede. La Paris, foștii beligeranți trasau harta noii Europe. Kun refuza o misiune de mediere prezidată de generalul britanic Smuts și pornea campania militară în Transilvania, în noaptea de 15/16 aprilie. Contraofensiva românească reușește să dea înapoi armata roșie ungară. Operațiunile armatei române se desfășoară cu succes, avansând rapid spre Tisa și Budapesta. Bela Kun este pe punctul de a renunța și recunoaște reglementările teritoriale, așa cum fuseseră formulate de Conferința de pace de la Paris, atât pentru România, cât și pentru Cehoslovacia. În noiile circumstanțe, devenit nepopular, Bela Kun riscă să piardă puterea. În ajutorul lui

Generalul Smuts (în stânga), la Londra, în 1919

Lenin și Troțki, într-o fotografie retușată apoi de Stalin, din care l-a scos pe Troțki (colțul din dreapta al tribunei)

intervine armata roșie. La 1 mai 1919, C. Racovski, „președintele Sovietului de comisari ai poporului al Ucrainei”, trimite Ministerului de Externe de la București un ultimatum, în care cere evacuarea Bucovinei (aflată, conform lui Racovski, „sub jugul moșierilor români și al dinastiei de Hohenzollern”, „pradă nesățioasei oligarhii militare și civile române”) în 48 de ore. Motivul este formulat explicit în document: „Clasa muncitoare din Ucraina nu poate să permită ca între Ungaria sovietică și Ucraina sovietică să rămână Bucovina în sclavie.” În aceeași zi, alt ultimatum – de data asta semnat împreună de G.V. Cicerin, ministrul de Externe al Rusiei sovietice, și C. Racovski, somează guvernul Brătianu să evacueze Basarabia.

Este format un guvern provizoriu al Basarabiei, la Odessa, iar la 11 mai, armata roșie începe operațiunile pe

Nistru, atunci granița cu România. La 13 mai, Lenin îl anunța pe Bela Kun printr-o telegramă că trupele ucrainene „i-au învins pe români și au trecut Nistrul”. Cei doi lideri sunt în permanent contact, schimburile de mesaje sunt aproape zilnice. Împreună iau decizia unui atac militar concertat pe cele două fronturi, împotriva României. Atacată la est și la vest de forțe puternice, armata română se oprește pe Tisa.

Situația pe Nistru ar fi fost și mai gravă pentru România dacă Racovski nu ar fi fost confruntat cu o situație extrem de critică. Disensiunile interne, luptele din sudul Rusiei cu trupele generalului alb Denikin îl obligă să oprească înaintarea spre vest. Când armata ungară eșuează, Kun se plânge direct lui Lenin de Racovski, găsit vinovat că nu i-a venit în ajutor.

România a trecut printr-o situație extremă. Existența statului român era grav periclitată, în același grad ca în primăvara lui 1917 sau iarna anului 1918. Situația era complicată de agitația întreținută de grupurile comuniste de la Odessa, Moscova, Harkov, în Rusia, la Budapesta. În România, principalele focare le găsim la București, la Oradea, Timișoara, Cluj, Iași, Chișinău, Constanța, Siliștră. Agenți bolșevici, activiști Comintern, revoluționari profesioniști, emisari care aduc fonduri străbat țara venind din Rusia și Ungaria. România devine un loc central al subversiunii organizate de Moscova. Armata este una dintre țintele directe ale propagandei bolșevice. Sunt instigate sindicatele și muncitorii la diferite forme de protest, de la grevă la insurecție. Țăranii sunt îndemnați să se răscoale. Grupurile comuniste clandestine apar unele după altele și se

În spiritul internaționalismului proletar, numeroși muncitori români s-au înrolat în batalioane care au luptat alături de proletariatul din Ungaria, pentru apărarea cuceririlor revoluției proletare din 1919

organizează în vederea unei acțiuni decisive. Clienții lor sunt mai ales foști prizonieri, veniți din Rusia. Într-un manifest lansat la Oradea, la 29 martie 1919, se spunea: „Bucurați-vă noroadelor care locuiți această țară fericită, tremurați trântorilor care ați jefuit atâta amar de vreme muncitorimea și țărănimea din ea... Deșteptați-vă, voi, robi ai pământului, fabricilor, deșteptați-vă, căci mântuirea voastră a venit!... Sus inima frate român!... Strigați cu toții din fundalul [sic!] rărunchilor: Trăiască dictatura proletariatului! Trăiască Republica Ungară a Sfaturilor de Muncitori și Țărani!” Un grup comunist român din Budapesta se adresa soldaților: „Tovarășe soldat! Acum tu ești trimis aici, în Ardeal, unde poporul, prin revoluție, a câștigat tot ce ție-ți lipsește, deci locul tău nu este aici, la noi, ca să ne aduci lanțurile

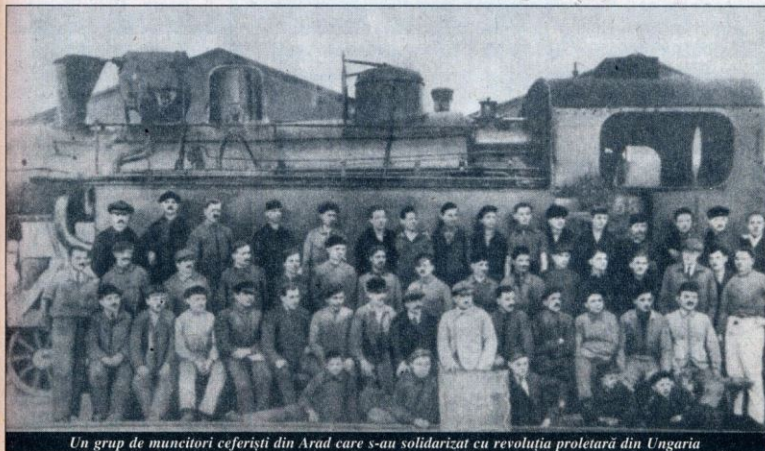
tale, care pe tine te apasă. Nu! Locul tău este acasă la tine, unde prin revoluție să pui stăpânire peste tot... Spune-ți odată cuvântul tău sănătos, chiar cu arma ce stăpânirea ta vitregă ți-a dat-o!... Trăiască stăpânirea muncitorească! Trăiască socialismul internațional!”

Rapoartele Ministerului de Interne, ale Siguranței Generale indică o febrilă activitate de agitație, propagandă și subversivitate, în tot acest interval, primăvară-vară 1919. Au loc în Basarabia, de exemplu, repetate încercări de insurgență, montate de militari ai armatei roșii, deghizați în civili. Febrilitatea și așteptările legate de revoluțiile din Rusia și Ungaria se văd și în activitatea P.S.R., care la sfârșitul lunii mai ține conferința organizațiilor sale.

Odată semnată pacea, guvernele de la Moscova și Buda-

pesta o resping. „Jos Tratatul de la Versailles!” – este politica dusă de Comintern. Se viza dispariția României, așa cum rezultase din acel tratat. Se considera România un stat imperialist, care își anexase teritorii ce nu îi aparțin. Comuniștii trebuia să lupte pentru desprinderea acestor provincii, Transilvania, Basarabia, Bucovina. Regăsim această perspectivă în toate documentele comuniștilor români.

Nereușind să rezolve problemele cu care se confrunta, regimul bolșevic al lui Bela Kun intră în criză. Popularitatea regimului scade rapid și singura soluție pentru a supraviețui este o acțiune externă. La 20 iulie 1919, armata ungară atacă pe Tisa. La 25 iulie, armata română trece la contra-atac. La 27 iulie, armata ungară este pe vechile alinamente, la vest de Tisa. Bela Kun cere ajutorul Moscovei. Situația de pe front din sudul

Un grup de muncitori ceferiști din Arad care s-au solidarizat cu revoluția proletară din Ungaria

Rusiei și Ucraina, unde armata roșie era în dificultate, face imposibilă o intervenție. Armata română trece pe malul vestic al Tisei și se apropie de Budapesta. În seara de 1 august, liderii bolșevici maghiari părăsesc într-un tren orașul. Armata română intră la 3 august în Budapesta și a doua zi ocupă orașul. Ocupația va dura până în noiembrie.

După o ședere de circa un an la Viena, ascunși într-un spital, liderii celor 133 de zile de regim bolșevic ungar ajung la Moscova. Victoria combinată Racovski/Kun ar fi echivalat cu dispariția statului român.

Bela Kun îl acuză vehement pe Racovski că e vinovat de prăbușirea guvernului său, de avortarea tentativei de revoluție proletară la Budapesta. Dușmănia dintre cei doi e notorie. Amândoi au legături strânse cu România și văd perspectiva de a se instala dictatura proletariatului la București ca imediat posibilă. Bela Kun se vedea, ca și Racovski, dictatorul întregii regiuni.

Rolul lui Racovski, ca membru al conducerii Comintern, se estompează din vara anului 1919. Întors la Moscova, el este acaparat de războiul civil. Devine comisar al armatei roșii, alăturându-se lui Troțki. Rolul său nefast față de România rămâne însă la fel de activ. La 31 martie 1921, Curtea Marțială a Corpului 3 de Armată, cu sediul la București, îl condamnă la moarte, în contumacie. Ca efect al luptelor pentru putere de la Kremlin, odată cu agonია lui Lenin, Racovski își pierde o parte din influență. Ca

secundant al lui Troțki, este marginalizat între liderii bolșevici, pe măsură ce steaua acestuia apune. Principalul reproș al rivalilor a fost căderea guvernului Bela Kun.

În 1922, Racovski participă la Conferința economică internațională de la Genova, ca adjunct al lui Cicerin. În 1923 este numit ambasador la Londra. Din 1925 până în 1927 ocupă aceeași funcție la Paris. În toamna lui 1927 este revocat.

In același an este exclus din C.C. al P.C.U.S. și exilat la Astrahan, unde, într-un hotel plin de păduchi, îl vizitează Panait Istrati, care auzise că suferea de malarie. Devine apoi unul dintre liderii opoziției anti-staliniste și scrie multe cărți. În 1928, de pildă, *Bolile profesionale ale puterii în U.R.S.S.*. Apoi, un volum despre Saint Simon, evocări ale liderilor cunoscuți personal de el: Engels, Lenin, Roza Luxemburg, Jules Guesde, Jean Jaurès, Kautski, Liebnicht, Troțki, o istorie a revoltei bolșevice din Ucraina etc.

La Saratov, unde este mutat de la Astrahan, îl găsește ziaristul american Louis Fischer, care va nota: „Oamenii îl salutau deferenți, pentru că acest criminal politic era cel mai cunoscut și respectat locuitor.” Între 1929 și 1934 locuiește la Barnaul, în frigul Siberiei. Este și mai izolat. Este anchetat și percheziționat frecvent pentru că Stalin e cu ochii pe el. După alți foști camarazi, Radek, Kamenev, Zinoviev, care își recunosc „greșelile” în *Pravda* și își declară atașa-

mentul față de politica „tătu-cului”, o face și Racovski. Ultimul. În februarie 1934. Atunci se poate întoarce la Moscova. Devine chiar ministru adjunct, la Sănătate. Se întâlnește cu Gherea, care trăia la Moscova din 1932, și cu Pătrășcanu, reprezentantul P.C.R. în Comintern.

Dar Stalin nu poate tolera vechea gardă. În 1934 este asasinat Kirov. Kamenev și Zinoviev sunt implicați în asasinat – conform scenariului fabricat la Kremlin – și demascați. Cercul se strânge în jurul lui Racovski. Chiar în timpul procesului celor doi, el se dezice din nou de trecut și cere ca ei să fie pedepsiți. Dar în ianuarie 1937 este arestat și el și anchetat la Lubianka. Bătut și torturat, recunoaște falsuri: a făcut spionaj contra U.R.S.S., contra lui Stalin. Dar nu numai contra lui. Îi stau alături nume mari: Buharin, Rikov, Iagoda (fostul șef al NKVD).

În martie 1938 începe și procesul lui Racovski. Apare îmbătrânit, cu o barbă imensă. Recunoaște toate acuzațiile. Vișinski cere pedeapsa cu moartea pentru ceilalți trei, iar pentru Racovski, 25 de ani temniță.

Verdictul? 20 de ani. De fapt, detenție pe viață, pentru că inculpatul are deja 65 de ani. Pe 22 iunie 1941, Germania atacă U.R.S.S. Stalin decide ca supraviețuitorii proceselor politice să fie uciși. La 11 septembrie, Racovski este executat, la închisoarea Oriol. Rupt în bucăți, trupul îi este aruncat în pădurea din apropiere. ■

Avanpremieră editorială

IANUARIE 1918. SFÂRȘIT DE GUVERNARE LA IAȘI

GH. GH. MĂRZESCU

Urmărim, în acest al treilea episod al însemnărilor inedite ale ministrului Agriculturii și Domeniilor (Magazin istoric, nr. 3, 4/2004), ultimele zile ale cabinetului I.I.C. Brătianu, constituit la 11 decembrie 1916. (Datele sunt pe stil vechi.)

Sub presiunea evenimentelor declanșate de acapararea puterii de către bolșevici (25 octombrie 1917) și încheierea de către aceștia a armistițiului de la Brest-Litovsk (22 noiem-

Memorialistul, în tinerețe, împreună cu tatăl său

brie 1917), România s-a găsit izolată între două lumi ostile: trupele Puterilor Centrale și cele bolșevice.

I.I.C. Brătianu a hotărât să predea guvernarea și la 26 ianuarie 1918 a prezentat demisia cabinetului. La 29 ianuarie, generalul Alexandru Averescu anunța noua formațiune guvernamentală.

Textul integral al jurnalului va apărea la Editura Curtea Veche din București.

● Propuneri de schimbări venite de la inamic ● Situația militară a României, pe zi ce trece, tot mai rea ● Cele trei soluții ale lui I.I.C. Brătianu ● „Ziua de astăzi îngroapă partidele istorice“

1918

22 ianuarie. La 11½ Consiliu la Brătianu.

Venim mai devreme. Vorbesc cu Brătianu asupra situației, arătându-i punctul meu de vedere.

În chestia vizitei lui Ritter von Randa [delegat al comandantului austro-ungar], îmi spune că nu l-a văzut încă, deoarece în urma sosirii sale așeasă, a pretextat că e răcit și că vrea să se odihnească. Totuși

lumea spune că a văzut pe Barbu Știrbei și pe V.G. Moțun. Prezan spune că nu e mulțumit de convorbirea cu el, dar că în chestia militară, frică la dânsul, dar frică și la noi. Nu pare belicos.

Comunic lui Brătianu conversația avută cu Mavrocordat, din care rezultă că Randa ar fi venit în chestia locurilor din Bucovina, pentru a ne retrage pe pozițiile de pe frontiera Moldovei, să evacuăm

teritoriul ocupat de ruși în Bucovina și să le cedăm materialul și munițiile ce s-ar găsi pe acel teritoriu. Ar fi gata să trateze și asupra altor chestiuni, cum ar fi să cedăm Dobrogea bulgarilor și să ne mulțumim cu Basarabia care ne dă acces la mare, înființând un port nou.

23 ianuarie. La ora 11½ la Consiliu. Brătianu comunică telegrama generalului Lupescu de la Focșani, prin care ne anunță că colonelul Hell, șeful

de stat major al lui Mackensen, le-a citit cu atitudine trufașă o declarațiune scrisă...

În termeni pe cât de clari, pe atât de obraznici, această declarațiune echivalează cu un ultimatum. Brătianu părea liniștit, ca omul care a luat o hotărâre. Take Ionescu, prăpădit și roșu, susținând în cursul vorbirii plecarea comisiunilor militare străine.

Chestia e: Regele vrea să plece?

Vorbeam cu Titulescu într-un vestibul. Brătianu trece pe lângă el și i spune: „N-ai ieșit ceea ce credeam eu că ai să ieși. Ești puțințos și om de partid.”

Titulescu n-a răspuns nimic, crezând că face aluzie la atitudinea lui în chestia avansărilor în magistratură.

24 ianuarie. Cea mai tristă aniversare a Unirii Principatelor.

La 11½ Consiliu de Miniștri la Brătianu la care participă și generalul Lupescu, reînțors de la Focșani. Generalul Lupescu raportează impresiile comunicate și prin telegrama citită ieri de Brătianu. Ne citește o ultimă declarație a nemților, prin care ne dă termen de 4 zile, începătoare de astăzi, pentru a trimite din partea Guvernului reprezentanți care să trateze asupra păcii. Din alte declarațiuni și scrisori rezultă că și Puterile Centrale vor trimite alți reprezentanți asupra chestiunilor politice.

După ce se retrage Lupescu, Brătianu mai comunică:

1) Că Benderul a fost ocupat de bolșevici.

2) Că Runcerul [Rumcerod, Comitetul Executiv Reunit al Sovietelor Frontului Român, Flotei din Marea Neagră și

Regiunii Odessa] de la Odessa cere, prin reprezentanții Italiei, explicațiuni asupra ocupației Basarabiei și o înțelegere asupra tratamentului supușilor români din Odessa.

Se angajează discuție mare asupra atitudinii noastre.

Take Ionescu susține politica rezistenței, alături de Aliați, până la sfârșit, cu fuga [în străinătate] Regelui și Guvernului.

Brătianu arată că sunt trei soluțiuni:

1) Soluțiunea rezistenței, cu fuga Regelui și a Guvernului; o combate pentru că nu există rezistență posibilă, pentru că nu se vede posibilitatea de a mai readuce pe Rege odată plecat.

Declară că el, în situațiunea actuală, nu fuge pentru că conștiința nu-i permite să dea ordin armatei să lupte, iar el să se retragă. Dacă Take Ionescu și conservatorii cred aceasta posibil, să ia răspunderea, constituind Guvernul. El nu va

intra în asemenea guvern, dar nu îi va face nici o dificultate.

2) Soluțiunea păcii imediate, pe care nu o poate face nici unul din membrii actuali, și în asemenea caz trebuie să se înjghebe Guvernul ce se va putea.

3) Soluțiunea temporizării, câștigării de timp, prin angajarea de tratative cu scop de a demasca intențiunile germane și cu consimțământul Aliaiților, ceea ce ar putea face actualul Guvern, profitând de situația din Austria și Germania.

Brătianu declară că nu va sfătui niciodată pe Rege să semneze o pace care jertfește dinastia, Dobrogea sau una din condițiunile vitale ale României.

În cazul când o asemenea pace nu s-ar putea încheia, trebuie să facem toate eforturile pentru a rezista, retrăgându-ne cu armata unde se va putea, dând un ordin nou de luptă armatei.

26 ianuarie. Dimineată, la 10½, Consiliu de Miniștri la Palatul Regelui. În str. Lăpușneanu, participă toți miniștrii, chiar Costinescu și președintele Corpurilor Legiuitoare. Regele e însoțit de Principele Carol.

Brătianu comunică, în puține cuvinte, criza, repetând argumentele cunoscute și relatate în notele mele asupra Consiliului de ieri.

Take Ionescu arată motivele pentru care nu poate urma politica care nu exclude posibilitatea păcii și se pronunță pentru politica de rezistență cu „fuga” Regelui și a guvernului.

(Continuare în p. 77)

Regele Ferdinand
și primul ministru I.I.C. Brătianu

Microarhiva Magazin istoric

*Doale Dui
Manate Ra
București
România*

(Deutschland!)

*D-5300 Bonn 2
Konstantinstr. 78a*

martie 1990

Dragă Kadner,

*scuzele mele (și deja telefonat
f.)*

PETRU DUMITRIU ȘI „CRONICA DE FAMILIE“

MANASE RADNEV

„În hârtii de vânzare și cumpărare de moșii din vremea principelui Constantin Brâncoveanu se ivește întâia oară neamul unor Cozieni, numiți așa nu după Cozia de sub munte, unde e mănăstirea de pe malul Oltului, ci după o Cozie din ținutul dealurilor dintre București și Târgoviște... Printre numele lor zgâriate cu litere colțuroase, se scriu în multe documente: Șerban Cozianu serdar, Alexandru Cozianu logofăt, Lascarache Cozianu iarăși logofăt; încă de tineri copiii lor erau mumbașiri [slujbași – M.R.] domnești; unul s-a călugărit și a fost episcopul Neofit al Râmnicului-Noul Severin; fetele Cozienilor au fost măritate după nepoții lui Vodă, după feciorii lui Villară, după frații mai mici din neamul Pârșcovenilor și al Văcăreștilor, iar pe vremea principelui Suțu, Cozienii erau veri de-al doilea și de-al treilea cu Grădiștenii, Grecenii și Floreștii.“

Așa începe *Cronica de familie*, cartea în trei volume, apărută în 1956, considerată atunci, ca și astăzi, una dintre cele mai importante creații epice românești. Stilul balzacian al narațiunii, portretizarea minuțioasă a personajelor, înlănțuirea captivantă a întâmplărilor, dramatismul destinului cuprinse în cele 24 de episoade („părți” – cum le numește autorul) ale cărții fac din acest roman un material ideal pentru un serial de televiziune. Să ne amintim doar

de serialul francez *Marile familii*, construit pe baza romanului omonim al lui Maurice Druon, și de succesul lui internațional, inclusiv în România. Opu masiv al lui Petru Dumitriu nu este cu nimic inferior lucrării academicianului francez.

Iată ce m-a determinat, la începutul anului 1990, în calitatea mea de realizator la TVR și cunoscându-l personal pe marele scriitor român, să-i propun ecranizarea operei sale. Din lipsă de

fonduri și, aș spune, și de interes, proiectul nu s-a finalizat. În schimb, mi-au rămas câteva scrisori în care Petru Dumitriu, acceptând cu plăcere propunerea mea, îmi oferă nu numai indicații tehnice, regizorale, ci expune și modul cum vede astăzi personajele plâsmuite cu atâtea decenii în urmă. Sunt măturii relevante deopotrivă pentru istoria literară, cât și pentru realizatorii care, în viitor, vor avea, să sperăm, mijloacele materiale necesare, precum și inteligența și fantezia să aducă pe micul ecran celebrul roman al scriitorului, decedat, din păcate, în anul 2002.

Bonn, 11 aprilie 1990

Dragă Radhev,

...De acord să întreprinzi o mare serie televizată „Cronica de familie”: îți urez noroc și succes. Câteva reflexiuni preliminare:

1. Precum bine spui, e un material ce se pretează admirabil la tratamentul TV. Ceea ce înseamnă că nu trebuie să existe nici text (craie-nice voce „off”, tipar), nici dialog de alt autor. Cu puțină îndemânare și inteligență din partea regizorului, treaba e realizabilă și va face cinste regizorului, căci va fi probabil prima oară când prelucrarea TV nu va fi călcat în picioare originalul... Eu vă voi mai furniza opere utilizabile pe micul ecran – trăim în 1990!

2. Taieturi, salturi peste părți din acțiune vor fi bineînțeles inevitabile – de acord.

3. Suprimarea de personaje neimportante, de asemenea, OK.

4. Eu nu mă pot obliga să fac munca asta eu însumi, dar te poți adresa lui Geo Șerban (mi-ar face mare plăcere să știu că el e însărcinat cu redactarea cel puțin a unui material brut – selecțiune de text și dialoguri – pe care regizorul să-l transforme în scenariu). Nu știu cât de ocupat cu propria operă este D.R. Popescu, dar el ar fi soluția ideală, datorită unei anumite afinități literare. I-aș fi foarte recunoscător dacă ar

accepta, din prietenie pentru mine și opera mea, să se ocupe de „Cronică”.

5. Importantism! „Cronica” apărută în parte („Bijuterii de familie”) pe vremea lui Stalin și, la noi, a lui Moraru, o temporală, trebuie salvată de umbrele luptei de clasă și ale altor bazaconii ucigăse și ucigătoare. Și anume, trebuie văzută și recreată cinematografic, respectiv la modul TV, în stilul unei fresce luxoase, dramatice, pe locuri tragice, uneori chiar comice, cu decoruri, exterioare și interioare (Casa Scriitorilor, Mogoșoaia!), cos-

tumă de epocă – și cu fețe, pentru Dumnezeu, nu balcanice, nu țărănoase, ci latine, italienizate, fine – cum sunt adeseori fețele de țărani reali de la noi!... Deci, fără a ascunde sau a atenua laturile cumplite ale trecutului, trebuie ca tot ce poate fi înobilat să fie pus în valoare. Altfel, opera va fi trădată de realizarea TV. Cele de mai sus nu sunt numai părerea mea: oricare cititor și mai ales cititoare a „Cronicii” va confirma că el sau ea a citit „Cronica” exact așa: ca o frescă prestigioasă a unei lumi dispărute. Asta trebuie să simtă și să realizeze regia și interpretarea...

Scrisoarea din 1990 conținea referiri și la o altă operă literară, asupra căreia voi reveni în încheiere. Corespondența noastră a continuat și în anul următor, apoi a încetat, când am constatat, amândoi, că nu existau șanse de realizare a serialului. În epistolele din 1991, Petru Dumitriu își reafirmă punctele de vedere privind lectura și interpretarea actuale ale Cronicii de familie.

Bonn, 19 februarie

...N-am primit proiectul de serial pt. „Cronică”. Am încredere în D-ta și mi-am expus dorințele: cât mai aproape de text, cât mai mare folosire a dialogului din text și dacă se poate nici un dialog adăugat și a se evita balcanismul. Românii au fost totdeauna frumoși și eleganți! Chiar și „negativii”!

Bonn, 14 iunie

...I-am scris, bineînțeles [e vorba de scriitorul D.R. Popescu, pe care și-l dorea drept autor al scenariilor, după cum preciza și în prima scrisoare – M.R.] și i-am făcut niște propuneri privitoare la prelucrarea pentru TV: multe imagini în prim plan cu efecte de clar-obscur, spre a economisi decoruri prea vaste și costisitoare, precum și figuranți prea numeroși...

De fapt, prima propunere de ecranizare a unei cărți de Petru Dumitriu a venit chiar din partea autorului. Îl cunoscusem în redacția revistei *Contemporanul*, iar în 1959, când devenisem redactor al emisiunilor teatrale ale Televiziunii Române, m-a invitat să-l vizitez la Editura de Stat pentru Literatură și Artă (E.S.P.L.A.). Intrând în biroul lui directorial, am zărit pe masa la care lucra un vraf impresionant de hârtii.

– Vezi, sunt paginile dactilografiate ale noii mele cărți, *Biografii contemporane*, o continuare a *Cronicii de familie*. Te rog să le citești și să-mi spui dacă n-ar fi interesante pentru un serial dramatic la televiziune.

După ce am stat puțin de vorbă și mă pregăteam să iau manuscrisul, pe care urma să-l retur-

nez peste câteva zile, Petru Dumitriu a pus mâna pe pagini și mi-a spus:

– Cred că m-am grăbit. E mai bine să ți le dau după ce textul va fi citit de Răutu [fostul șef al secției de propagandă și cultură a C.C. al P.C.R. – M.R.] și voi avea un răspuns de la el.

L-am înțeles, m-am ridicat și am plecat. Peste câteva luni, aflu cu stupeoare de rămânerea lui definitivă în Occident.

Am relatat această întâmplare pentru că în finalul scrisorii din aprilie 1990 îmi reînnoia propunerea din 1959: „*Biografii contemporane este, ca și Cronica, o mină de aur pentru TV – și anume nuvelele «burgheze»...*”

Din acest manuscris, rămas în țară, confiscat de organele de securitate și apoi recuperat de la S.R.I., a apărut acum câțiva ani un fragment masiv, sub titlul *Proprietatea și posesiunea*.

Optimist, în sus-menționata epistolă, scriitorul îmi sugera să iau în considerare pentru televiziune și unele din romanele publicate în străinătate. Întâlnirea dintre proza lui Petru Dumitriu și micul ecran sper să aibă loc. ■

SFÂRȘIT DE GUVERNARE...

(Urmare din p. 74)

Mișu Cantacuzino, într-un discurs bine învățat pe de rost, cere politica „nebuniei eroice”. Titulescu îl aprobă mai mult pe el decât pe Take Ionescu.

Brătianu îi răspunde în puține cuvinte.

Vintilă citește declarațiunea asupra consecințelor actului de dezertare a partidelor politice.

Regele arată că a fost „împins la această politică, dar la urmă a admis cu inima curată, având și asigurarea partidelor istorice, că-l vor susține până la pace. Nu e pentru pacea separată, pentru că întotdeauna a fost pentru luptă, dar astăzi nu vede posibilă politica de rezistență. Astăzi lupta înseamnă înfrângerea sigură. Avem 200

batalioane contra 380 batalioane vrăjmașe. Retragerea nu e ușoară dincolo de Nistru. În situația actuală înseamnă a-l da pe el și pe Guvern pe mâna acelor [a bolșevicilor] care au ordonat arestarea lui și asasinarea miniștrilor.

În afară de aceasta, dacă ar părăsi țara, ar simți că se sapă un șant adânc între el și țară și armată. El rămâne în mijlocul armatei. E pentru o politică de amânare, dar vede cu regret că partidele istorice nu-l susțin și atunci va fi nevoit să se adreseze la cineva în afară de partidele politice”.

După aceasta se ridică. Reține un moment pe Brătianu și cheamă pe președinții Corpurilor Legiuitoare.

Nu mă pot reține să nu spun conservatorilor că prin aceeași atitudine cu care au precipitat

războiul, astăzi precipită pacea. Take Ionescu îmi răspunde că după cele spuse de Rege, e convins mai mult decât oricând că face bine.

De la Rege, miniștrii liberali mergem la Brătianu, care scrie demisia și apoi citește telegrama miniștrilor noștri asupra situației. După dejun, are chemați pe Aliați. Averescu dejunează la Brătianu.

La 2½ la Camera cu Duca, anunțăm demisia și anunțăm pe amicii liberali la o consfătuire pentru mâini dimineață la 10½ la mine, când va veni Brătianu.

Am încheiat pe ziua de azi ministerul meu, care a durat de la 12 decembrie 1916 și până la 26 ianuarie 1918.

Ziua de astăzi îngroapă partidele istorice. ■

Selecția textului:
Ioan LĂCUSTĂ

Minicronică Olimpică

Conti-
nuăm, cu
ajutorul doamnei

Mihaela Peneș, director al Departamentului de Educație Olimpică din cadrul Comitetului Olimpic

Român,
scurta noastră
incursiune în

istoria prezențelor românești la Jocurile Olimpice de vară ale secolului trecut, începută în nr. 4/2004.

DE LA PARIS 1924 LA ATENA 2004

MIHAELA PENEȘ

1920. C.O.R. a fost invitat să participe la cele dintâi Jocuri olimpice organizate după primul război mondial, *ediția a VII-a* (Anvers, 20 aprilie-12 septembrie). Forurile organizatoare ne-au trimis până și afișe în limba română. Nu au putut fi strânse fondurile necesare deplasării celor 40 de sportivi care ar fi trebuit să concureze la șapte ramuri sportive și s-a renunțat la deplasarea delegației române la Anvers.

1924. La *cea de-a VIII-a ediție* (Paris, 4 mai-27 iulie), țara noastră a trimis o delegație de 51 sportivi (numai bărbați), care au concurat la șapte probe în cadrul a patru discipline sportive. Concuranții au fost găzduiți, pentru prima dată, într-un complex special amenajat, denumit de atunci „Sat Olimpic”.

Echipa de rugby a României a obținut medalia de bronz (este

adevărat, din trei echipe participante). Echipa de fotbal a fost eliminată din primul meci cu Olanda (scor 0-6). Ziarele franceze scriau că „olandezii, în general, n-au fost deloc mai buni ca românii”.

La tenis, un singur concurent, Gheorghe Lupu, s-a clasificat în turul doi. A existat și un concurs de șah, neinclus în programul oficial, în cadrul căruia cei trei șahiști români s-au clasat pe locul nouă (din 18 țări). Cu acest prilej s-a înființat Federația Internațională de Șah (FIDE), la care a aderat și România, prin delegatul ei, Ion H. Gjuđu. În sfârșit, am fost prezenți și în concursul de tir, dar fără rezultate notabile.

1928. *Ediția a IX-a* (Amsterdam, 17 mai-12 august). Țara noastră a participat cu 26 sportivi (dintre care două femei), concu-

rând la probele de atletism și scrimă. S-au ivit aceleași dificultăți financiare pentru deplasare, rezolvate prin contribuția cluburilor și a sportivilor. Se instituise și „leul olimpic”, o suprataxă percepută la manifestările sportive interne. Sumele colectate, în cea mai mare parte, au luat însă altă destinație.

Olimpiada din 1928 de la Amsterdam a înregistrat și două premiere: ceremonialul aprinderii flăcării olimpice în stadion și admiterea femeilor alături de bărbați la probele de atletism și gimnastică.

1932. *Ediția a X-a* (Los Angeles, 30 iulie-14 august). România nu a putut participa. Țara era afectată de criza economică (1929-1933) și nu s-au găsit resursele financiare pentru acoperirea cheltuielilor depla-

sării unor sportivi la întrecerile de peste ocean.

La Los Angeles, la intonarea imnului Germaniei, sportivii francezi și polonezi nu s-au ridicat în picioare, în mod ostentativ. Erau primele proteste în lumea sportului față de pericolul instaurării nazismului în Germania.

1936. *Ediția a XI-a* (Berlin, 1-16 august). A avut loc în Germania lui Hitler, care a făcut considerabile eforturi pentru a convinge lumea de puterea ei de organizare și de asigurare a unor condiții optime de desfășurare a întrecerilor și a altor manifestări adiacente (congrese sportive, tabere internaționale, raliuri, expoziții etc.).

Președintele Comitetului Internațional Olimpic, francezul Baillet-Latour, își exprima speranța că Jocurile Olimpice vor rămâne „mai ales un mijloc de a te servi de sport ca de un lanț de unire între toate popoarele. Doresc – sublinia el – ca Berlinul să fie locul de întâlnire al tuturor națiunilor și punctul de plecare al unei antante cordiale, fără de care pacea nu se poate realiza” (*Gazeta sporturilor*, 2 august 1936). Pentru prima dată flacăra olimpică este aprinsă la Olympia (Grecia) și purtată de alergători până la stadionul olimpic.

Oficialitățile române au sprijinit de data aceasta participarea unei mari delegații de sportivi (69, dintre care două femei), precum și a unor grupuri de elevi, studenți, dansatori, muzicieni ș.a., numărând peste 100 de persoane. La ședința C.O.R. din 6 iunie, când s-a stabilit componența delegației române, a participat și consulul german Braun. S-au strâns și de data aceasta, prin colectă publică, unele sume de bani pentru asigurarea cheltuielilor necesare deplasării sportivilor români. Participarea echipei de tir era nesigură chiar cu două săptămâni înainte de deschiderea Jocurilor. La 16 iulie 1936, *Gazeta sporturilor* a publicat un apel al C.O.R. pentru subscripție publică în sprijinul echipei de tir. Primul care a subscris 1.000 de lei a fost popularul artist Constantin Tănase.

La Jocurile Olimpice de la Berlin, România s-a clasat pe locul 29 ca număr de medalii (dintre 49 de țări participante). Sportivii noștri s-au întrecut la opt discipline sportive, în 34 de probe. Henri Rang, la călărie, a obținut medalia de argint la proba individuală a „Marelui premiu al națiunilor”. Pentru departajare de concurentul german Kurt Hasse, cu care se afla la egalitate de puncte, a fost

Din albumul istoric al campionilor olimpici români: Iosif Sărbu (Helsinki, 1952)...

nevoie de o probă de baraj. Călărețul român nu a cunoscut în prealabil traseul de concurs, spre deosebire de cel german, familiarizat cu el.

Același loc cinci l-au obținut echipa națională de handbal și, respectiv, Iosif Töjör, la lupte greco-romane.

1948. *Ediția a XIV-a* (Londra, 29 iulie-14 august). Întrerupte în timpul celui de-al doilea război mondial, Jocurile Olimpice au fost reluate în 1948. Numerozitatea lor a continuat, incluzând și edițiile XII și XIII, care nu avuseseră loc. Se simteau încă rănilile războiului. România își schimbase forma de guvernământ, prin înlăturarea monarhiei și instaurarea regimului comunist.

Din 1914 și până în 1938 (ultimul an în care s-au făcut alegeri), președinte al Comitetului Olimpic Român (C.O.R.) a fost principele Carol, devenit apoi rege al României. În 1947, președinte al C.O.R. a fost ales Ion Gheorghe Maurer.

Țara trecea, în 1948, prin momente dificile. Nu s-a putut asigura participarea unei echipe naționale la Jocurile de la Londra, deși sportivi valoroși existau.

1952. *Ediția a XV-a* (Helsinki, 19 iulie-3 august). Țara noastră

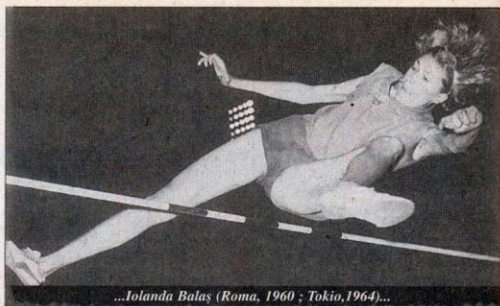

...Leon Rotman (Melbourne, 1956)...

avea să înregistreze primele succese semnificative la Jocurile Olimpice. Locul 23 în clasamentul pe medalii (una de aur, una de argint, două de bronz) din 69 țări participante. Lotul român a numărat 128 de sportivi (dintre care 11 femei), care au concurat la 14 ramuri sportive, în 67 probe. Prima medalie de aur a fost obținută de Iosif Sârbu la tir (pușcă), realizând 400 de puncte din tot atâtea posibile. Tot la tir (pistol viteză), Gheorghe Lichiardopol a obținut o medalie de bronz. Boxerii Vasile Trîță (75 kg) și Gheorghe Fiat (60 kg) au câștigat medalii de argint și, respectiv, bronz. Sportivii români s-au mai clasat pe locuri frunțase la lupte greco-romane, atletism (Lia Manoliu și Ion Söter), tir sau ciclism.

1956. *Ediția a XVI-a* (Melbourne, 22 noiembrie-8 decembrie), cu o... „anexă” premergătoare la Stockholm: 10-17 iunie. Din cauza unei legi prohibitive, conform căreia se interzicea aducerea cailor pe continentul australian, întrecerile ecvestre s-au desfășurat în capitala Suediei.

România s-a clasat pe locul 12 (din 67 țări participante), cu 5 medalii de aur, 3 de argint și 5 de bronz. Au participat 52 de sportivi (12 femei). Pentru prima dată țara noastră și-a demonstrat supremația la caiac-canoe,

...Iolanda Balaș (Roma, 1960 ; Tokio, 1964)...

câștigând trei dintre cele patru medalii de aur puse în joc. Leon Rotman (caiac 1.000 m și caiac 10.000 m) a urcat de două ori pe podiumul învingătorilor. La startul probei de 10.000 m a avut serioase probleme cu ambarcațiunea sa, puțin mai lungă decât prevedea regulamentul.

Au mai cucerit aur Nicolae Linca (box, 67 kg) și Ștefan Petrescu (pistol viteză).

O frumoasă surpriză a produs lotul de gimnastică feminină, care a obținut o medalie de bronz la echipe și o altă la proba de sol, prin Elena Leuștean. În proba de ansamblu, gimnastele române au prezentat un program cu corzi, pe melodiile *Rapsodie I* de George Enescu. Președintele comisiei tehnice a Federației Internaționale de Gimnastică afirma: „Româncele au fost cele mai bune. Regret că nu au ocupat primul loc.”

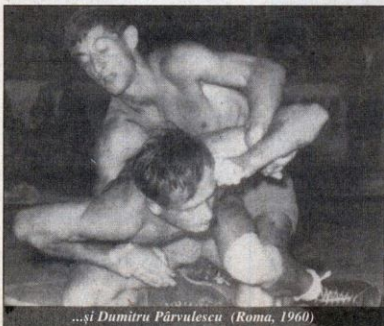
1960. *Ediția a XVII-a* (Roma, 25 august-11 septembrie). Alte succese ale sportivilor români: 3 medalii de aur, una de argint, 6 de bronz. Locul 11 după nu-

mărul de medalii, dintre cele 84 de țări participante. Delegația română, compusă din 109 sportivi (19 femei), a participat la 12 discipline sportive, în 65 probe (13 feminine). Marea surpriză a constituit-o performanța Iolande Balaș (*Magazin istoric*, nr. 10/2003), care a sărit atunci, în uimirea generală, peste ștacheta ridicată la 1,85 m (record olimpic; în iulie, același an, ea a sărit 1,86m).

Au mai obținut aur Dumitru Părvulescu (lupte greco-romane, 52 kg) și Ion Dumitrescu (tir-talere). Spectaculoasă a fost victoria taleristului român. După primele patru serii de câte 25 focuri, Ion Dumitrescu se situa pe poziția 5-6. La fiecare nouă serie avansa, ajungând în finală pe locul doi. Liderul, italianul Rossi, se vedea câștigător. A pierdut însă trei talere și românul a câștigat aurul, spre surpriza tuturor.

Ion Cernea (lupte greco-romane, 57 kg) a obținut o medalie de argint. Medalii de bronz au adus țării noastre Lia Manoliu (disc), Ion Monea (box), Leon Rotman (caiac-canoe), Ion Țăranu (lupte), Maria Vicol și echipa de gimnastică feminină, formată din Elena Leuștean, Anastasia Ionescu, Sonia Iovan, Emilia Liță, Elena Niculescu, Utta Porceanu. ■

(Va urma)

...și Dumitru Părvulescu (Roma, 1960)

Deși imensă, bucuria românilor pentru realizarea Unirii s-a potolit treptat și viața și-a intrat în mătă. Deschiderea lucrărilor primului Parlament al României întregite (20 noiembrie 1919) a fost una dintre ultimele manifestări politice dominate de sentimentul de solidaritate națională.

Citind cu atenție însemnările Lucreției Barbul, constăți cu amărăciune că România Mare a fost un edificiu rămas în multe privințe la stadiul de fundație, fără a fi fost desăvârșit apoi prin muncă și eforturi concentrate și solidare. Foarte curând ceva s-a întâmplat cu oamenii, uniți până mai ieri, deveniți tot mai divergenți și imprezizibili în reacții și atitudini. Țara la care fiecare visase părea să fi fost cu totul alta.

Textul Lucreției Barbul ne va ajuta să înțelegem mai bine frământările din acei ani. Precizăm că în selecția propusă nu am marcat întreruperile; intervențiile noastre le-am introdus în paranteze drepte. Titlul serialului și al episodului care urmează ne aparțin.

SUFERINTA TRECUTULUI PĂREA A FI RĂSPLĂTITĂ

LUCREȚIA BARBUL

Tara s-a dublat ca teritoriu, oamenii însă numeric au scăzut, în războaie din nenorocire cad cei mai buni fii ai neamului. Lipseau cadrele care în „teritoriile alipite“ să preia administrația, învățământul și celelalte ramuri de conducere. Singura instituție care nu era în criză de slujbași era Biserica. Astfel, toți indivizii normali și cu oarecare

pregătiri au ajuns la slujbe nevisate de ei. A fost un salt pentru toată lumea, la unii mai ales s-ar putea numi „salto mortale“, căzând însă toți în picioare.

În Ardeal, situația a fost mai ușoară, aici exista un număr considerabil de români cu titluri academice (luați în zeflema în Vechiul Regat pentru titlul lor de „doctor“, pe

care, acolo, chiar dacă unii îl aveau, uzau de el doar medicii); în Regat, de asemenea, erau vechile cadre, mai greu a fost în Basarabia și Bucovina. Avocații au devenit peste noapte prefecți, primari municipali, deputați, senatori, miniștri etc. La țară, notarii au avansat primpretori, ajutoarele lor notari etc. Învățătorii, după un curs complementar, ajungeau

profesori (se și numeau profesori cursiști), iar profesorii români de la cele patru licee confesionale din Ardeal (licea românești nu existau; statul maghiar, folosind școala drept mijloc de maghiarizare, nu numea români la catedrele statului, de aceea era un număr relativ mic de profesori) au fost numiți la Universitate, la academiile comerciale, la politehnică și la alte școli superioare. Trebuie să amintesc că Vechiul Regat, fie din orgoliu, fie ca să nu cadă școala sub nivelul școlii din regimul maghiar, fie din entuziasmul Unirii, a trimis în Transilvania profesori excelenți (în special la Facultatea de medicină). Astfel, s-a revanșat față de memoria lui Gheorghe Lazăr și a altor dascăli descălecați pe vremuri din Ardeal. Aceștia, împreună cu profesorii ardeleni, au crescut generații de oameni culti, pricepuți la treburi și buni patrioți.

În industrie și comerț situația era la fel. Toți care întrețineau ceva reușeau. Cine avea azi un ban se pomenea mâine cu doi, fabricile, întreprinderile și băncile izvorau ca din pământ. Era o situație înfloritoare, cum rar se întâlnește. Cei ce dispuneau și

de capital se îmbogățeau de pe o zi pe alta. Știut este că fericirea unei țări depinde de bunăstarea cetățenilor săi, or românii porniseră pe calea fericirii.

Acum reiau firul întrerupt la Hălmgaiu. Eugen [soțul autoarei] s-a prezentat la Sibiu,

Țara unită nu dispunea de suficiente cadre pregătite. Peste noapte, avocații au devenit prefecți, deputați, senatori, miniștri

ca să-și reclame postul de director la Biblioteca Universității din Cluj, post la care fusese invitat de către ministrul Educației [din Consiliul Dirigent] Vasile Goldiș. Ne-am dus amândoi la președinte, la dl. Maniu. Ne-a primit cât se poate de amabil, ne-a spus, însă că în timp ce soțul meu a întârziat să se prezinte la post din cauza frontului pe Tisa, s-a hotărât ca numirile la Universitate, de

aici înainte, să se facă în mod reglementar, adică prin concurs și la propunerea Senatului Universității. Pentru postul cerut de soțul meu apăruseră 14 concurenți (fiecare ministru se angajase cel puțin față de unul) și am aflat că la Cluj, unde năvălise un adevărat puhoi de funcționari din Vechiul Regat și unde majoritatea funcționarilor unguri nu plecau în Ungaria, era înghesuială și lipsă completă de locuințe.

Ne-am întors la Hălmgaiu pregătiți sufletește că formalitățile numirii vor dura multă vreme. Aici ne aștepta telegrama cumnatului meu Ilie C. Barbul, subprefectul județului Satu Mare, prin care îl chema urgent pe Eugen (îi pusese candidatura de deputat în circumscripția Cărașeu, de care aparținea și satul lor natal). Eugen a plecat de zor și după câteva săptămâni de propagandă electorală mi-a telegrafiat că a fost ales deputat în Parlamentul țării, veste care

a îndulcit nițel amarul din casa noastră. Aceasta era în toamna anului 1919.

Soțul meu, conformându-se apelului d-lui Maniu, președintele Consiliului Dirigent, care guverna Ardealul, a plecat la Sibiu, unde erau adu-

24 aprilie 1918: Alexandru Marghiloman semnează pacea impusă de Puterile Centrale

nați deputații și senatorii ardeleni, ca să primească oarecari instrucțiuni. M-a luat și pe mine și la Sibiu am întâlnit mulți cunoscuți de pe vremea când erau studenți la Budapesta, acum deputați și senatori în România Mare.

Aici am făcut o vizită familiei Octavian Goga, care atunci se întorsese de la Paris. Credeam că după atâția ani nu-și va mai aduce aminte de mine (*Magazin istoric*, nr. 2/2004); ca răspuns, Goga m-a întrebat de ce îl consider așa slab de memorie? I-am vorbit despre situația nimirii soțului meu la Biblioteca Universității din Cluj. Ne-a răspuns că regretă, dar și-a luat angajamentul să susțină pentru acest post numirea lui Horia Petra-Petrescu.

La cafeneaua de pe Bretter s-a ținut „seara de cunoștință” și Octavian Goga, venind la masa noastră, m-a întrebat dacă știu să fac politică. La răspunsul meu negativ, m-a asigurat că am să învăț și o să văd cât este de pasionant. Goga se bucura de multă considerație pentru campania de propagandă dusă înainte de 1916 în Vechiul Regat, împreună cu Nicolae Filipescu și părintele Vasile Lucaci, propagandă care a contribuit în mare măsură la intrarea României în război alături de Franța și Anglia, pentru eliberarea noastră. De asemenea, poeziile lui din vremea neutralității erau neșterse în memoria românilor.

Nu știu dacă la Sibiu s-au primit instrucțiuni sau a fost numai un pretext ca senatorii și deputații ardeleni adunați într-un mănunchi să plece la București în tren special și să descalece în capitala țării în corpore în mod simbolic. În orice caz, a fost un act bine regizat. Drumul în sine, sosirea la București și primirea făcută în gara București de către frații din Regat sunt de neuitat. Se striga: „A sosit Ardealul!”, „Trăiască Transilvania!” etc. Toată lumea era emoționată trăind aceste clipe unice în viața unui om.

Hotelul Athénée Palace părea neîncăpător. Majoritatea deputaților ardeleni veneau pentru prima dată la București. Pe stradă mergeau în grupuri, se mirau de atâtea

extrem de fardate etc.). Măncau împreună la Continental sau Enescu, la mese lungi, și nu cunoșteau mâncărurile de pe lista de bucate (ciorbă de burtă, bame cu carne, ciulama de pui, musaca de vinete, iahnie cu carne, ghiveci național, momite cu legume, purcel la tavă, vacuță cu mazăre, uger pane, vacuță cu ștevie, cataif, baclava etc.). Fiecare dintre ei comanda altceva, erau veseli, fericiți și zburdau ca niște copii. Cu oarecare mândrie de români neaoși, s-au repezit să comande „ghiveci național”; au fost surprinși să vadă atâtea feluri de zarzavaturi care nu păreau prea apetisante (la drept vorbind, ghiveciul nu-i prea bun la restaurant), ziceau că sunt resturi de mâncare și nu le-a plăcut. Iahnia a fost și ea o surpriză, văzând că-i fasole albă ca la noi. Purcelul, asemenea, doar era porc (în Ardeal numai cel de lapte e purcel). O altă minune, la noi

vinetele nu se cultivau. După ce au experimentat toate bucatele de pe listă, s-au stabilit la mâncărurile cosmopolite: șnițel vinez, somn pane, miel la

Deputații și senatorii ardeleni sosesc la București într-un tren special; în gară sunt primiți de o mulțime de oameni cu urale și strigăte: „A sosit Ardealul!”, „Trăiască Transilvania!”

ciudățenii de care bucureștenii, fiind obișnuiți, nu-și dădeau seama (tramvaiul cu cai, cobilițele cu zarzavaturi și pește purtate pe umeri de olteni, mieii despuiați, cu capete însângerate, atârnați și purtați pe stradă, lumea care staționa fără treabă în Calea Victoriei și pe bulevarde, grătarul la colț de stradă, femeile

tavă, biftek etc. Și nu s-au mai aventurat la mâncărurile turcești și grecești.

A sosit ziua deschiderii Parlamentului. Clădirea vechiului Parlament [din Dealul Mitropoliei] era în reparație. Multă vreme ședințele s-au ținut în sala de concerte a Ateneului Român. Aici lojele fiind în nemijlocită apropiere

cu parterul, noi, publicul, păream a fi în incinta Camerei.

În mod obișnuit, deschiderea unui Parlament este un moment solemn, cu atât mai mult trebuia să fie aceasta, când aleșii poporului din Ardeal, Bucovina și Basarabia, uniți pentru prima oară cu deputații Vechiului Regat, ascultau, în capitala României Mari, mesajul de deschidere al M. Sale Regelui Ferdinand, întregitorul neamului românesc.

În minutul anunțat, între sunete de fanfare, au intrat pe scena Ateneului Român Majestățile Lor Regele Ferdinand și Regina Maria. Deputații și senatorii au aclamat îndelung perechea regală și mie mi s-a părut că aplauzele în mare parte sunt pentru regină. M. Sa Regele era în ținută militară, regina purta o rochie lungă gri din mătase lucioasă și o pălărie tot gri. Era tânără (avea atunci 44 ani), maiestuoasă și cu adevărat regină între regine.

Ropotul aplauzelor se asemena cu un uragan, când părea că slăbește, când pornea mai puternic. Perechea regală stătea serioasă și impresionată de solemnitatea momentului. La semnele Lor de mulțumire, aplauzele și strigătele „Trăiască regina tutu-

ror românilor!“, „Trăiască regele întregitor de țară!“ izbucneau din nou. A durat multe minute această manifestație. De la rege și regină, până la cel mai tânăr dintre

După entuziasmul de început, au urmat acuzele și certurile între politicieni, pentru înrolarea noilor membri de partid din provinciile istorice unite

deputați, având fiecare trecutul său de suferințe, nemaivorbind de robia milenară a ardelenilor sau de subjugarea basarabenilor, în momentul acesta suferința trecutului părea a fi răsplătită.

Regele și regina, din suverani fugari, astăzi erau cu adevărat domnitori adorați de popor și aclamați de reprezentanții națiunii. Noi, cei din „teritoriile alipite“, eram acum cetățeni liberi, iar cei din Vechiul Regat învingători și stăpâni la ei acasă. În sfârșit, s-au liniștit valorile entuziasmului și M.S. Regele a citit

cuvântul de deschidere. Cu aceasta a luat sfârșit solemnitatea, care a durat maximum o oră. O oră care a deschis o eră de fericire și de

mulțumire pentru România Mare.

Locuiam tot la Hălmagiu la mama, eu însă stăteam și la soțul meu la București, unde el trebuia să fie prezent la ședințele Camerei. Mergeam și eu adesea la ședințe, dată fiind

apropierea între hotelul nostru Athénée Palace și Ateneul Român și, cum n-aveam nici o treabă, preferam să stau într-o lojă și să ascult discursurile atâtor figuri de seamă dintre politicienii întruniți în primul Parlament al României Mari.

La început, lupta se ducea pentru pedepsirea greșelilor din trecut, parte pentru cristalizarea partidelor viitoare. La ordinea zilei erau mereu „răspunderile“ pentru dezastrul războiului și pentru Pacea de la Buftea. Vizații erau I.C. Brătianu și Alexandru

Vedere de pe Calea Victoriei la sfârșitul deceniului trei al secolului XX

Marghiloman, primul învinuit că țara a intrat nepregătită în război, al doilea pentru pacea separată legată cu Mackensen, șeful armatei germane din România.

Om elegant, de distincție rară și bun orator era Alexandru Marghiloman. Și-a început discursul într-un vacarm de huiduieli ale deputaților – așa o cereau liberalii –, spunea că în acel moment țara se găsea în situație disperată, că n-a legat pacea decât dorind să salveze ce mai era de salvat. Prin fraza: „Am tratat cu știrea partidului liberal și în mod figurat așa putea spune că până [în timp ce] eu tratam cu Mackensen, dl. Brătianu – acuzatorul meu de astăzi – trăgea cu urechea la gaura cheii, înfrigurat de nereușita tratativelor“, a spulberat acuzațiile și „răspunderile“, care frământau lumea la început, pierdeau pe zi ce trece din interes.

Partea a doua a luptelor politice se dădea pentru întărirea vechilor și formarea noilor partide. Dintre partidele istorice, liberalii duceau isonul; cum ei acaparaseră bunurile ce erau de acaparat, lumea – în mod firesc – se îmbulzea să intre la ei, fără însă a fi și populari. Al doilea partid politic, conservatorii, compus din vechea boierime, era slăbit de împrejurări și de liberali. S-a și unit mai târziu [e vorba despre Partidul Conservator-Democrat al lui Take Ionescu] cu Partidul Național din Ardeal, de sub președinția d-lui Iuliu Maniu, care după Unire

*Ilie C. Barbul,
cumnatul autoarei
acestor însemnări*

devenise partidul unei provincii și era în căutare de parteneri în Vechiul Regat.

Mari neînțelegeri s-au iscat în sânul ardelenilor, rupându-se în două tabere. Una cuprindea frunzașii de la Sibiu: Octavian Goga, O. Ghibu, C. Bucșan, Ion Matei și pe cei din Arad: Ion Suciu, Petru Groza,

***Când Marghiloman a spus că a negociat
cu germanii pacea de la Buftea cu știrea
partidului liberal, acuzele la adresa lui
au încetat***

frații Baci, Aurel Popa, Eugen Costina, Cornel Iancu, frații Barbul, frații Imbroane, frații Iacob și numeroși prieteni de-ai lor, în majoritate ortodocși, care atacau cealaltă tabără a uniților (mulți nepoți și rude ale d-lui Maniu), cerându-le să se contopească cu un partid din Vechiul Regat, iar Partidul Național, fiind al trecutului și

împlinindu-și misiunea, să fie dizolvat. Totodată, protestau în contra existenței Consiliului Dirigent de la Sibiu, ceea ce spuneau că înseamnă două guverne în aceeași țară, ba preținsele afirmații despre menținerea graniței la Predeal înveninau și mai mult atmosfera.

Partea adversă argumenta că o parte a țării, incomparabil mai civilizată și cu standardul de viață mai ridicat – Ardealul – nu poate fi sumisă [supusă] celei înapoiate, fără ca să urmeze degradarea acesteia și cuvinte ca fanarioți, bizantini etc. erau dintre cele mai blânde.

Animizitățile dintre ardeleni nu s-au liniștit multă vreme, patima politică se resimțea și în viața socială, oamenii se bruscău, nu se salutau, se stricău vechi prietenii etc. Am avut și noi la Cluj și la Satu Mare oarecare neplăceri de îndurat. Câtă vreme românii din Ardeal – ortodocși și uniți – erau subjugați, armonia era perfectă; când însă ortodoxia a devenit religia statului și

numeric incomparabil mai mare, învrăjbirea politică a fost alimentată și de ura confesională. La serbările naționale, încoronarea regelui etc.,

uniții nu intrau în bisericile ortodoxe, iar când se slujea în aer liber refuzau să celebreze la același altar. Toate acestea se petreceau în anii 1919-1922. ■

(Va urma)

**Selecția textului:
Gheorghe NEACȘU,
Marian ȘTEFAN**

Graham Greene

Obsesia britanicilor pentru cazul Kim Philby este evidentă. Dintre cei cinci spioni ai sovieticii ce au format „rețeaua de la Cambridge“ (Magazin istoric, nr. 8-12/1996; 1/1997), el pare a fi cel care le-a rănit cel mai tare mândria supușilor coroanei britanice. Și nu pentru că a reușit să fugă, până la urmă, la sovietici, deși contraspionajul britanic l-a avut în mână. Același lucru îl făcuseră Guy Burgess și Donald MacLean. Philby ajunsese însă cel mai sus în ierarhia spionajului britanic, coordonând contraspionajul extern chiar pe spațiul sovietic. Nici măcar succesele ulterioare obținute de britanici (defecțiunea lui Oleg Gordievski sau cea a lui Mitrohin, cu bogatele extrase din arhivele KGB) nu par să fi îndulcit amara pilulă.

Kim Philby

Sigur, reacția nu este una pasională, plină de vituperatii, cum ne stă bine nouă, latiniilor, ci o permanentă, obsesivă reîntoarcere asupra cazului, cu mereu întrebarea: cum a fost posibil? În fond, Anthony Cave-Brown, biograful american al șefului SIS (Secret Intelligence Service sau Military Intelligence 6, cum era el cunoscut în acea vreme), Sir Stewart Menzies, spunea că, dacă ar fi fost posibil, acesta nu l-ar fi arestat pe Kim Philby. L-ar fi numit, probabil, profesor la vreo școală a serviciului, fără acces la informații secrete, și l-ar fi lăsat să putrezească acolo.

Iată că obsesia revine într-un articol publicat în revista History today de Siegfried Beer, profesor la Universitatea din Graz, Austria, despre adevărata poveste a filmului Al treilea om.

D. M.

AL TREILEA OM - POVESTEA POVEȘTII

Încă de la lansare, filmul a fost un succes. A câștigat Marele premiu la Festivalul de la Cannes, în 1949, și Premiul Filmului britanic al anului, tot în 1949. Este considerat cel mai bun film britanic al secolului trecut.

A beneficiat și de premise extrem de favorabile. A fost produs de Alexander Korda, regizat de Carol Reed, iar scenariul era scris de Graham Greene. Rolurile principale erau interpretate de Orson Welles, Alida Valli și Joseph Cotten.

Probabil că puțini iubitori ai filmului de la noi își mai amintesc povestea (poate nu ar fi rău ca el să fie reluat la unul dintre posturile de televiziune). Holly Martins, scriitor american, sosește la Viena. Fusesse chemat de prietenul său, Harry Lime, care îi oferea o slujbă. Dar chiar înainte de sosirea lui, Lime este ucis în condiții misterioase. Martins află că la scena asasinării a participat și un „al treilea om“ și hotărăște să îl găsească și să lămurească enigma. Descoperă astfel implicarea lui Lime

pe piața neagră, o găsește pe prietena lui cehoaică Anna Schmidt, dar află și lucrurile mai puțin curate în care era implicat. În final, spectatorul rămâne cu impresia că nu există un erou „pozitiv“, căci binele și răul se dovedesc a fi în părți egale în caracterul celor doi prieteni. Harry Lime – magistrat interpretat de Orson Welles, deși personajul nu apare decât în 15 din cele 104 minute ale filmului – este un ticălos atât de fermecător, încât spectatorul simte nevoia să îl placă. La

aceasta a contribuit și tehnica scenaristului. După cum spunea Welles, „fiecare propoziție din scenariu se referă la Harry Lime. Nimeni nu vorbește despre altceva.“ Martins apare, în final, ca un fel de trădător. Secvența cel mai des invocată, în antologiile sau emisiunile gen teletinematică, este cea a confruntării dintre Holly și Harry sau scena Marii Roți din Prater.

O demisie cu cântec

Trădarea și prietenia sunt două dintre cheile filmului. Pentru că, așa cum arată Siegfried Beer în articolul citat, de fapt Graham Greene s-a gândit la relația lui cu Kim Philby atunci când a scris scenariul. Conexiunea a fost sesizată prima oară de Michael Shelden, unul dintre biografiile lui Greene. Scriitorul a făcut parte dintr-o familie cu adânci implicații în lumea spionajului. Fratele său mai mare, Herbert, a spionat, în anii '30, pentru marina japoneză, lucrând în același timp pentru britanici și americani. Nu este foarte limpede cine erau adevărații stăpâni. Și fratele mai tânăr, Hugh, ziarișt, nu a fost străin de acest domeniu. Sigur sora lor, Elizabeth, a intrat în MI6 în 1938 și ea a fost cea care l-a atras și pe Graham în această lume. Oficial, Graham Greene a fost „ofiterul 59.200“ din 1941 până în iunie 1944. Neoficial, se pare că a primit misiuni până târziu, în anii '80. În 1943, Graham Greene era rechemat din Sierra Leone la Londra, pentru a lucra în Secțiunea V, adică la contrainformațiile externe. Vreme de mai bine de un an de zile, superiorul direct i-a fost Kim Philby. În meseria asta este

greu să vorbești de o prietenie adevărată, dar cei doi au petrecut multe ore prin cărciumi, urmate de alte câteva rânduri de păhărele băute acasă la unul sau la celălalt. Probabil că atunci i-a povestit Philby despre experiența sa vieneză din anii 1933-1934, când a și fost recrutat de sovietici.

Tot la Viena și-a cunoscut prima soție, Litzi Friedmann, pe care a ajutat-o să fugă din Austria (*Magazin istoric*, nr. 9/1996). O poveste ce apare în film. Relația celor doi pare a nu fi fost grav afectată de demisia lui Graham Greene din SIS, chiar înainte de începerea operațiunii de debarcare în Europa. Și aceasta, deși Kim Philby tocmai

vroia să îl pună în fruntea departamentului iberic al serviciului de contrainformații externe.

S-a speculat mult în legătură cu motivul demisiei. S-a vorbit de o intuiție – poate chiar mai mult decât o intuiție – că Philby lucra pentru sovietici. Ar fi fost compromițător pentru Greene să rămână în SIS ca protejat al lui Philby, dacă se dovedea că acesta era agent sovietic. Asemenea supoziții ignoră o altă variantă pe care Greene o avea, în afara demisiei. Oricum, serviciul l-a mai folosit și în anii care au urmat.

Un alt biograf al lui Graham Greene, Mockler, vorbea și despre faptul că scriitorul furniza

Alida Valli și Joseph Cotton

Scena Marii Roți din Prater

și el informații sovieticilor (sub pseudonimul „Loran”) și a demisionat pentru a evita un conflict de loialitate, după război.

Rămâne coincidența ca Graham Greene să fi creat, în 1948, formula „al treilea om”, înainte ca ea să-i fi fost atribuită oficial lui Kim Philby, după fuga lui la Moscova. Cei doi, Graham Greene și Kim Philby, s-au reîntâlnit apoi de mai multe ori la Moscova. Graham Greene a rămas unul dintre puținii britanici care nu l-au renegat pe Philby. I-a și consacrat romanul *Factorul uman*, apărut în 1978, la patru ani după cartea lui John Le Carré, *Cârțița*, ce-l avea ca erou principal tot pe Kim Philby.

O carieră ca oricare alta

Există în film și un alt cuvânt cheie, ignorat, pe bună dreptate, de spectatori care nu cunosc povestea din spatele filmului. Șeful poliției militare britanice, colonelul Calloway, se urcă în mașină și îi spune șoferului:

„Smolka”. Pare a fi numele unui bar.

În realitate, Peter Smolka era un comunist austriac, pe care Kim Philby l-a cunoscut în timpul șederii la Viena. În 1934 a emigrat în Marea Britanie, împreună cu soția. A colaborat cu Kim Philby și la Londra, unde au organizat o agenție de presă, London Continental News Ltd. În 1939 a devenit cetățean britanic

și și-a schimbat numele în Smollett. La scurtă vreme a devenit șeful departamentului sovietic din Ministerul Informațiilor. Acolo l-a cunoscut pe Graham Greene. Smollett purta pentru NKVD numele de cod „Abo”.

Graham Greene și Smollett s-au reîntâlnit la Viena în 1948, pe când scriitorul lucra la scenariul filmului. Smollett i-a povestit despre piața neagră, despre sistemul de canalizare al orașului utilizat pentru salvarea celor urmăriți și alte amănunte ce și-au găsit locul în scenariu. Smollett a primit o colaborare de 210 lire sterline din partea producătorului, dar contribuția lui nu a fost făcută publică. De altfel, Kim Philby, intrat deja în vizorul americanilor, se putea teme de dezvăluirile făcute de fostul Smolka. Despre episodul vienez mai puteau depune mărturie stăjenitoare și Teddy Kollek, viitorul primar al Ierusalimului, și Eric Gedy, ziarist britanic care lucra pentru *Times*.

Știm astăzi despre legătura dintre Graham Greene și Smol-

lett din 1948 de la Elizabeth Montagu. Ea era angajată atunci de producător, London Films, și se ocupa de șederea lui Greene la Viena. Își petrecuse anii războiului în Elveția, la Berna, unde lucra pentru Political Warfare Executive, o agenție de propagandă, de fapt o acoperire pentru spionajul britanic. A lucrat o vreme și în secretariatul lui Allen W. Dulles, care conducea antena OSS (serviciul de spionaj american) din Elveția. A fost întâlnirea dintre Greene și Smollett aranjată sau doar o revvedere întâmplătoare între două persoane care se cunoscuseră la Londra în vremea războiului?

În 1947, Smollett era caracterizat de un analist din Departamentul de Stat drept un „comunist minor, dar agresiv, care mânia o cantitate disproporționată de influență”. La scurtă vreme după război, Smollett revenise în Austria, cu ajutorul sovieticilor. Trimitea corespondențe pentru *The Times* și *Daily Express* și colabora cu ziarul guvernului austriac *Neues Österreich*. O carieră de ziarist sprijinit de NKVD, cum poți găsi aproape în orice țară.

A devenit proprietarul și directorul unei fabrici din zona ocupată de sovietici în Viena, care producea legăturile de ski Tyrolia, o marcă de succes în scurt timp. Apoi, s-a apropiat de viitorul cancelar austriac Bruno Kreisky, pentru care a editat semi-oficialul *Austria Today*.

Întrebări neformulate

În povestea filmului *Al treilea om* există un alt personaj străns legat de serviciile secrete. Este Alexander Korda, producăto-

rul filmului. De origine ungară, el lucrase în Viena anilor '20 pentru Sascha Film. În anii '30 devenise prieten și confident al lui Winston Churchill, fiind un apropiat și al lui Brendan Bracken (viitorul ministru al Informațiilor, din 1941) și Sir Robert Vansittart, mulți ani subsecretar de stat permanent la Foreign Office (Ministerul de Externe britanic). Korda și-a folosit legăturile din lumea filmului austriac și a permis ca London Films, compania sa, să ofere acoperire pentru diferite operațiuni ale spionajului britanic, înainte, în timpul și după război. În iunie 1942 Korda era primul reprezentant al lumii filmului ridicat la rangul de cavalier. Explicația oficială privea doar realizările sale pe tărâm cinematografic. Korda a rămas un contact între SIS și Graham Greene în anii de după război.

Și totuși, se pot întreba unii, în ciuda „coincidențelor” de mai sus, de ce ar fi totuși *Al treilea om* povestea relației dintre Graham Greene și Kim Philby? Siegfried Beer aduce și alte argumente, desprinse chiar din film. Prezența, de neexplicat, a lui Harry Lime într-un oraș sub ocupație; activitatea lui pentru o agenție care se ocupa de refugiați; urmărirea prin sistemul de canalizare al Vienei (toate aceste semănând ca două picături de apă cu activitatea lui Philby la Viena, în anii când stânga austriacă se confrunta cu regimul fascist al cancelarului Dollfuss), secretele împărtășite cu sovieticii; utilizarea cuvântului „racket” pentru a desemna ocupația lui Lime la Viena, termen folosit de Philby pentru SIS; tânărul care avea

nevoie de o identitate și hărții care să o pună la adăpost. Harry Lime este un lider natural, a cărui adevărată cauză este el însuși. O caracterizare similară i-au făcut foștii colegi din SIS lui Philby, dar și detractorii din KGB. Farmecul este principala caracteristică a lui Harry Lime și toată lumea a fost de acord că era principala armă a lui Kim Philby.

Siegfried Beer a identificat și unele legături directe între numele personajelor din film și cele ale personajelor reale, presupuse modele pentru Graham Greene. Prenumele lui Philby era Harold; Harry este un diminutiv. Primul nume al lui Greene era Henry, adesea transformat în Harry. Ofițerul de caz sovietic al lui Philby și Smollett, din 1940 până în 1944, a fost Anatoli Gorski, care avea numele de cod Henry. Inițialele pseudonimului lui Smollett erau H.P., adică Harry Peter. Lime în engleză desemnează o nuanță de verde (green) – verde oliv. În film, se creează confuzie între identitățile celor doi protagoniști și paralelele vizuale leagă pe Harry și Holly. Asemănarea de nume produce imagini în oglindă în întreg filmul, pe măsură ce schema dependenței lor reciproce și a trădării se dezvoltă.

Într-o schemă de asemenea factură, a oglinzilor paralele, în care

imaginea se reflectă la nesfârșit, făcându-te să uiți, până la urmă, de unde ai plecat și să pierzi contactul cu realitatea, poți să îți pui întrebări tot la nesfârșit. Doar scriitori de geniu, care au petrecut o vreme în lumea spionajului, precum Graham Greene sau John Le Carré, pot să reconstituie cu atâta fidelitate o lume pe care omul de rând o știe mai curând din aventurile lui James Bond.

Sunt totuși două întrebări pe care Siegfried Beer nu le pune. De ce au cheltuit studiourile London Films ale lui Alexander Korda bani pentru a turna la Viena un film – chiar în perioada în care în jurul lui Kim Philby începea să se strângă lațul – în care Graham Greene își rezolva problemele cu Kim Philby? Doar din intuiția că va rezulta cel mai bun film britanic al secolului XX? Și a doua întrebare: ce a spus Philby când a văzut filmul în care erau atâtea indicii care nu puteau să îi scape, așa cum s-a întâmplat cu spectatorul de rând? ■

Alexander Korda (în dreapta) și regizorul Carol Reed

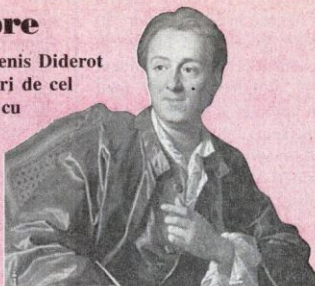
Iubiri celebre

Pentru mulți, numele lui Denis Diderot (1713-1784) se identifică, alături de cel al matematicianului D'Alembert, cu

Enciclopedia franceză, ai cărei redactori coordonatori au fost în întreaga perioadă de apariție a acestui important monument al culturii universale, 1751-1772. Reprezentant de seamă al Iluminismului, Diderot a cochetat în egală măsură cu filosofia – rămânându-i

opere precum Panseurile filosofice – dar și cu literatura și chiar teoria operei dramatice.

Puțini însă mai știu astăzi câte ceva despre omul care se ascundea în spatele imaginii erudite. Bărbatul rubicond, îndrăgostit de savoarea unor mese copioase, dar și de o femeie pe care, în ideea aceleiași pasiuni pentru gândire, a rebotezat-o Sophie, după cuvântul ce reprezenta înțelegciunea în limba greacă. Povestea lor de dragoste, deloc liniștită, chiar dacă s-a consumat când amândoi trecuseră de prima tinerețe, ne aduce în fața ochilor un Diderot mult mai viu.

Căsătorit din 1743 cu o lenjereasă, Diderot avea să întâlnească marea pasiune, Sophie Volland, 13 ani mai târziu. Imaginea ei nu s-a păstrat. O putem numai bănui

DIDEROT - SOPHIE VOLLAND

THEO STĂNESCU-STANCIU

Biografia consideră că prima întâlnire dintre Diderot, despre care prietenul Voltaire scria pe la 1760 că reprezintă „omul necesar lumii, născut pentru a o lumina și pentru a zdrobi fanatismul și ipocrizia“, și Sophie Volland pare a se fi consumat în vara anului 1755. Nici unul dintre protagoniștii viitoarei pasiuni nu mai era tânăr. Astfel, Denis, fiul unui fabricant de cuțite din Langres, trecuse binișor de 40 de ani, în timp ce Louise-Henriette Volland împlinise 39. Dar dragostea nu avea vârstă și nici nu era micșorată de trecerea timpului. Aproape

trei decenii, după cum reiese mai ales din schimbul regulat de misive dintre cei doi, ea i-a înălțat, nescutindu-i însă nici de chinuri, de gelozii sau trădări. O iubire puternică, sfidând moravurile, legea, distanțele.

Romeo și Julieta la 40 de ani

Iar „dragostea e oarbă“ – spune proverbul a cărui valabilitate se regăsește ușor în cazul celor doi. Căci îndrăgostitul de frumos, mereu căutătorul perfecțiunii, admiratorul Evelor perfecte și-a dăruit inima unei

femei căreia el, atât de obișnuit cu portretistica, nu i-a lăsat chipul posterității. Cuvintele par a nu putea surprinde sau explica pricina atracției. „Acum patru ani mi-ai părut frumoasă – mărturisea, în octombrie 1759, mereu îndrăgostitul Diderot – astăzi te găsesc și mai frumoasă. Este magia statorniciei, cea mai dificilă și mai rară dintre virtuțile noastre“ (Citatele din scrisori sunt reproduse după volumul *Diderot. Scrisori către Sophie Volland*, apărut în 1982, la Editura Univers, în traducerea Sandei Oprescu și sub îngrijirea Angelei Ion). Pentru alții de-

în decembrie 1749, Antoinette Champion, o fostă lenjereasă, nu era nici pe departe tipul iubitor și plin de viață. Mereu suferind de o boală de stomac, dar și posesoarea unui caracter extrem de dificil, era autoarea unor „mici drăgălășenii”, ce culminau cu adevărate „furtuni conjugale”. „Sunt la capătul puterilor – îi scria Diderot iubitei sale la 23 septembrie 1762 – nu atât de oboeală, cât de exasperare. Noaptea aud gemetele cele mai jalnice; mă scol, mă duc să văd ce e și nu e nimic. Nu doarme. Își aduce aminte că a uitat să întoarcă ceasul. Sună. O scoală din somn pe o biată fată copleșită de oboeală și o trimite la două noaptea să întoarcă ceasul.”

Poate că tocmai din cauză că a locuit atâta timp alături de o asemenea soție, de medicamente, boli și numeroase scandaluri domestice provocate mai ales de afecțiuni ale trupului, dar și ale minții, înnebunite de boală, îndrăgostitul Diderot dădea mare atenție sănătății Sophiei. Care,

de altfel, nu era nici ea prea bună. „Așadar, te simți bine? Nu te mai doare sânul? Picioarele nu ți se mai umflă? Nu te mai simți oboșită? Foarte bine. De dragul meu, îngrijește-te și fii sănătoasă” – îi scria el iubitei, la 31 august 1760, după ce aceasta suferise de un abces la sân.

Aflată mult timp sub tutela unei mame autoritare, destul de evident pornite împotriva legăturii dintre cei doi, Sophie a avut de înfruntat, în dragostea sa, numeroase obstacole. Surprinsă de către mamă, la câțiva ani buni de la începutul iubirii, singură în cameră cu alesul inimii, a fost nevoită să părăsească orașul, împreună cu aceasta la Isle, unde a și rămas, în fiecare an de atunci înainte, cel puțin 6 luni departe de dragoste, departe de Denis. O iubire care s-a consumat deci, de cele mai multe ori, la sute de kilometri distanță. Și de aici, plină de frustrare, dar și de strigăte de iubire, de dorință. Căci, după cum îi scria la 15 octombrie 1760, „când iubești o femeie, trebuie s-o iubești la nebu-

nie, așa cum te iubesc eu, draga mea”. Sau, mai departe, mult mai hotărât parcă: „Nu domnișoară; nu te iubesc decât pe dumneata; nu voi iubi niciodată pe nimeni în afară de dumneata și nu voi da niciodată a înțelege alteia că o găsesc demnă de a fi iubită fără să mă cuprindă remușcările” (19 august 1759).

În ciuda tuturor promisiunilor și a „păstrării” curate – „Încă puțin și voi alerga spre dumneata și-ți voi aduce o gură nevinovată, niște buze neîntinate și ochi care nu au văzut nimic de o lună” (sfârșitul lunii octombrie 1759) –, dragostea Sophiei a fost supusă și la proba de foc a aventurii cu o altă femeie. Chiar cu alte femei, dacă este să dăm crezare unor biografi ai lui Diderot, care subliniază faptul că filosoful, între 1769-1770, la peste 55 de ani, s-a trezit amoretat de o oarecare Doamnă de Maux, dar poate și de fiica acesteia, Doamna de Pruneaux. Plin de remușcări, Denis a revenit la marea sa iubire, după cum o atestă și

Mare familie burgheză din secolul XVIII (tablou de Jean Dumont, pictat în 1737)

Statuia filosofului din parcul
Palatului Luxembourg

scrisoarea adresată iubitei și mamei acesteia, probabil cea mai scandalizată de vestile care îi parveniseră cu privire la comportamentul său: „Dragi și bune prietene, ați ales un moment prost de a vă răci de mine, vă avertizez, Am nevoie, mai nevoie ca oricând, de a vă iubi și de a fi iubit de cineva. Am contat pe voi pentru toată viața și, dacă mă părăsiți, voi rămâne singur“.

Strategiile iubirii

Cu toate obstacolele, dragostea dintre Denis și Sophie reușea să facă față anilor. Dar și vigilenței, nu numai a opiniei publice, ci și a serviciilor poștale. Astfel, filosoful, prin intermediul prietenilor care-i ștampilau plicurile, scutindu-le de plata taxelor, pusese la cale o întregă strategie de trimitere a scrisorilor către aleasa inimii sale. Textul din 31 august 1760 stă mărturie: „Aceasta e a patra [scrisoare – n.n.]. Am fost foarte îngrijorată în legătură cu prima. Credeam că a fost interceptată, de cine însă? Ai primit-o la Châlons [reședința unui prieten – n.n.]. Următoarele două ți-au

fost scrise la Vitry [locul în care-și petrecea timpul, la Isle, cele aproximativ șase luni pe an Sophie, alături de mama sa – n.n.], pe adresa domnului de Maux [un alt prieten, avocat în Parlament – n.n.]; una, sub sigiliul domnului de Courteille [alt prieten, intendente la Finanțe – n.n.], în care îți uram la mulți ani și te rugam să-mi spui cum și pe ce cale să-ți trimit buchetelul ce-ți era destinat, cealaltă, direct prin poștă, în care îți dădeam raportul cu privire la viața mea [...] Ieri, sâmbătă seara, D'Amilaville [publicist francez, prieten al lui Voltaire – n.n.] mi-a trimis scrisorile dumitale numărul 4 și 5.“ Diderot luase obiceiul de a-și numerota scrisorile de dragoste către Sophie, pentru a putea crea o oarecare logică în firul explicațiilor.

Dar Denis a fost și un îndrăgostit care îi făcea destul de des reproșuri iubitei. Fie cu privire la încetineala sosirii misivelor, fie, mult mai elaborate, datorate depărtării și înaintării în vârstă: „Unde-s vremurile când nerăbdarea, ciuda, mânia mea ți-ar fi făcut mare plăcere? – o apostrofa Diderot, la 22 noiembrie 1768, într-o scrisoare trimisă din Paris. Când ai fi fost încântată că n-am destulă răbdare să aștept până îți parvin scrisorile mele și până primesc răspunsul dumitale? Când, dacă ar fi trecut două zile fără să aflu vești de la mine, mi-ai fi făcut reproșuri ca după o tăcere de două săptămâni? Azi toate astea ți se par nedrepte; calculezi cu o precizie admirabilă; nimeni n-ar putea avea mai multă înțelepciune decât ai dobândind dumeata; nu te mai superi; nu vrei să mă mai supăr nici eu...”

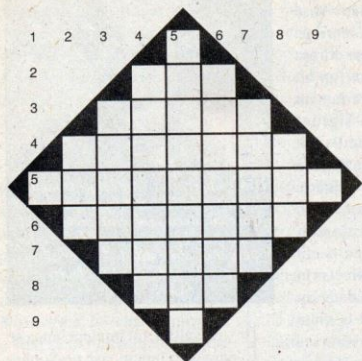

D'Alembert, fiul natural al Doamnei de Tencin, abandonat la naștere într-o biserică, avea să devină membru al Academiei Franceze și chiar secretar perpetuu al ei, din 1772, dar și un partener de nădejde al lui Diderot la Enciclopedie

De altfel, tot înțelepciunea se pare că o îndemnase pe Sophie să aibă mai mare grijă și de starea ei financiară. Problemele materiale nu-i scapă, în acest sens, iubitului, căruia i se și încredinșase rezolvarea unora dintre ele. „Iată cel mai bun aranjament pe care l-am putut face în privința impozitului dumitale – îi scria Diderot la 30 septembrie 1762. Anexând anii viitori o petiție de patru rânduri la copia deciziei, scutirea de impozit va fi prelungită cât vei dori“.

Însă, în ciuda tuturor aspectelor mai puțin luminoase ale relației dintre cei doi, iubirea a sfidat aproape trei decenii timpurile și soarta. Declarațiile de dragoste ale lui Diderot rămân exemplul fierbinte al marii pasiuni care i-a marcat, în plină maturitate, existența și studiul. „Draga mea, pentru mine nu există fericire decât alături de dumeata. Ți-am spus-o de multe ori și nimic nu este mai adevărat. Dacă aș fi condamnat să stau mai mult timp aici și să nu te pot vedea, sunt sigur că n-aș mai trăi. Ceasurile mi se par lungi, zilele nu se mai sfârșesc, săptămânile sunt o veșnicie“. ■

Romb

ORIZONTAL ȘI VERTICAL:

1) Bunic! 2) Facultate (abr.uz.). 3) Pașă de Timișoara ucis în timpul bătăliei de la Călugăreni, din 13/23 august 1595, când Mihai Viteazul a înfrânt oastea otomană condusă de marele vizir Sinan Pașa. 4) Feudă în Transilvania, alături de Almaș și Severin, primită de Vlaicu Vodă, în octombrie 1366, în urma acceptării suzeranității regelui maghiar Ludovic I, și al cărei nume îl găsim și în titulatura de mare domn a lui Mircea cel Bătrân. 5) Regiune istorică situată între Prut și Nistru, parte a statului feudal românesc Moldova, care prin Tratatul de pace de la București, din 1812, a intrat în componența Rusiei. 6) Medic, tipograf și editor român, unul dintre fondatorii spitalului „Filantropia” din Capitală și cel care a înființat în București prima tipografie laică, în 1817, unde a apărut „Proclamația de la Padiș” a lui Tudor Vladimirescu, din martie 1821. 7) Titlu purtat, în Evul Mediu, în India și alte țări din Orient, de guvernatorii regiunilor desprinse din Imperiul Marilor Moguli. 8) Hanger, stilet sau un fel de pumnal lung și îngust, purtat într-un baston care îi servea drept teacă. 9) Singură!

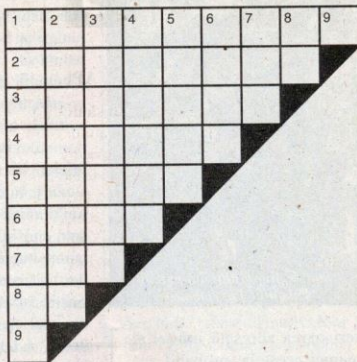
REGE PERSAN

(circa 600-c. 559 î.Hr.)

(Monoverb: 4-7)

MSS

Triunghi

ORIZONTAL ȘI VERTICAL:

1) Soția țarului Petru III al Rusiei, numită și „cea Mare” (1729-1796), care l-a înălțurat, în 1762, pe soțul ei de la putere și a devenit împărăteasă. 2) Corp militar de slujitori auxiliari ai domniei, în Evul Mediu, în Țara Românească și Moldova. 3) Numele unor triburi germanice care au trăit prin secolele III-VI, în regiunea Rinului. 4) Fluviu englez pe malurile căruia se înalță Turnul Londrei, important monument istoric, folosit de-a lungul secolelor, ca reședință regală și ca închisoare pentru notabilități și oameni politici. 5) Umanist renașcentist olandez (1466-1536), originar din Rotterdam, autor de pamflete și scrieri satirice, dintre care cea mai importantă este *Elogiul nebuniei*, apărută în 1509. 6) Obținută în timpul luptelor. 7) A ieși... în misie! 8) Aflute în tunică! 9) Una!

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția integralei din nr. 4/2004:

P - O - HAD - HARLAU - OP - TA -
ASTRU - URZI - ILOT - ABIS - IHN - DUO -
UV - OA - TIP - ORI - PIELARI - B - I -
NETO - PO - CHIT - NUOR - A - ENE - RZ -
CUM - ETATE - U - APT - DUS - IASI -
HIAT - VANATORI

Soluția jocului din p. 84:

Ștefan cel Mare; Putna

DIALOG CU CITITORII

APEL PENTRU BASARABIA

Un cititor care ne-a rugat să nu îi facem public numele ne-a trimis rândurile de mai jos.

În dorința de a fi un modest ajutor pentru frații noștri de dincolo de Prut, recent am trimis, pe adresa unei fundații din Republica Moldova, toate numerele de **Magazin istoric** din ultimii doi ani.

Recunosc că m-am despărțit de ele destul de greu, dar, auzind că au ajuns la câțiva profesori de istorie ca material didactic, regretul s-a atenuat, făcând loc emoției. De aceea, apelez la bunăvoința dumneavoastră de a publica un apel către acei cititori care acceptă să se dispenseze de unele exemplare din revistă și să le expedieze pe adresa: Societatea „Limba noastră cea română”, d-nei Valentina Butnaru, str. M. Kogălniceanu, nr. 52, Chișinău, Republica Moldova.

Sunt sigur că acest gest de solidaritate va produce destinatarilor multă satisfacție și mulțumire că nu sunt uitați și vor veni în contact cu o prestigioasă sursă de informații din istoria universală și a României.

POȘTA BLITZ... CONCÛRSULUI

Domnul IOAN GOREU, din comuna Sâncraiu de Mureș, ne scrie, pe lângă răspunsul la concurs:

Sunt un pensionar de 75 ani, cititor al *Magazinului istoric* din anul 1967, și am întreaga colecție. Nu am decât opt clase elementare, dar mi-am îmbogățit cultura generală cu revista dumneavoastră.

Încă din clasa a VII-a – ne scrie **ANA-MARIA BELIOAE, din Fălticeni, jud. Suceava, absolută a Școlii Generale nr. 2 „Ion Irimescu”** – m-a pasionat istoria și am participat până la faza locală la olimpiadă. În prezent sunt elevă în clasa a IX-a la Grupul Școlar „Mihai Băcescu”, la profilul Științe socio-umane. Pasiunea pentru istorie continuă și am reușit să ajung la faza județeană, unde am obținut rezultate bune.

Doamna NATALIA CIOBANU, din Iași, ne scrie că a simțit nevoia să ne trimită câteva pasaje, după ce a citit cartea Viața lui Vasile Alecsandri, de G.C. Nicolescu.

„Cât despre senatori, deputați și miniștri le urez mai mulți grăunți

sănătoși în creire pentru ca ei să înțeleagă că nu sunt decât servitorii țării, iar nu uneltitori de vrajbe pentru satisfacerea unor patimi meschine și unor interese personale [...] Fiți [...] cu prevedere să vă alegeți deputații și senatorii cărora să le fie milă de țară.”

La pagina 370 se face mențiunea că toată lunga sa călătorie la Paris în februarie 1859, în interese de stat, V. Alecsandri o face cheltuiind din banii săi; chiar și curierul trimis la București cu scrisoarea pentru domn e tot pe cheltuiala lui.

Când „aripa destinului” l-a atins pe Mihai Eminescu, se face apel la cei cu „punga dolidă” pentru un ajutor pentru tratamentul în străinătate. În perioada iunie-octombrie s-au adunat cu greu 640 lei, apoi 500 de lei...

Pe 14 octombrie 1883 la Ateneu, într-o sală arhiplină, V. Alecsandri a citit fragmente din *Fântâna Blanduziei* în același scop. Astfel, în numai două ore s-au adunat 2.000 de lei...

Revin la zilele noastre. În decembrie trecut premierul cerea politicienilor să „ajute” la sporirea fondurilor C.A.R. pentru pensionari, pentru ca aceștia să poată face împrumuturi. Ajutoarele au avut

cam aceeași valoare cu cele din iunie-octombrie 1883...

CERERI ȘI OFERTE

ANDRONIC TUTOIANU, pensionar, din Fieni, alecea Teilor, nr. 17, jud. Dâmbovița, este nemulțumit că solicitanții de numere mai vechi nu au mai răspuns ofertelor făcute.

Pune la dispoziție, gratuit, pentru elevi, studenți, pensionari și alți cititori cu posibilități materiale limitate, numerele solicitate, atât timp cât disponibilul permite satisfacerea iubitorilor de istorie.

CONSTANTIN BRĂDICEANU, București, str. Chopin, nr. 40, sc. A, ap. 5, sect. 2, oferă colecția completă.

VASILE LUPAȘCU, Iași, bd. Socola, nr. 3A, bl. E1, sc. A, et. 2, ap. 4, tel. 0232.43.34.01, GHERASIM FEURDEAN, Gherla, str. Gh. Doja, nr. 13, jud. Cluj, și LUCICA PREDESCU, București, str. Aleea Rotundă, nr. 1, bl. Y1B, sc. 1, ap. 34, sect. 3, tel.: 643.32.26, oferă colecția completă.

DUMITRU STĂNESCU, Lipova, str. 9 Mai, nr. 18, jud. Arad, tel. 0257.56.16.69, oferă colecția 1967-martie 2001.

CONTENTS (Romanian History)

P. Șeicaru Political programmes of the between the wars era ● **M. Stavinschi** After 122 years, the planet Venus crosses the Sun's path ● **L. Betea** The victims of the Ceaușescu's antiabortion decree ● **I. Colesnic** The Bessarabian Vasile Stroescu, a Mecena ● **I. Zănescu** The enigma of Tudor Vladimirescu's death ● **P. Otu** The „Tudor Vladimirescu” Division ● **M. Ioniță** An unknown photo album about Dobrogea ● **M. Sala** Journey through life with Al. Rosetti ● **M.C. Săvulescu** The celebration of the Crowning from May 1881 ● **T. Wexler** The Cajal family ● **S. Călția** The story of some small papers ● **G. Filitti** Romania, 100 years ago ● **E. Matei** 1940. The German military mission arrives in Bucharest (II) ● **L. Cosovanu** Romanian documents at Hoover Institution (XXXI) ● **S. Tănase** Cristian Racovski, a radical socialist (II) ● **Gh.Gh. Mărzescu** January 1918. The government from Iași (III) ● **M. Radnev** Correspondence with Petru Dumitriu ● **M. Peneș** 90 years of Romanian olympic spirit (II) ● **L. Barbul** Memories about Great Romania (V)

SOMMAIRE (Histoire roumaine)

P. Șeicaru Programmes politiques d'entre-deux-guerres ● **M. Stavinschi** Après 122 ans la planète Venus passe devant le Soleil ● **L. Betea** Les victimes du décret antiavortement de l'époque de Ceaușescu ● **I. Colesnic** Vasile Stroescu, Mécène originaire de Bessarabie ● **I. Zănescu** Le mystère de la mort de Tudor Vladimirescu ● **P. Otu** La division „Tudor Vladimirescu” ● **M. Ioniță** Un album photo inconnu sur la Dobroudja ● **M. Sala** Voyager dans la vie à côté d'Al. Rosetti ● **M.C. Săvulescu** Les fêtes du sacre de mai 1881 ● **T. Wexler** La famille Cajal ● **S. Călția** Le conte des petits papiers ● **G. Filitti** La Roumanie il y a 100 ans ● **E. Matei** 1940. La mission militaire allemande arrive à Bucarest (II) ● **L. Cosovanu** Documents roumains à Hoover Institution (XXXI) ● **S. Tănase** Cristian Racovski, le socialiste radical (II) ● **Gh.Gh. Mărzescu** Janvier 1918. Le gouvernement de Iași (III) ● **M. Radnev** Correspondance avec Petru Dumitriu ● **M. Peneș** Le mouvement olympique roumain a 90 ans (II) ● **L. Barbul** Souvenirs sur la Grande Roumanie (V)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история)

П. Шейкару Политические программы межвоенного времени ● **М. Ставински** После 122 лет Венера проходит перед Солнцем ● **Л. Бетя** Жертвы указа против аборта в эпохе Чаушеску ● **И. Колесник** Мецена из Бессарабии: Василе Строеску ● **И. Зănescu** Загадка гибели Тудора Владимиреску ● **П. Оту** Дивизия имени „Тудора Владимиреску” ● **М. Иониță** Незвестный фотографический альбом о Добрудже ● **М. Сала** Жизненное путешествие вместе с Ал. Росетти ● **М.К. Сăвulescu** Праздники, посвященные увенчанию в мае 1881 г. ● **Т. Векслер** Род Кажал ● **С. Кылина** Повесть о маленьких документах ● **Дж. Филитти** Румыния 100 лет назад ● **Е. Матеи** 1940. Германская военная миссия прибывает в Бухарест (II) ● **Л. Косовану** Румынские документы в Институте Гувера (XXXI) ● **С. Тăнасе** Кристьян Раковски, радикальный социалист (II) ● **Г.Г. Мързеску** Январь 1918. Правительство работает в Яссах (III) ● **М. Раднев** Переписка с Петру Думитриу ● **М. Пенеш** Румынскому олимпийскому движению 90 лет (II) ● **Л. Барбул** Воспоминания о Великой Румынии (V)

INHALT (Rumänische Geschichte)

P. Șeicaru Zwischenkriegszeitliche politische Programme ● **M. Stavinschi** Nach 122 Jahren passiert der Planet Venus erneut an der Sonne vorbei ● **L. Betea** Die Opfer des Dekrets gegen die Abtreibung, aus der Epoche Ceaușescu ● **I. Colesnic** Ein Mäzenat: der Bessaraber Vasile Stroescu ● **I. Zănescu** Das Rätsel um den Tod Tudor Vladimirescu ● **P. Otu** Die Division „Tudor Vladimirescu” ● **M. Ioniță** Unbekannter Photoalbum über die Dobrușcha ● **M. Sala** Durchs Leben mit Al. Rosetti wandern ● **M.C. Săvulescu** Die Krönungsfeiern vom Mai 1881 ● **T. Wexler** Die Familie Cajal ● **S. Călția** Die Geschichte einiger kleiner Akte ● **G. Filitti** Rumänien vor 100 Jahren ● **E. Matei** 1940. Die deutsche Militärmission trifft in Bukarest ein (II) ● **L. Cosovanu** Rumänische Dokumente an der Hoover Institution (XXXI) ● **S. Tănase** Cristian Racovski, der radikale Sozialist (II) ● **Gh.Gh. Mărzescu** Januar 1918. Die Regierung von Jassy (III) ● **M. Radnev** Briefwechsel mit Petru Dumitriu ● **M. Peneș** Die rumänische olympische Bewegung zählt 90 Jahre (II) ● **L. Barbul** Erinnerungen an Grossrumänien (V)

SUMARIO (Historia romana)

P. Șeicaru Programas políticos interbellicos ● **M. Stavinschi** Después de 122 años, el planeta Venus pasa por delante del Sol ● **L. Betea** Las victimas del decreto contra el aborto en la época de Ceaușescu ● **I. Colesnic** Un Mecena: Vasile Stroescu, nacido en Besarabia ● **I. Zănescu** El enigma del fin de Tudor Vladimirescu ● **P. Otu** La División „Tudor Vladimirescu” ● **M. Ioniță** Album fotográfico desconocido sobre Dobrușcha ● **M. Sala** Viajando por la vida junto a Al. Rosetti ● **M.C. Săvulescu** Las fiestas de la Coronación de Mayo de 1881 ● **T. Wexler** La familia de los Cajal ● **S. Călția** La historia de unos pequeños actos ● **G. Filitti** Rumania hace 100 años ● **E. Matei** 1940. La misión militar alemana llega a Bucarest (II) ● **L. Cosovanu** Documentos rumanos en Hoover Institution (XXXI) ● **S. Tănase** Cristian Racovski, el socialista radical (II) ● **Gh.Gh. Mărzescu** Enero de 1918. La gobernación de Iași (III) ● **M. Radnev** Correspondencia con Petru Dumitriu ● **M. Peneș** Hace 90 años que el Comité Olímpico Rumano es miembro del Comité Internacional Olímpico (II) ● **L. Barbul** Recuerdos de la Rumania Grande (V)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștale de la orașe și de la sate sau la redacție.

ABONEMENTS: S.C. RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-21-222.64.07 sau 222.64.39

Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari USA (țări europene);

90 dolari USA (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 19 000

